

722

קבץ על יד

זר"א

ספר האסוף

כולל

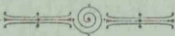
דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

ברך שמיני.

שנת י"ד (תרנ"ח).

ברלין, תרנ"ח.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אימצקאווסקי.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 722.

ספרים

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער גבולין,
מרדכי בראנן נברעסלא,
דוד גינסבורג בפעטרסבורג,
שלמה חיים האלבערשטאם בביליץ,
אברהם אליהו הרכבי בפעטרסבורג,
מרדכי יאסמראוו בפילאדעלפיא,
צדוק כהן בפאריס,
דוד סימאנסען בקאפענהאגען,
משה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בבודאפעסט.

שנת י"ד (תרנ"ח).

Sammelband.

BERLIN 1898.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

תוכן המאמרים.

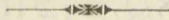
- ספר אגרת מחלת מאת דר. א. פריימאן.
צרות ווירמיישא בשנת שצ"ו מאת דר. יהודה ליב לעווענשמיין.
נוסח אל מלא רחמים מאת דר. מרדכי בראן.
שני מכתבים להרב ר' זכריה פראנקל ז"ל מאת דר. שמעון ברנפלד.
-

SAMMELBAND

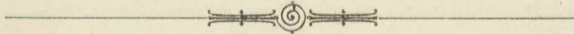
kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Band VIII.

Jahrgang XIV (1898).

Berlin.

Druck von H. Itzkowski, Gips-Str. 9.

1898.

1192913

קבץ על יד

והוא

ספר האסיף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

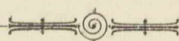
יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

כרך שמיני.

שנת י"ד (תרנ"ח).

ברלין.

בדפוס צב"ה הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

תרנ"ח.

BEITRÄGE

zur

Geschichte der Juden in Prag

in den Jahren 1742—1757.

Von

Dr. A. Freimann.

Berlin.

Druck von H. Itzkowski, Gips-Str. 9.

1898.

לקורות היהודים בפראג

בשנות תק"ב-תק"ו.

ספר אגרת מחלת.

הוצאתיו לאור

עם הערות ותקונים

אני

אהרן פריימאן.

ברלין.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אישצקאווסקי.

תרנ"ה.

פתח דבר.

עת צרה היתה לעדת בני ישראל בפראג העלויה בראשית המאה הששית לאלף הששי. מהומות ומבוכות מאין הפונות הרתיחו כסיר קרית משוש, עיר מלאה חכמים וסופרים, ובה אמר ר' זרה איירליין עם הספר (אור לישרים, פראג בשנת זרח בחשך דף כ"ב ע"ג): וגם אנו נאמר שלא נודע שום קהלה קטנה או גדולה שלקו בהרבה מכות בזמן הקרוב כמו אנחנו שלקינו מהתחלת מנין המאה זו לפ"ק שאנו קיימין בו, שבאו עלינו הרבה צרות זוגות זוגות דומות זו לזו ותמיד השני קשה מהראשונה. בתחלה נתינות רבות למלך צרפת ומ"מ הי' לאחדים מידי הרש בחדשו וכשנסעו מכאן צותה הקיסר' יר"ה לתת לה כפי שנתנו למלך צרפת בבת אחת ועוד נתינות אחרות וגם כשהי' מלך צרפת בעירנו ואנשי הקיסרית יר"ה צרו על עירנו באנו במצור ומצוק והיינו ברעב אבל מ"מ לא היינו בסכנות המות כמו אח"כ שבאנו במצור ע"י מלך פרייסן והיינו באימת מות יום ולילה וכן שללו ובוזו אותנו וכשבאו פעם ראשונה מלך פרייסן ונהרגו שלשה נפשות מישראל ובפעם השני' כשנסעו מכאן נהרגו כפל כפלים כפעם ראשונה ויותר ממאה נעשו בעלי מומין וכן נתגרשו ב"פ ובפעם ראשונה לא הי' שנה תמימה ובפעם השני' נמשך הזמן ג' שנים הי' ק' [= קשה] מהראשונה דאפי' סמוך לעירנו לא היו לנו רשות להיות לנו לינת לילה וכן שריפת עירנו דבפעם ראשונה שלמה לנו המלכה יר"ה ההיזק שהי' לנו ובפעם השני נשרף המענדל מארק עד שכמה בעלי בתים נעשו דלים ורשום וכי' עכ"ל שם. ובסוף ספר קרבן נתנאל מונה וסופר את כל הצרות והתלאות אשר מצאו את עם ד' בפראג. וכמוהו האריכו למעניות בני הדרך. ההוא בספריהם, דוק ותשכח אחד המרבה ואחד הממעיט בהקדמה לס' שנות חיים על משלי ובשורת שבות יעקב סי' ל"ו ובהקדמת הספר אלי' רבה על מסכת ובמבוא לשו"ת מעיל צדקה¹).

אמנם מחבר ספר אגרת מחלת, אשר אנכי נותן לפניך היום, עין בעין ראה את הלחיץ זו הדחק וגם עליו עבר כוס בהיותו בקהל עם ד' בתוך המנונים, ובעוד דמעתו על לחיו והנה קסת הסופר בידו לבאר בפרטות את כל הצרות הרבות

¹ ואת כל האמור עם הספר ע"ד המאורעות והמקרים שנתהוו בימים ההם, תמצא להלן בפנים הספר בהערות אשר בשולי הידיעה.

והרעות אשר מצאום עת כי יצא הקצף מאת ד' ובמר נפשו נשא נהי ונהי על כל הקורות אותם בימי הועם.

המחבר.

שם המחבר הוא ר' בצלאל בן ר' משה ברבי יעקב הלוי, כאשר כתב בעצמו בפתיחה לחלק שלישי מספרו זה, כפי שתמצא להלן ברף 44 והוסף שם לאמר שהוא חומר מנוע ר' יהודא ליווא בר בצלאל, אמנם שם משפחתו ברנדים לא נשא שם על שפתיו וכן לא הזכיר מקום מושבו בומסלא, אשר כהן שם פאר בתור אב"ד ור"מ, לפי שעדיין לא עקר דירתו מפראנ בעת אשר חרת דבריו עלי לוח ונכתבו בספר. והיא שגרמה לאיזה מחכמי זמננו, שנעלם מהם שמחבר הספר אשר לפנינו הלא הוא בעל המחבר ס' צידה ברוך²). ואמת נכון הדבר שכן הוא, לפי שמפורש יוצא מפי בן המחבר ר' ברוך בשער הספר צידה ברוך שהוציא לאור, והיא מחברת אביו, ר' בצלאל ברנדים זצ"ל אב"ד דק"ק בומסלא בן זקיני הגאון הגדול המפורסם מהר"ם זצ"ל אב"ד דמגענצא בן הרב הגאון המופלא מהו"י יעקב אב"ד דק"ק זאריק במדינת פולין נכד אר"י דבי עילאה ותתאה הגאון המפורסם רשכבה"ג מהו"י יהודא ליוואי בר בצלאל הנקרא בפוסקים מהר"ל מפראנ". ונוסף לזה תמצא להלן ברף הנ"ל שמוכיר שם שם מחותנו ר' שמואל הלוי ושם אשתו מלכה, וככל הדברים האלה וככל החויון הזה המצא תמצא בהקדמת ספר צידה ברוך.

אם כן איפוא דעת לנכון נקל לחקור אחרי קורות חיי המחבר, לירע ולהודע מהנוגע לתולדותיו ופעולותיו וסעיפי וענפי משפחתו ולברר מקום משכנו והזמן אשר שמש בקדש. ואתה הסכת ושמע פקה עיניך וראה במגילת יוחסין אשר הועתק בפראנ ע"י הרב מ' מאיר פערילש ספרא וריינא רשם ונדפס בואלקאווא בשנת תק"ה ותמצא, כי בת היתה לו להגאון ר' יהודא ליווא בר בצלאל וגיטולי שמה והיא היתה נשואה להמופלג בתורה ובחסידות ראש וקצין ומנהיג פרימוס בקהל פראנ מ' שמעון ברנדים הלוי ז"ל והוליד בן חסיד מאוד וגם הוא ה"י ראש ומנהיג ונקרא ר' שמואל ברנדים והוא הוליד את החסיד המופלג בתורה אשר כל ספר הרא"ש שבכל הש"ס ה"י חזור על פה מ' שמעון ברנדים הלוי ובנו רב גדול ומובהק מ' יעקב ברנדים הניה אחריו שלשה בנים זרע בירך ד'. האחד מ' נפתלי הירץ סג"ל אשר גר סמוך לק"ק מיץ והשני התורני מ' שמואל סג"ל תושב ק"ק פיורדא והשלישי הכי נכבד הרב הגדול בדורו מ' משה ברנדים סג"ל הנקרא בפי כל ר' משה חריף, והוא לקח את בת הרב ר' ברוך סג"ל

⁽²⁾ ושגיאות מי יבין במ"ע מאנאטשריפט XXXIV צד 272 שבטעות נכתב שם שם המחבר ר' משה בר' בצלאל תמורת ר' בצלאל בר' משה, ואף החכם קויפמאנן במחברת לחג הויבל של החכם גרעטץ צד רפ"ב הערה ז' והחכם המנוח גרינוואלד בלוח לשנת תרמ"ד שנדפס ע"י פאשעלעס בפראנ שגו ברוואה!

דרשן באויסטרליין לאשה והוליד ממנה שלשה בנים. שם האחד ר' נבריאלי (עיי'ן האק משפחות פראג דף נ"ז) שנהרג על קידוש השם ביום גבר האויב ותבקע העיר ע"י הפאנדרויין (כמבואר להלן דף 46) ושם השני ר' יעקב אב"ד ור"מ בק"ק דארמשטאדט ואז"כ נתקבל לאב"ד בק"ק האמס, גייליך ובערג ומקום משכן כבודו בדיסלדארף (עיי'ן במ"ע מאנאטשריפט XXXVII צד 391). והשלישי הלא הוא ר' בצלאל ברנדיס, אשר עליו אנו דנין⁸).

ור' משה הריף הנ"ל מלא מקומו של ר' שמואל עלי יששכר בערמאנן שנפטר בשנת תש"ט⁴ בתור אב"ד ור"מ דק"ק שניימוך ואנפי' ומשה נטה אהלו בק"ק פיורדא (עיי'ן במאנאטשריפט שם צד 389) ובשנת תע"ז נתקבל לאב"ד דק"ק בומסלא, שמה ישב על התורה ועל העבודה כשש עשרה שנה, עד בואו לכהן פאר כמגענצא, במקום אשר נהג נשיאותו ברמה ל"ד שנה ונתבקש שם בישיבה של מעלה זקן ושבע ימים בכ"ז סיון תקכ"ז לפ"ק [= 14 יוני 1767 למספרם].

ומשה זכה וזיכה את הרבים והרביץ תורה בישראל ותלמידים הרבה באו אליו לשאוב מים חיים ממעין חכמתו העמוקה והוא הי' דודו ורבו של הגאון ר' יעקב הלוי ברייטבארט אבד"ק מיץ שנתגדל בביתו והי' גדול בתורה וחרף מפורסם ואף הגאון הקרוש ר' יצחק אייזיק מדוקלא, אשר ישב על כסא הרבנות לערך ג"ז שנה (ותמצאנו בלוחות העדות) יצק מים על ידו, וברוב עיונו וחידוד שכלו חיבר ספרים רבים ונכבדים, אמנם לא זכינו להנות מאורם, אך זעיר שם זעיר שם תמצא מחידושיו בס' צידה ברוך דף ג' ע"ב ושם ברף ט' ע"ב וכו' ורובי תורתו עוד המה בכתובים בעקד הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בבערלין, אשר היו למראה עיני, הי' ס' 21 חידושי הלכות על מסכת כתובות וגיטין מחזיק 418 דפים, ס' 32 ליקוטי דרושים ופשטמים מחברת בת תכ"ז דפים, וס' 33 חידושי הלכות על סדר מועד ונויקין, הי' מחזיק קפ"ה דפים וה"ב תצ"ח דפים כולם בתבנית 4⁰ 5⁰).

ועתה נפקח עין להתחקות על קורות ימי חייו ר' בצלאל ברנדיס, מחבר הספר אשר אנכי נותן לפניך היום, הנולד בכומסלא סביב לשנת תס"ז⁶. וילך הלך וגדל להרבנות לקח להרונות נפשו השוקקה לתורת ה' ויהי חלקן מיושבי בית המדרש של הרב ר' יעקב קעלין מבומסלא, ובס' צידה ברוך דף נ"א מזכירו לשבח ולתהלה. ותהי לו לאשה בתו של ר' יעקב מנ"ש, שנפטר בכ"ו אב תק"ה (כאשר תמצא להלן ברף 41) ויהי כאשר מתה עליו אשתו הראשונה ויקח אחרת תחתיה ושמה

³ הביטה וראה בלוח למגלת יוחסין שבס' יונגבונצלויער ראבבינער להח' גרינוואלד צד ט"ו.

⁴ אודותיו עי'ןך תחזינה מישורים במ"ע: צייטונג פיר דיא געשיכטע דער יודען אין דייטשלאנד שנה I, צד 391 ובמימורבון של עדת פיורדא צד 41 וגוסה המצבה שלו תמצא בספר הביבליאומהעקא העבראיקא להח' וואלף IV.

⁵ והכתבי יד הנמצאים ברשימת נייבויער ס' 764—761 אולי גם אלה נצר מטעו ר' משה הריף מעשה ידיו להתפאר, אמנם כעת אין לאל ידי לברר הדבר טרם שמתי עין עיוני עליהם.

⁶ ושגגה יצאה מלפני הח' גרינוואלד בספרו: יונגבונצלויער ראבבינער צד 14 שמצא כתובת במפה לס"ת וע"פ חשבונו נולד ר' בצלאל בשנת תפ"ז, ושבוש הוא. כבר הראנו לדעת שבשנת תק"ג נשא אשתו השני' ועינינו הרואות להלן ברף 41 שבשנת תק"ה כבר היו לו בנים גדולים, צא ולמר שע"פ דעת הח' גרינוואלד הי' בימים ההם בן שמנה עשרה לחופה!

מלכה בת, הרב הגדול המפורסם הנגיד והמפסר, גדול הדור, תורה ונדולה במקום אחד מויה שמואל הלוי ל"ש רב בביהכ"נ קלווין עיר פראג המעטירה, נכד הגאון המפורסם מויה וואלף שפירא זצ"ל אב"ד במדינת פיהם בן הגאון המפורסם רשכבה"ג מויה אהרן שמעון זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה יע"א (לשון בן המחבר בהקדמתו לס' צידה ברוך, ובדף כ"ז שם קרא לבני ולמספר עלי פטירת חמיו) ואת שם חמותו מ' חיילה זכר לטובה (להלן דף 54) ותלד לו מלכה שלשה בנים (עיין להלן דף 41) אשר שם האחד ר' אביגדור צבי (ובספר צידה ברוך דף א' ע"ב ודף ט' ע"א הביא חידושים משמו) ובדמי ימיו עורנו באבנו נקטף בלא עתו. ושם השני ברוך יהודה, הוא אשר הוציא לאור ס' צידה ברוך⁷.

ור' בצלאל ברנדים נטה אהלי אפרנו בפראג והוא עורנו צעיר לימים, והוא הכיר והוקיר את הרב ר' דוד אפפענהיים שנפטר בשנת תצ"ז, ולהלן תמצא שמגדלו ומפארו ומהללו ברוב תשבחות, ומקום משכן כבודו הי' סמוך ונראה לביהכ"נ קלווין (עיין להלן דף 58) ואפשר שהיתה דירתו בבית אשר דר בו מקדם שאר בשרו ר' אפרים בר' צבי, שהי' ספרא ודיינא בבית דינו של ר' שמשון ווערטהיימער, אחרי שובו מקרית הכירה ווינא לשבת בעיר מולדתו פראג המעטירה, (מ"ע מאנאטשריפט XXXVII, צד 383) ואף ר' משה אביו של ר' בצלאל בא כפעם בפעם עירה פראג בהיותו עוד אב"ד ור"מ בבומסלא, (עיין במ"ע הנ"ל צד 385) ומרם שומו לדרך פעמיו לשבת על כסא הרבנות במגענצא לקח חבל בשמחת בנו בחג יום כלילת אפריון של ר' בצלאל עם מ' מלכה בת ר' שמואל הלוי בחדש אלול תק"ג, (כמבואר להלן דף 49) אמנם לא ארכו הימים ויעווב ר' בצלאל איתן מושבו בפראג, ומתוך דבריו להלן בדף 41 נראה שהתגורר בני תמוז תקי"ה בעיר אינער לחוק בריאותו, וזמן לא כביר דר בני"ש אשר במדינת מעהרין, ובעת ההיא שדרו ויבוזו הקרואטים את ביתו אשר בפראג (כמבואר להלן בדף 42).

ואולי מתוך עניו ומרודו נאלץ לעווב מקומו וילך הלוך ונסוע עד אשר בא בחדש אדר תקי"ה (עיין להלן דף 60) אל מקום משכן אביו ר' משה הריף למגענצא ונתעכב שם ימים רבים ובפירוש אתמר להלן דף 48 שעוד בשנת תק"ט הי' סמוך על שלחן אביו שם. ומאו אשר נתקבל הרב ר' משה הריף לאב"ד ור"מ במגענצא ישבו בבומסלא שבע שנים באין מנהל ומורה דרך, עד אשר שמו עיניהם על ר' בצלאל ויבחרו בו בשנת תקי"י למלאות מקום אביו לשבת על כסא הרבנות ויקבלוהו באהבה וברצון וישב השקט ובטח בתוך קהל ועדה, לתורה ולתעודה, עד אשר נאסף אל עמיו ביום ז'ך סיון תקי"ד לפ"ק⁸.

⁷ והוא הי' דיין בפראג וחיבר ספר לשון הכמים ב"ח ליקומים על ש"ע או"ח ווי"ד שנדפס בפראג שנת תקע"ה ועיין בהקדמתו שם.

⁸ ותשואות חן חן להרב החכם ד"ר באנדי אשר הואיל בטובו לחודיעני פרט השנה שנפטר בה ר' בצלאל כפי שמצא כתוב במימורבוך אשר לערתו מגענצא: ולא נמות לפ"ק. החכם גרינוואלד העלה בספרו הנ"ל צד 16 ע"פ מה שמצא כתוב שנפטר בשנת 1767. ומאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני!

הספר.

הספר הזה, אשר פי המחבר בעצמו בשם אגרת מחלת יקבנו (בשער הספר ולהלן בדף 48, אמנם בדף 48 בשם אגרת בקורת יכונה!) יפרד והיי לשלשה חלקים (כמבואר בשער הספר): החלק הראשון יתאר לפנינו את כל המקרים שנתהוו בשנת תק"א עד שנת תק"ג, והו תורף דברי הימים בדבר המלחמה אשר היתה אחרי מות קארלוס הששי קיסר אויסטריא ובתו מאריא טהערעזיא ירשה נחלתו. — ובחלק השני יספר לדור מה פעל אל משנת תק"ד והלאה, בימים אשר צרו הפרייסן על פראג וילכודה, ואחי"כ בעת אשר באו הקרואטים על העיר למהר שלל חש בו, והאחרון הכביר בזמן חירום וגירוש היהודים מפראג, וכפי הנראה לא העביר המחבר המועד, כי אם חיש מהר רשם בכתב אמת את אשר ראה או ידע מכל הנעשה בזמנו ובעתו, ודבריו איפוא על אדני האמת והצדק הטבעו. — ובחלק השלישי ישוב ויגופף את ידו עוד הפעם לקבץ כעמיר גורנה את כל המאורעות והתלאות אשר קרו ויאתיו על אחביי הימים ההם בזמן ההוא. והחלק הזה יפה עשה המחבר בעטו אבל לא בעתו, כ"א בשבתו בבית אביו במגעצא משנת תק"ה עד שנת תק"ט וימצא נוחם לנפשו אחרי כי ירד פלאים בכתבו וזכרונותיו על הספר בדיו למען יעמדו ימים רבים. (עיין להלאה דף 48 ושם דף 60).

ובחלק הרביעי — אשר המצא ימצא בספרנו זה וכולל דברי ימי קרית פראג בשנת תקי"ז — לא חלו בו ידי ר' בצלאל ברנדיס כי אם הוא חוספה מאוחרת אשר נתוספה על ידי סופר אחר; ומבלעדי סגנון לשונו, אשר בלעני שפה ידבר ומוכח מתוכו שלא ראי זה כראי זה שיוצא מיד המחבר בני החלקים הראשונים — הלא ידענו בבירור שמשנת תקי" והלאה ישב ר' בצלאל על כסא ממלכתו בגומסלא, ואיך יכלכל הסופר דבריו במשפט על כל פרט ופרט באריכות דברים ובספור רחב אם לא שראה בעיניו את אשר פלטה קולמסו. וזה לך האות כי לא רוח ר' בצלאל דובר בו ומלתו על לשונו בחלק הנכחי.

עוד רגע אדבר אודות הכתב יד אשר מצאתי דאתא לידי פה פראנקפורט ע"ג מאין בבית אוצר הספרים אשר להעיר, ואנכי נקרא נקראתי מטעם ראשי העיר להיות סוכן על בית האוצר הלזה. עצם הכתיי המקורי נמצא באוצר הספרים בווינא מצוין במספר 134 ע"פ רשימת הח' מיללער אשר עודנה בכתובים⁹). וכבר התעורר החוקר הנעלה ר"א הרכבי על הכתיי הזה אשר ראוי להוציאו לאור עולם; ראה בהמוכיר לשנת תרל"ה צד 46—45. ובשנת תרכ"ז עלה במחשבה לפני החכם המנוח ר' נחום ברילל להביאו בקהל ובהשתדלותו נעשתה עבורו

⁹ וזאת לדעת, כי ההעתקה אשר לפני מלאה היא טעויות ושבושים עד למכביר, ורבים מהם תקנתי בפנים ולא ראיתי צורך להעיר על זה, כי התקונים הם רק בלשון המחבר (כמו שהוא לפני בההעתקה המשובשת), ולא בתכנו. ואמנם נשאר עוד שבושים רבים במקומות, אשר נחוצי היי לשנות את לשונו של המחבר מכל וכל, לו באנו לתקן את דבריו.

העתקה מהכת"י הזה, כמו שכתב בעצמו במ"ע מאנאמטשירפט XXXIV צד 272, אמנם לא בצע אמתו ולא עשה את אשר זמם מרוב טרדותיו בעבודות אחרות במקצוע התורה והחכמה, ולא הי' סיפק בידו לעשות הערות ותקונים והגהות לגוף הספר ולחקור אחר קורות ימי חיי המחבר ולברר מקום משכן כבודו. אבל כדרכו מאז להאציל לזולתו מאשר חננו אלהים ולעמוד לימין כל דורש חכמה ושחר תושי' נהג בו טובת עין ותרגם את הספר כלו מראשו ועד סופו בלשון אשכנזית ושלה את ביאורו הזה בו' להדש סעפטעמבער 1884 למספרם אל החכם גרינ-וואלד ביונגבונצלויא, אשר רחש לבו דבר טוב כעת ההיא לחבר ס' דברי הימים לבני ישראל במדינת ביהם (ובין חבין את אשר לפניך במ"ע יידישעם צענטראל בלאטט 1885 דף ד' הערה ז'), והתרגום הזה עודנו מונח כעת באמתחות ספרי המנוח גרינוואלד. ומי יתן והי' לפליטה ויצא מאפלה לאור עולם, ולא יהיו מעשי יריו של החוקר הנכבד טובעין בים הנשיה.

פה פראנקפורט ע"נ מיין

כי למב"י לסדר בואת יבא אהרן ביום שנתלו בו המאורות לפ"ק.

אהרן פריימאנן.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text at the bottom of the page, likely bleed-through.]

אגרת מחלת

כולל

כל גזירות המצור על העיר פראגה וכל אשר לפני ישראל בימים
האלה בימי המלחמה הכבדה והנוראה

בשנת תק"א לפ"ק

וגם גזירות אחרי הלכדה ואחרי בואה שנית תחת ממשלת איסטרייך
ומכולן הצילנו ה' ברחמיו ובחסדיו עד לאין קץ.

בשלשה חלקים.

כחוב זאת זכרון בספר לפ"ק¹.

ויהי בשנת תק"א בחדש מרחשון כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה
מה צרה היתה הקול נשמע לא קול אורה ולא קול שמחה קול יללה ויבבא
שמת אדונינו החסיד הקיסר קראלוס הששי בעיר ווינא י"ח תשרי תק"ל
למספרם כ"ג אקטובר 1740 והקדים הקב"ה רפואה למכה שהחסיד הקיסר הנ"ל
ראה שאין לו זרע אנשים ושלא תבוא המלכות ומדינות ירושות לידי זרים עשה
בתו הגדולה בחכמה ובנוי ובמעשים מאירע דרעו² אשר נשאו וקימו וקיבלו
עליהם לבת יורשת בכל מדינות מלכותו בהסכמת מלכות ושרים רבים ובכבוד
כאשר באמת נמשחה לערץ הירצנין בעיר ווינא ובכל מדינות איסטרייך ואנשי
הגר הסמוכים לה הכתירו אותה והיה בעיר ההיא ובכל מדינות מלכותה ששון
ושמחה. ובתוך איזה חדשים³ יצא המלך פרייסן כהיל גדול למדינת שלעסיא
וכבש העיר גלונא ואחר כך העיר מלוכה ברעסלוי⁴ עם רוב המדינה והעיריות
הנ"ל. בימים ההם שמענו קלא דלא פסיק ששלשה המלכים צרפת, פרייסן, וואקסן,
ודוכס פייריין עמדו על גבול ארצם עם חילות גדולים ולא נודע להיכן יפנו
דרכם אם למדינת איסטרייך או למדינת פיהם ולא היו ימים מעטים ניכרים
מתוך מעשיהם שרוצים לילך על מדינות פיהם ובקיץ שנת תקא"ל כבש מלך
צרפת עיר לינין באיסטרייך וצוו הקצינים מנהיגים קהל פראג בצירוף ב"ר
מו"ש⁴ בר"ה תקב"ל להכריז בכל בתי כנסיות באיסור גמור שלא להלביש איש
ואשה ביום טוב אלא בגדי שבת וגם בחול אסרו להלביש שום בגדי כסף וזהב
ובש"ת שלא להוציא מן ההיכל לסבב הרבה ס"ת ולא ילך חתן אצל הכלה כנהוג
אפילו ביום גם הוכרזו בעיר פראג בכל שלשה מקומות שיומינו ויכינו צרה
ומזון וכל מיני מחיה הן נימולים והן אינו נימולים שלא יהיה רעב כשתבוא
העיר ח"ו במצור. ומי שאין ביכולתו להכין יפנה לדרכו חוץ להמקום פראג. ח'
תשרי התחילו היהודים לעשות סוללות ושרם האיר אור הבקר היו הולכים בעלי
מלהמות בתופים לעורר האנשים ההם גם העמידו ובררו קציני קהל ארבע שופטים
וממונים להשגיח על עושי מלאכות הנ"ל ובערב יום הכפורים הנ"ל היו הולכים
היהודים עד חצי היום וכל פעם ביום א' הואיל שלא הלכו בשבת קדש היו

¹ רב' דא' זכרין ב' ר' = 501.

² Maria Theresia.

³ במ"ו לח' דיצימבר 1740 עבר קיסר פרידריך השני את הגבול עם חמשה ועשרים

אלף איש.

⁴ בית דין מורים ושופטים. 36, 33

הולכים שלש מאות יהודים להשלים יום השבת ויפוצו העם בארבע רוחות העיר למלאכת סוללות הני"ל. בליל ר"ח חשון הני"ל נראה כוכב גדול וזנבו הולך מקרן מזרחית צפונית עד קרן צפונית מערבית כדמות אש מתלקחת ושביבים ונוגה להם כאור הלבנה בחצי חודש ואצטגנונות בשרו אותו לרעה על מלחמה גדולה ובאמת בשנה הזאת נתעוררה מלחמה גדולה ועצומה אשר מלך פולין⁽¹⁾ ודוכם פייאריץ בקשו לירש מדינת המלכה יר"ה.

ער"ה הני"ל התחילו משמרות בקהלתנו בכל לילה מ"ם בעלי בתים ע"פ הגורל ומי שנפל הגורל עליו הוצרך בעצמו לילך ולא היו רשאים לעמוד אחר במקומו אפילו היה למדן או קצין ונתחלקו לשמנה מקומות ברחובותינו והחשובים שבהם היו יושבים בבית ר' פייביל ברבירר והמפתחות משערי רחובותינו בידם ושני פעמים בלילה היה הולך הקומיראנד⁽²⁾ בעצמו שבהם בכל רחובותינו לראות על המשמרות בעלי בתים ולהשגיח על קהלתינו.

י"ט חשון תקב"ל צוה ב"ד מו"ש לומר בכל יום בכוקר לאחר תפילת שמונה עשרה סליחה זכור ופעם אחד ורוי וענינו ומי שענה וביום ב' וה' והוא רחום בקול רם ולפעמים בערב קודם תחנו' אבינו מלכינו ולאחר התפילה יוד קפיטל תהלים ובכל יום ויום התענו ע"פ הגורל ח"י אנשים ויאספו בכ"ה אנ"ש⁽³⁾ לומר סליחות ותהילים ובערב קודם התפלה ג"כ תהילים. והגורל נעשה ע"פ הרב הדרשן מוה"ר יונתן אייבשיץ ובכל יום היה הולך שמש אחד להודיע לכל אחד שיהא מוכן להתענות ביום מחר ולבא לבי"ה אנ"ש לתפלה.

ביום ג' כ"ה מרחשון תקב"ל ה' נשבעים הבחורים הנקראים שטודענטען להיות מוכן ומוזמן למלחמה ובחרו להם ראשים והלכו עם כלי זיין וברגלים ובתופים כמו שארי בעלי מלחמות ובית שמירה שלהם היה כנגד השוק במקום שהרופאים יושבים בדינם הנקרא קארלינג⁽⁴⁾ ונפלה חרדה גדולה על בני קהילתנו להיותם תמיד מבקשים רעתם כ"ש עתה שניתן רשות למשחית ח"ו אבל בחמתו ית' התפשרו קציני הקהל עמהם ונתנו להם על הכובעים שקורין מאשיץ ממשי תכלת ולבן ולראשים שלהם מוהב ונהפכו מאויבים לאהבים ועשו שמירה מעולה על השוק טענרעלמארק⁽⁵⁾ וישבו לבטח ואלו כל הימים דיו א"א לכתוב באריכות הנם הגדול שעשה השם ב"ה לקהלתינו בזה.

יום ד' כ"ט צוו קציני קהל להכריז ברחובותינו שלא יקנו בשר שור לא יותר כי אם בעד ז' צ"ל ובשר כבשים בעד ה' צ"ל שהמלכה עשתה הנחה על הבשר מכל לימרא אחד צ"ל ממה שהיה מקדם במדינתנו והגביר ר' מישל ייטלש⁽⁶⁾ ר"ה ה' מקציני קהל נתמנה להשגיח על זה ויבואו איזה אנשים קצבים מררכי בייך עם בניו ואחיו שמואל בבית הגביר ר' מישל ייטלש הכל בחימה שפוכה ממש כאלו רוצים להכות וקרא הוא בעד החלון על השמורה וכאשר באה השמורה

⁽¹⁾ August Kurfürst von Sachsen שהיה גם כן מלך פולין.

⁽²⁾ Commandant

⁽³⁾ Altneuschul

⁽⁴⁾ Carolinum

⁽⁵⁾ Tandelmarkt

⁽⁶⁾ אודות Michel Jeiteles עיין Hock משפחות ק"ק פראג צד 168 סי' 7717.

דחפו הקצבים הנ"ל לבעלי מלחמות ושכרו כלי זיוין שלהם ונשמע המעשה הזה (הראש טיטול יענראל אנילוויי) וצוה מיד שילכו עשרים איש מלחמות לחנות הקצבים הנ"ל שישמרו הבשר שלא ימכרו ושמנה עשר הוסארין לבית קציני קהל עד שהוצרכו בעצמם לחפש אחר הקצבים הנ"ל ולמסור אותם ביד מבקשי נפשם מפני פחד ובהלה גדולה שהיו בקהלתנו שלא יבוזו ההוסארין את רהוב היהודים ומיד רוכבים עמם לבית אסורים על קמץ מקום בחרבם שלהם כמו חיבי מיתות ונתנו עליהם ברזל בידם וברגלם ובאותו יום לא הלכו על השוק מענדעלמארק והיינו ממש סגורים וע"י פעולות גדולות כמה שבועות מקציני קהל והרב ר' יונתן אייבשיץ השתדלו שנתנו איזה מאות זהב קנס ופטרנו אותם ב"ה מתפיסה.

ביום ה' ר"ח כסלו תק"ב ראו קציני קהל שהמשא גדולה אי"א להם לשאת זה שנולד בכל יום ויום חדשים לבקרים בעתים משונים הללו לברם ובחרו להם בכל שני רחובות יהודים שלשה יחידים סגולה ומובחרים באותן רחובות שסייעו להם לכל דבר שיהיה מה שיהיה מהצורך ע"פ יצאו וע"פ יבואו ונתנו להם מקל ורצועה כפי ראות עינם.

יום ו' ב' כסלו תק"ב היה נשמע שחיל צרפת וזאקסן ופיאריין הם קרובים לעיר פראג ויפקירו השררות שהיהודים יהיו על סוללות העיר הנקרא שאנצין ביום ובלילה על השמירה כמו שאר העם לסייע אצל הקנים הגדולים הנקרא שמוק²) ובשבת קודש ע"פ שתדלנות מקציני קהל שכרו הקומיסארן יחידים סגולה הנ"ל מאה אינם נמולים במקום יהודים הנ"ל.

א' ד' כסלו לאחר חצי היום היה קול רעש כאלו החיל בא על עיר פראג והלכו בתופים בתוך העיר שיהיו כל איש שולף חרב מוכן על הסוללות והיתה מהומה גדולה וצוה הב"ב קומיסארן להעמיד לפני הבתים ועל העליות בקנס גדול חביות עם מים גם העמידו מאה יהודים על ג' מקומות בבית העצה ובתוך הקארליין לשמור מן השריפות ח"ו והיו היהודים בצער גדול בעיר.

יום ב' י"ב כסלו הפקירו השררות דעפוטאציאן יר"ה להעמיד כל המשקולות ופעמונים בבית תפילתם ושלחו גם לקציני קהל להעמיד זאנער³) ברחוב היהודים בקנס החריות מהמשקל ולא נשמעו מאותו היום הקולות הנ"ל בכל המקומות כלל וכלל.

בליל שבת קודש י"ז כסלו היה ברעת חיל הנ"ל כאשר שמענו מהם לבוא לעיר על ידי זריקות קטב גדולות וקטנות ולרוץ בסולמות על חומת העיר וספרו לנו כמה וכמה בעלי מלחמות מהנ"ל שנתן להם הראש יענעראל מזאקסן שמו וויישבאן⁴) לבוז ולשלול עיר היהודים כמה שעות ומפני רוחות גדולות מאור באותו לילה נחרטו ולא באו עד מוצאי שבת קודש שלאחריו

¹ General Ogilvy

² Feldstück

³ Uhr זה הוא המורה שעות של בית העצה עיין על זה Alterthümer, Podiebrad, der Prager Josefstadt I. Aufl. 53 f.

⁴ Weissbach היה שם הגענעראל מזאכסען, לא Weissenbach כאשר הוא מכונה

במכתב העתי III 146 „Oesterreichische Militärische Zeitschrift“, ושם נמצא ג"כ ספור המאורעות וכבישת פראג מכוון עם שלנו.

ובתחלת הלילה באו הרבה אנשי מלחמות ברחובותינו ובקשו בפקודת היענראל טישול אנילווע איזה מאות יהודים על הסוללות למלאכה ובאם לא, ישלח הוסארן שיבוזו רחוב היהודים והיתה מהומה ובכיה גדולה והרב ר' יונתן קם ממפתו וריץ וצעק אחי ובני לנו עמהם לשלום בשביל קהלתנו ותהיו מוכנים ומוזמנים לעזיב גם היה באותו הלילה ר' יצחק סג"ל אויסטרליין¹) ראש לשומרי הלילות ברחוב היהודים והלך בעצמו כמה שעות עם עוד איזה בעלי בתים בכל רחובות להשגיח בהשגחה מעולה על כל קטן וגדול ואחר חצי הלילה שראה שנשנתה הלילה הוזה מכל הלילות וצוה המשרתים לעורר הרב ר' יונתן וקציני הקהל וכל בני קהלתנו בהשכל בלי בהלה משנתם ולהסיר החנות ברחובות ושמענו קול גדול מקנים גדולים עד שעה ה' באו היהודים לאחדים בריץ אחר ריץ לביתם מהסוללות וכמה נפלו בחולשת בבתם מחמת בהלות ואמרו שבאו חיל צרפת וזאקסן על ידי הסולמות על חומת העיר בשני מקומות נגד זאנדר²) ונייא טאהר בשעת זריקת הקנים הגדולים נגד שער ראטשין³) ומווישראלט⁴) ובראש עלו יענעראל ווייטבאך עם החיל זאקסן עד חצי גופם בעבר הנהר והלבו על השאנצין בסולמות על שער חדש והראש ווייטבאך נפל עם עוד איזה ראשים בעלי מלחמות מן הסולם ומת ע"י זריקת הקנים מהשאנצין⁵) ושאר בעלי מלחמות עלו על החומות בסולמות ופתחו השער החדש⁶) וכמה בעלי מלחמות שמצאו על החומה המיתו והרבה בעלי מלחמות הפשישו לבושיהן ושבו מהם כמה מאות וביהודים לא שלהו ידם ואמרו להם לנו לבתיכם וכששמעו ברחוב היהודים שבאו ביד חוקה אל העיר ויכריזו ברחובותינו לילך לבית הכנסת ולומר תהלים ובשעה וי"ו בהשכמה באו כמה רכבים אל רחוב היהודים ובקשו לחם ויין שרף והלכו עמהם יהודים המדברים בלשון צרפת ונתנו להם לאכול ולשתות ואמרו ליהודים אל תיראו ואל תפחדו כי המלך צוה עליהם שלא יגעו בנפשות הן באינם נמולים ובנמולים ובכוה לא שלחו את ידם והלכו לבתי כנסיות להתפלל סליחות ותהלים והיינו נתנים שבה והוראה להקב"ה שעשה לנו נסים ונפלאות הן בהיותנו על הסוללות שלא נהרג ושלא ניוק אחד מאתנו והן כשנלכדה העיר אל יעובנו ואל ישנו א' אלקינו אמן.

וביום א' ח"י כסלו תקב"ל בא ראש אחד עם איזה בעלי מלחמות לקציני קהל בפקודת הראש של המלך צרפת שיהודים יתנו תיכף שכר (שנג' 1) אלפים הגרים שלא יבוזו רחובות היהודים באם לאו יפקדו לבעלי מלחמות שיבוזו עדיין והעמיד על השלחן המשקולת שלו שקורין אוהר ונתן להם לכל יותר שני שעות על זה והביאו להראש הנ"ל הסך שני אלפים הגרים הנ"ל בזמנו ג"כ הנ"ל צוה הראש של מלך זאקסן ליתן לו ארבעה אלפים הגרים שלא יבוזו רחובות היהודים

¹ עיין Hock משפחות צד 6 סי' 2157 יצחק בנימין וואלף בן מ"ה אהרן נפטר ניסן תקב"ב.

² אולי צ"ל Reichsthor במקום Sandthor.

³ Hradschin.

⁴ Wischerad.

⁵ ע"י שם צד 146 „Oesterreichische Militärische Zeitschrift“

⁶ Neuthor

ושלח תיכף אחר איזה שעות שלשים איש מלחמות עקסיקוציאן לקציני קהל וכיום ב' עוד שלשים איש ויום ה' עוד עד שהי' למו... למאה והיו הוצאות גדולות באכילה ושתייה מלבד מה שהוצרכו ליתן לכל א' זהב בכל יום ועל כל זאת תפסו הרב מוהר"ר יונתן¹) עם איזה מקציני קהל לשמירה על מקום ישן ולא הניחו שום אדם לבא אצלם עד שהוצרך ליתן להם ג' אלפים הנרים בלי הוצאות לראשים שלהם כמה אלפים זהב ופטרו אותם מהתפיסה ולקחו העקסיקוציאן מעיר היהודים והצרפתים כתבו ב' איש מלחמות כנהוג לבית השמירה ברחוב פנחס שיתנו השגחה על עיר היהודים גם לא הניחו שום יהודים שילכו בקריו ומאנטיל אפילו ברחוב היהודים מפני שהיהודים אינם נוהגים כן במדינתם. תוך ימים מועטים הכרזו בשלשה מקומות העיר שיקחו המעות של צרפת הרטים שלהם בעד שני זה' כ"ד צ"ל ג"ק והנרים בעד ארבע זהב ט"ו צ"ל ולא ראינו מטבע קטנה ממש כמקדם עבור זה היה המשא ומתן מהיהודים הלך וחסר וכמה קטטות ומריבות היו בכל יום שאם אחד היה קונה דבר מועט אפילו מאכילה ושתייה היה נותן מטבעות גדולות הנ"ל ולהרבה בני אדם היה להם היוקת גדולות על ידי זה בעונותינו הרבים.

יום כ"ה כסלו תקכ"ל רכב שר אחד ועמו חיל גדול רכבים מחיל פייארין בתופים ובחצוצרות והכרזו שהדוכס פיירן נמלך למלך על פראג וכל מדינת פיהם וכיום ה' שלאחריו קודם חצי היום רכב המלך פייארן עם כל שרי מלכות בכל השלשה מקומות ולאחר חצי היום הורה בקני שריפה הגדולים שנקרא פריירן שום במבצר המקום לכבוד המלך וביום ב' בשבת נשבעו אנשי המקום להמלך פייארן למלוך עליהם²) והושיב אחר כך להשר בעפיר³) לגאברנער ומושל בעיר פראג. ובחדש טבת היתה קרירה גדולה ונגלדו כל הנהרות ומראנה שלהם שלא יבואו עם איסטרייך פתאום דרך הנהר צוו שרי הצרפתים לחציב יום ולילה ולפנות הנלדים הנ"ל על ידי אלפים אינם נימולים כפריים בהנהר מאלטוי ד' ה' שבט שלה לעטאנט דע שעשעהל⁴) מצרפתים צווי בכתב צרפת שיומינו לו בזמן קצר פשתן לעשות מהן מחצלת סבר עלנים⁵) שלא ליהודים מוכרי פשתן שלשה איש מלחמות לכל חד עקסיקוציאן והיו אצלם יותר מבי' ימים בהוצאות גדולות עד מאד לכל חד כל יום כ"ז צ"ל ואכילה ושתייה ומטה מוצעת ונרות עד שאיזה ב"ב לקחו הליוורונג הנ"ל בהוצאות ט"ו אלפים זהב מקהלתנו והשר הנ"ל נתן הבטחה בעל פה שישלם מעות הנ"ל תוך איזה חדשים ולא נתן כלום.

יום ה' (י') [י'] שבט צוה המלך לבני העיר להלוות לו ששה מיליאן

¹) מדברי המחבר אנו למדים שכחדש כסלו תק"ב היה ר' יונתן אייבענשיטץ עוד בפראג ולפי הנראה הלך משם מיד לאחר שכבשו הצרפתים את העיר. כי כ"ו אדר שני תק"ב März 1742 מוצאים אנחנו אותו כפיורדא. ששם נתן הסכמה על ספר בחינות עולם עם תרגום אשכנזי [Sulzbach 5504 in 4°] ושם הוא כותב „ורגלי כוננו ללכת לק"ק מיץ ואגפיה לתורה ולתעודה“.

²) ביום י"ט לחדש דיצימבר 1742 נמשה Karl Albert למלך פיהם.

³) צ"ל Chevert.

⁴) „Intendant de Sechelless, עיין „Maria Theresia“ Arneth ח"ב צד 231.

תוך ששה חדשים על שלשה טערמינן וחלק ראשון שני מיליאן יתנו תיכף והיו על חלק היהודים שנים ושלושים אלפים לסיוע הנ"ל והיו היצאות מרובות מעקס-קוציאן עד שהשלמנו שנים ושלושים אלפים הנ"ל בכביות וצער גדול.

ב' אדר ראשון תקב"ל צוה הראש מצרפתים הממונים על מוונת סוסים שהיהודים יתנו מוונת סוסים הנקרא פוטראשי ושלה תיכף מעת לעת לקציני קהל לכל חד חמשה רכבים ב"מ והוצרכו ליתן להם יום ולילה אכילה ושתייה תרנגולים מפותמים ותרנגולים הנקראים פיזאנין ובשר חזיר ויין צוקר וקאפע והיו עומדים בהוצאות בעד סך שמנה מאות זהב מלבד ששת אלפים זהב שהיו נותנים בשביל מוונת סוסים הנ"ל ונטל אחר כך העקסיקוציאן מקציני קהל.

ב' אדר שני תקב"ל גזר השר שעשההל צרפתי הנ"ל על בני העיר ליתן בכל חדש וחדש מאה וארבעים אלפים זהב ושר אחר מסית ומדיח ומקטרג עלינו עם אחוות מרעהו אדון בעל עצה (שערשיק¹) שהמה תמיד מוכנים ומומנים לפרעניות מסיתים שרי צרפתים עלינו לגבות על חלקינו למאה וארבעים אלפים הנ"ל עשרים וארבעה אלפים זהב ושלוה מאה איש מלחמות לרחוב היהודים וקציני קהל שלחו העקסיקוציאן הנ"ל לבני קהלתנו לפי ראות עיניהם לכל אחר ט"ז פנים כל יום ח' פנים עבור אכילה ושתייה וח' פנים העקסיקוציאן כנהוג צרפתים ליתן שני לייוער שהוא ט"ז פנים מטבע שלנו והיו הוצאות כמה וכמה מאות עד שנתנו כ"ד אלפים הנ"ל נטלו הרפיו [הצרפתים?] עקסיקוציאן מרחוב היהודים.

בחדש הנ"ל ביקש ראש אחד הממונה על אוצרות התבואה שמו שווייצער ע"י הסתת שערשיק הנ"ל שהיה כל יום אצלו שיפנה בתי כנסיות קלוויזן ועוד ב"ה אחד לצורך בית אוצרות התבואה והלכו הנבאים במתא ובב"ה קלוויזן²) במקום שהדבור מועיל ופעלנו בע"ה משרי הרעפסאציאן שנתנו צווי להפקיד במקום ישן באם היהודים נבאים נותנים בית אחר לאוצרות הנ"ל היושר ליקח בית אחר במקום ב"ה אליהם ושכרו הנבאים בית על מקום חדש אבל הראש הצרפתי הנ"ל לא רצה ליקח בית אחר דווקא בה"כ שוב בעינן לאוצרות התבואה וצוה הנבאים לפנות הב"ה ולבנות בתוכה עליות ופתחים נגד בית החיים כדי שיהיה הדרך מבית חיים לבא לבה"כ עם ענלות וסוסים ליקח התבואה משם ומרוב בכיות ושחדלנות התפשרו עם השר הפקיד ושווייצר צרפת ואדון שערשיק הנ"ל ליתן להם תוך ב' ימים עבור הב"ה הנ"ל י"ט מאות זהב חוץ שארי הוצאות לסיועת בנין עליות חדשים בבית הנקרא קאציין³) אצל השוק לאוצרות הנ"ל והפשרה הנ"ל כתב הפקיד במקום ישן לשרי רעפסאציאן והם קיימו הפשר בתוקף ועזו שלא יבקשו עוד בתי כנסיות מהיהודים לצורך התבואה וכהנה והשר שווייצר הנ"ל לקח בכל זה להכעיס בית המרחץ מהיהודים הנקרא באד הואף⁴) ונתן לשם אוצרות תבואה זמן ארוך.

¹ אולי הוא Zhorsky שהיה שר הגליל (Kreishauptmann); אודות האיש הזה עיין Arnetz בספרו הנ"ל ער 248.

² Klaussyagoge.

³ סמוך לרחוב Katzengasse. — ⁴ Badhof.

יום ב' ד' ניסן בחצי הלילה באו על מקום פיסק¹) עשרה (?) מפראג חיל גדול מעם אוסטרייך עד שהוכרחו הצרפתים לברוח משם כמה פרסאות במרוצה רבה ומחמת דוחקים של בעלי מלחמות לחוץ לשער פיסק מעכו כמה מאות איש מהם והניחו אחריהם כלי מלחמה וכיוצא בהם כסף וכסף בעד כמה מיליאן רט"ים.

יום ב' וי"ו סיון באו הצרפתים פתאים על קינגואהל²) פרסה אחת מפראג ושם עכבו וחגו ומפגי שהוגד להם שהחיל אוסטרייך קרוב להם ברחו עד חצי שעה מעיר פראג ועשו מצור סביבות העיר ולאחר איזה ימים באו כל המחנה אוסטרייך עד ב' שעות מפראג ויבנו להם דיק וסוללות סמוך וסביב כל העיר והיו כל היום מלחמות קטנות שקורין שערמיצל³) בין החיל אוסטרייך והצרפתים וכבשו חיל אוסטרייך לאחדים הבנינים הסמוכים לעיר פראג ותוך איזה שבועות באו מאות טוליפאטשן באנדרון וסלאוואקן מחיל אוסטרייך לכפר וקהלה לבינאיו⁴) סמוך לפראג ובצעדו הנקרא וואסטר הונקר [הופין 1]. ובתוך ימים מועטים התחילו להורות על המצור סמוך לעיר מכמה מקומות על הצרפתים וברחו כולם לעיר יש מהן עשו אהליהם על ההר שקורין לארענצי⁵) והרבה בקלוסשטראתה⁶) ובבתים גדולים סמוך לסוללות העיר אחר כך הצירו כל העיר פראג ולא הובאו לשם שום מזון ומחיה ונתיקר השער ויהי ליטרה בשר בעד נ"א צ"ל שטריך קמח ללחם ט"ו זהב קמח לבן שטריך כ"י זהב קטניות ח' זהב וזיידל שומן בעד ט' ר"ט זיידל מלח כ"ד צ"ל אווזה ששה זהב ירך מאוזה מ"ה צ"ל קריוז⁷) מאוזה נ"ד צ"ל ראש של פרה ח' זה' הרגל כ"י צ"ל⁸) שטריך שיכולת שועל זהב ככר הי"י ב' זהב רביעי העקירלינג מ"ה צ"ל וא"א לפרש הכל מהיקרות הגדול ואנשי מלחמות התחילו לאכול בשר סוסים שהיו שוחטים כל יום אצל המים כמה מאות ובתחילה היה הפקר ליקח בשר סוסים מי שירצה ולבסוף היו נמכרים ג"כ הליטרי בע"ד י"ה צ"ל⁹) וכמה בעלי מלחמות באו לרחוב יהודים עם סוסים יפים ששונים בשנים פשוטים חמשים זהב לככור בעד חצי לוט טובאק ששוה שני צ"ל ולא היה לו קונה וריץ לביתו והסוס הלך ברחובות בלי בעל ולחולים היו נותנים בשר סוס וקצת בשר שור ולא היה יותר מהסוסים רב¹⁰) על פי צווי שדרת הצרפתים ד' סוסים לכל קומפאני מרוכבי רכב ולהראשים חשובים גדולים. י"א הנ"ל צוו שרי צרפתים בכל מקומות פראג שלא ילך אדם

¹ Pisek עיין על זה Oest. milit. Zeitschrift חלק הנ"ל צד 157.

² Königssaal כנגב פראג על נהר Moldau.

³ Scharmützel.

⁴ Lieben.

⁵ Laurenziberg במערב פראג.

⁶ Klosterhof.

⁷ Gekröse.

⁸ בלי תפונה שגגה היא כי האיך אפשר שהראש ומכר בח' זהב והרגל בכ' צ"ל

ואולי צריך לכתוב ב' זהב.

⁹ עיין על אמנת הדברים האלה Arneht ח"ב צד 116.

לאחר שעה יוֹד בלילה הן נימולים ואינו נימולים ואפילו שומרי לילות לא היו רשאים לילך ברחוב ולא ידבר איש עם שכנו מן החלון בלילה ואם יהיה שריפה בבית לא ילך איש שאינו אחד מבני הבית ההוא להשריפה בקנס מיתה ח"ו והשתרלו קציני קהל על כל צרה שלא תבוא ששתי נשים ילכו ובכל לילה היה נשמע צעקות ובכיות מנערים ובחורים וכדומה שאם היו הולכים מפתח ביתם באו תיכף האיש מלחמות שקורין שילד וואכן שבכל רחובות ודוחפים אותם לבית השמירה ובהוצאות גדולות היו פוטרם אותם מהתפיסה בבית השמירה. ייב הנ"ל גזר הארון שערשיק עם כל העצה במקום ישן שלא ימכרו יהודים לחם ושכר קמח ומלח והיה עת צרה בני ומספר ואומרים עבשיו (?) אפילו בשבת וה' ב"ה שמע צעקת בני ישראל שבטלו הנזירה הזאת לאחר שמנה ימים לאחדים ובוים שלאחריו צוו שרי צרפתים ששום תושב בני העיר אל יהיה לו קנה שריפה וגם שארי כלי זיין שקורין פלינט והלכו עם עגלות מבית לבית שכל אחד יתן קנים שלו הנ"ל בקנס מיתה ולקחו כמה אלפים מהם גם הכלים של שריפות ומפתחות ממגדל המים לקחו שוב גזרו שכל תושב העיר אפילו השררות יהיה מי שיהיה חוץ הפקידים מהשלשה מקומות מפני שהמה מטריחים בעסקי שרי צרפתים כל יום ויום ינורשו כל הסוסים חוץ לעיר ומוזנות הסוסים ימכרו להצרפתים ומי שלא יגרש הסוסים ולא ימכור המוזנות הנ"ל ויחפשו וימצאו אצלם יהיה לו קנס גדול ושלאו השררות הסוסים על הנחלאות שלהם והרבה משאר תושבי העיר גרשו מאות סוסים חוץ לעיר והמוזנות מכרו כצוואת הנ"ל. יום ד' ט"ז בתמוז הנ"ל צוה שר צרפת שעשעל הנ"ל שהיהודים יתנו לו בהלוואה מאה אלפים זה' על חילוף כתב שלו על המקומות פרים או נירנבורג ודרעוין לפרוע שם מהמעות שיש להם שם ושלה תיכף ביום מחרתו ב"ז הנ"ל שלשה מאות בעלי מלחמות לכפ"ית עקסיקוציאן ובוים א' שלח הפקיד במקום ישן רשימה מחמשים בעלי בתים מי ומי שיחננו הלוואה הנ"ל והיה יללה ובניה גדולה בבית עצה של קציני קהל על העולה מהרשימה שעשה הפקיד בסיועת יהודי החביב עליו ר' מאיר וועלי¹) שמו והיו מהצועקים ואינם נענים ואף גם זאת היו להם הוצאות אלפים זהב עקסיקוציאן עד עשרה ימים ואח"כ ראו שאין עוזר ותרופה להמכה הזאת בלתי סרה נתנו בבכיות גדולות המאה אלפים זה' הנ"ל ולקח כל אחד חילוף כתב על חלקו דרוין אחרי כן מכרו בעלי בתים הח"כ²) שלהם ליהודים ממעץ בהיזק כ' וכ"ה למאה והקצינים הגדולים המתינו ושלאו אחר כמה חדשים הח"כ ע"י סוחרים לדרעוין ולייפציג ונפרע להם המעות הנ"ל בהיזק מועט.

ב' כ"א תמוז צוה השר צרפת שקציני קהל ישלחו כל יום מאה יהודים על מלאכת הסוללות בלי הארבעים זה' שצוה ליתן כל יום לסיועת הוצאות המלאכה הנ"ל תמידין כסדרן ובוים ה' כ"ד הנ"ל נפל מן החר שעשו היהודים בהסוללות חתיכה גדולה למטה על הארץ על ליב אבואין מכער ותירץ נלגלתו ומת נתמעך עד שכמעט לא נכר צורתו ונשאו אותו היהודים עם שומרי איש מלחמות אל בית מלון וקברו אותו בו ביום בכבוד ושבק חיים לכל ישראל.

¹ לפי הנראה היה בנו של אותו אהרן בער הנזכר בספר „Grabchriften“ Hock

צד 118, אשר מת בחדש אלול תק"א. — ² החילוף כתב.

כִּי־שׁ תִּמְוֹ הַנִּיֵּל נֹר מֵאַרְשָׁלָּל דַּעֲבֵרָאֲנִלִי¹) שִׁיתָנוּ לוֹ כְּתוּב וַחֲתוּם בְּכַתֵּב אִמַּת סָכּוּם וּמִסְפָּר כָּל בְּנֵי קְהֵלְתָנוּ מִקְטָן וְעַד גְּדוֹל וְלֹא נֹדַע עַל מָה וְלִמָּה יוֹם בִּי נִי אֵב נֹר מֵהַמֵּאֲרֵשָׁאֵל הַנִּיֵּל שִׁילְכּוּ תוֹךְ מַעַת לַעַת שֶׁשָּׁה אֲלֵפִים יְהוּדִים מִחוּץ לַעִיר וְאֵם לֹא יִלְכוּ אֹזִי יִשְׁלַח הוּא אֲלֶף רִכְבִּים לִרְחוּב הַיְהוּדִים לִיקַח מִן הַבָּא בִּידֵם עַד תְּשׁוּלֹם מִסְפָּר הַכָּל וַיִּגְרֶשׁוּ אוֹתָם מִחוּץ לַעִיר וְהִיתָה יִלְלָה מִסְפָּר וְקִינָה בְּקֵהֲלָתָנוּ וְהִרְבִּינוּ סְלִיחֹת וְתַפְלוֹת בְּבִהִ"כ וּבְכִית הַקְּבֵרוֹת עַל קְבָרֵי הַצְּרִיקִים וַיִּשְׁכּוּ הַקְּצִינִים לְכַתִּיב לִשְׂרֵי צַרְפְּתִים דְּבָרֵי כְבוֹשִׁים וְתַחֲנוּנִים וְהִלְכוּ עִם יְהוּדִים מִמַּעֵץ הַלְּשָׁרִים הַנִּיֵּל בְּכִכּוֹת גְּדוּלוֹת וְתַמְרוּרִים מִה מֵאֵד הַטָּאָה נִפְשָׁנוּ וּמָה חָרִי הָאֵף הַגְּדוֹל הַזֶּה שִׁילְכּוּ שֶׁשָּׁה אֲלֵפִים מִיִּשְׂרָאֵל מִחוּץ לַעִיר וְאִין לָהֶם דֶּרֶךְ לַפְנוֹת יִמִּין אֹר שְׂמָאֵל כִּי מִחוּץ תִּשְׁכַּל הַרְבַּה הַמּוֹת מֵהַחִילוֹת אוּסְטְרִיךְ שֶׁהִמָּה שֵׁם וַיִּמּוֹתוּ בֵּין חוֹמוֹת הָעִיר בְּרַעַב וּמַחֲמַת הוֹרִית הַקְּנִים וְאֵם דַּעַתָּם לְגַרֵּשׁ מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּיֵּל כְּדִי לִמְעַשׂ אוֹכְלֵי לֶחֶם הָעַצְבִּים הֵלֵא בְּנֵי אֵב אֶחָד וּבְנֵי גוֹמְלֵי חֲסָדִים אֲנַחְנוּ וְנַחֲלָקָה הַלְּחֵם עִם עֲנִיִּים שִׁלְנוּ וְלֹא יַחֲסֵר לְחֵמְכֶם בְּשִׁבִילָנוּ וּבַעֲזוֹרַת הַשֵּׁם וּבַחֲסָדוֹ הַגְּדוֹל מְרֻב הַשְּׁתַדְלָנוֹת הַנִּיֵּל הַתְּפַשְׂרוּ עִם מֵאֲרֵשָׁאֵל דַּע בְּרָאֲנִלִי הַנִּיֵּל לִיתֵן לוֹ מִסְפּוֹא וְתַבֵּן לְסוֹסִים שֶׁהִיָּה כְּאוֹתוֹ זְמַן בְּדַמִּים יִקְרִים וְנַתְּנוּ לוֹ לַעֲרֹךְ בַּעַד עֵשֶׂרֶת זָהָב וְנַחֲבַטְלָה הַגְּנִיֵּל. תִּשְׁעָה בָּאֵב כְּשֶׁהִיָּינוּ בְּבִהִ"כ סְמוּךְ לְגַמְרַת הַקִּינּוֹת שֶׁמַּעֲנוּ קוֹל הוֹרִים וּמוֹרִים בַּחֲצִים וּבְקִנִּים וְשָׂאֵר כְּלֵי זִיָּין וְהַרְבִּים הַרְבֵּה גְדוּלָה עַד מֵאֵד וְכֵן נִשְׁמַע הוֹרִיָּה הַהִיא בְּכָל הָעִיר וְרַעֲשָׁה הָאָרֶץ וְגַם שָׁמַיִם נִטְפוּ וְהִיָּינוּ תַּמִּיד בְּבִהֲלוֹת וְחֲרָדוֹת הַמִּסְלָק אֶת הַדַּמִּים מַחֲמַת קוֹל רַעֲשׁ גְּדוֹל מֵהוֹרִית הַקְּנִים וְקוֹל גְּנוּחֵי גַנְח וַיְלוּלֵי יִלְלָה²).

יִיד מִנְחָם נֹר דַּע בְּרָאֲנִלִי שִׁיתָנוּ כָּל חוֹשְׁבֵי הָעִיר יְהִי מִי שִׁיהִי תוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים הַכֶּסֶף שְׁלוֹ מִקְטָן וְעַד גְּדוֹל לְהַבִּית שְׁעוֹשֵׁין מִטְּבַעוֹת וְהָיוּ צוּעִקִים כְּמָה חוֹשְׁבֵי הָעִיר שְׁקוֹרִין בּוֹרְגַעַר בְּבִית הָעֵצָה שֶׁלְּחָם בְּשַׁעַת הַכְּרוּו מִי שֶׁמַּע וְרָאָה כּוֹזֵאת עַד עֵתָה אֲנַחְנוּ נוֹתִינִים מִמֶּשׁ כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לָנוּ מַעוֹת מְזוּמָנִים סָךְ עֵצוּם וְעַכְשִׁיו נִתֵּן הַכֶּסֶף שִׁישׁ לָנוּ בִירוּשָׁה מִמְּאוֹת שָׁנִים מוֹטָב שִׁימִיתוּ אוֹתָנוּ מְלִיתָן הַכֶּסֶף הַזֶּה וְאֲנַחְנוּ לֹא נִתֵּן כָּלֵל אִם יִקְנְסוּ אֶחָד מֵאֲתָנוּ כְּמִיתָה נִרְאָה מָה יְהִיָּה אַחַר זֶה וְרָאָה הָאֲדוֹן שְׁעַרְשִׁיק בַּעַל הָעֵצָה שֶׁהִיָּה בְּשַׁעַת הַכְּרוּו שֶׁחוֹשְׁבֵי הָעִיר הָיוּ צוּעִקִים בְּחָרִי אָף וְהִיָּה חֲכֵם שְׂרוּאָה אֶת הַגְּנוּלַד וְאֵמַר בְּנֵי לָנוּ לְבִיתְכֶם וְאֵנִי אֲלֶךְ לְהַשֵּׁר צַרְפַּת הַנִּיֵּל בַּהֲשַׁתְּדָלְנוֹת לַפְּנִיכֶם וּבִיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו הַכְּרִיוּו שְׁאִין פִּירוּשׁ הַכְּרוּו מִיוֹם אֲחַמּוּל הַכֶּסֶף הַמַּעַשׂ מִחוֹשְׁבֵי הָעִיר אֵלֵא הַכֶּסֶף הָעוֹלָה עַל שׁוֹלְחָן מַלְכִים כְּלִים גְּדוּלִים מִשְׁרָרוֹת וְחוֹשְׁבִים וְנַחֲבַטְלָה הַגְּנִיָּרָה.

וּבִטְזוּ מִנְחָם הַנִּיֵּל הַכְּרִיוּו תַּעֲנִית עַל יוֹם מַחַר מִן טְזוּ עַד סִי שָׁנִים וְעֵשִׁינוּ יִיכ קָטָן וְהִרְבִּינוּ תַפְלוֹת גְּדוּלוֹת וּבְאוֹתוֹ הַלִּילָה הַרְסוּ וְהַחֲרִיבוּ אֲרַמּוֹן אֶחָד עַל הַר הַכְּרָמִים שֶׁהִיָּה נִקְרָא בֵּית שֶׁשְׁעָרֵבִין בַּעַפְר הַשְּׂרִיפָה וְנִפְלָה חֲרָדָה גְּדוּלָה עֲלֵינוּ ¹ שֶׁלֹּא הִיָּינוּ יוֹדְעִים מִמָּה הָאֵשׁ וְהַקּוֹל הַזֶּה עַד עֲלוֹת הַשַּׁחַר הָיוּ רְאִינוּ הַחוֹרְבָן הַזֶּה. יִיט בּו רַצּוּ הַצַּרְפְּתִים חוּץ לַעִיר נִגְדַּר חֵיל אוּסְטְרִיךְ וְהִיתָה מַלְחָמָה גְּדוּלָה

¹ de Broglie

² כּוֹנְנוּ עַל הַמַּלְחָמָה שֶׁהַתְּגַרּוּ הַצַּרְפְּתִים בִּי"ט לְחָדֵשׁ אוּגוּסְט עֵינִן Arneht שֵׁם צַד 117.

ביניהם וכן עשו הרבה פעמים בימים ולילות שהיו שמענו קול רעש מצעקת מלחמה תוך העיר ונפל כל פעם עם רב משניהם והביאו מאות במכות ופצעים להעיר וביום ההוא באו חיל איסטרייך לכפר וקהלה ליבנא והיתה מלחמה ביניהם ונהרנה בתולה אחת ע"י הורית הקנים זה על זה וקברו אותה והלכו אח"כ רוב בני הקהלה שם לפקיק פראג ובש"ק פ' מטות ומסעי הלכו שלשה ב"ב מליבנא לפראג קודם עלות השחר כשבאו סמוך לבנין הגדול הנקרא אינפיליטיץ¹) סברו אנשי הצרפתים שהיו הונים שם הואיל שהלכו בלילה שהמה מרגלים הורו עליהם בקנים שקוריין פלינטיין ונפל אחד מהם שמו פריץ קצב מליבנא ושאר שני היהודים היו צועקים והולכים צרפתים לשם וראו אותם ונסלו דף אחד ונשאו אותו לקיק פראג ולעת ערב מת ונקבר ביום א' ושבק לכל ישראל חיים ובאותו זמן ראינו על עליות כל הלילה הוריות שקוריין בומיץ²) שנראים כמו הכוכבים והלכו עד לב השמים ממש ואח"כ נפלו על הארץ על הסוללות ונהרגו ע"י כל לילה הרבה בעלי מלחמות ויש מהן נשברו ידיהם ורגליהם ושאר איבריהם ואנחנו נתנו שבה והודאה להקב"ה שראינו שההוריות ההם לא הגיעו אלא עד רהובות ראטשיין ואיזה נפלו על מקום קטן בלי היוק גדול ובראטשיין סמוך לשער ומקום שטראהויף³) ושאר בנינים בתים חשובים מגראף טשערניץ⁴) ושליך נחרבו ממש עד היסוד ומי יוכל לשער ההזקות הגדולות כמה וכמה מיליאן זהב וכל הרוואה אותם בזה נפשו(?)

גם צוו שרי הצרפתים בעת ההוא שתוך מעת לעת יתן כל אחד נימולים ואינם נימולים רשימה ממה שמוכן אצלו מהמוזנות ואכילת אדם הן מקמח הן מחטין ושעורים וקטניות ושיבולת שועל מלח והמאה ובשר יבש ומי שיעלים אחת מהנה דמיו יהיו בראשו עוד צוה הנ"ל לתושבי המקום שיתנו בחדש זה מאה ועשרים אלפים והפקיד במקום ישן צוה שהיהודים יתנו על חלקם שבעה ועשרים אלפים זהב והכריוו קציני הקהל שיתן כל אחד שני קאפיטאלין ומוסיף על זה יתנו הבינונים חמשה זהב והעשירים שבעה זהב הנקרא קאפי נעלד⁵) ועוד זה מדבר וזה בא צו לקציני קהל שמוכרי הכסף והעוסקים במשא ומתן ההוא בכל ימות השנה בבית שעושים המטבעות הנקרא מיניץ יתנו להבית הכל בעד שני אלפים זהב כסף לעשות מהם מעות קטן ויפרעו להם במעות צרפת וכן עשו והנה כל יום ויום צרתו מרובה מחבירו ונמס לכבנו בקרבנו מחץ יעוף יומם ומפחד בלילה כי בכל לילה זרקו כמה בומין לתוך העיר ועשו כמה שריפות חוץ לעיר בהבנינים וכתוך הכרמים ואלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ד' אלהינו נזכיר הרבינו תפלות ותחנונים סליחות ואבינו מלכנו ותהילים וכמה מאות לומדים מלמדי הינוקות היו מתפללים ברמעות שלישי ובלב קרוע ומורתח

.Invalidenhaus. (1)

.Bomben (2)

.Strahow (3)

(4) ארמון של הגראף Hermann Jacob Czernin אשר נדחה אחר כך מעיר פראג.

ע"י Arneht שם צד 225; אורות Graf Heinrich Schlick ע"י שם צד 248.

.Kopfgeld. (5)

בכה"כ וגם הלכו על קברי הצדיקים לבקש מאתם שיליצו וינינו בעדינו לחלות פני עליון שיסיר הצרות מעלינו כי צוה ליעקב סביבו צרו ויהא רעוא שינול את חרפת לבבנו אמן וכ"י.

יום ב' כ"ט מנחם צו הצרפתים הנ"ל שלא ילך שום אדם יהיה מי שיהיה מן שעה ששית בערב עד שעה ששית בבקר על הרחוב בקנס תפיסה וביום הוא נמכרים שטרך קמח בעד עשרים זהב ללחם סולת בעד שלשים זהב קטניות בעד חמשה ושלשים זהב¹) ירך א' מאווא א' זהב ובילק שלה א' ר"ט ובאותן הימים אם היה ברית מילה העשירים היו נוחנים אכילת חלב ובינונים לא נתנו רק קאפע להסנדרק ומוהל ולאזיה קרובים ואכילה שקורין מאצ'פאן אחר הברית תיכף ולא יותר. עש"ק יום ב' דרי"ח אלול קנו הקצנים בשותפות פרה אחת כחושה בעד קפ"ו זהב ומכרו הליטרא בעד א' ר"ט ולערב התפללו מנחה בבתי כנסיות וקבלו שבת אח"כ הלכו הבעלי בתים לביתם להתפלל מעריב מפני פחד הכרוז הנ"ל שלא ילכו תושבי העיר משעה ששית ואילך על הרחוב אבל תוך ימים מועטים השתדלו היהודים ממעין לילך לביה"כ למעריב כשאר שנים פשוטים אכן שלא להשהות אחר תפלת ב"ה ברחוב שילכו לביתם תיכף ובימים ההם היה בעו"ה הרעב הולך ומתגבר שלא היה לחם בחנות והיו כל עם נאנחים ומבקשים ללחם ונתנו אח כל מחמודיהם באוכל להשיב נפשם העטופה ברעב ועל זה היה דוה לבנו בחטאינו ונמס בקרבנו בעטוף עולל ויונק ברחובות קריה ולאמותם יאמרו איה דגן ויין וע"י הרחוק הגדול אכלנו לחמנו במשקל והי' א' ליטרא ח' לוט בעד ט' צ"ל לחם לבן א' זעמיל בדוחק א' לוט א' צ"ל ונבאים במתא הי' מחלקים כל שבוע חמשה עשר מאות ככרות לחם וקטניות ומלח ופירות יבשים גם בעלי בתים חלקו לפי יכלתם עם כל זה לא היה הקומץ משביע והיו עניים צועקים ומבקשים ללחם ואין הבישו וראו אם יש מכאוב כמכאובנו אשר דננו ה' בחרב וברעב ויבער ביעקב כאש להבה סביב. יום ג' ה' אלול צוה דע בראגלי לכל מקומות העיר ליתן כמה מאות ככרים בדיל ועופרת ורחוב היהודים יתנו מאה ככרים גם יתנו המקומות מאה וחמשים אלפים זהב ופסק הפקיד במקום ישן שהיהודים יתנו על חלקם שבעה ועשרים אלפים זהב ותיכף ביום שלאחריו היו שולחים לכפיות מאות אנשי מלחמות עקסיקוציאן כסדרם תמיד עד שהיינו נוחנים כל הנ"ל ובאותו יום קנו הקצנים שני שוורים בעד ה' מאות זהב כדי שיהא מצוי בשר לחולים ולילודות והיו נוחנים ליטרא בשר בעד ב' זהב אווזה היתה בעד שמנה זהב תרנגולת א' ג' זהב ביצה אחת א' ... יוד צל כבש אחד שהי' משקלו עם הראש והרגלים ובני מעיים כ"ו ליטרות בעד כ"ו זהב וביום י"א הנ"ל היו קונים מצרפתים פרה אחת בעד שלש מאות ושבעים זהב וביצה אחת א' צל²) והיינו במצור ובמצוק יום ולילה ושומעים

¹ כנראה טעות היא כי למעלה כתב אשר החטין היו ביוקר מקטניות ועתה נהפך השער ?

² כדברים האלה נמצא גם אצל Beremann, M. בספרו Maria Theresia u. Kaiser Josef II. צד 508. ושם נמצא גם כן 504 אודות הרעב בפראג ע"י על זה Löwenstein p. 21 „Nathanael Weil“

קול רעש מקנים גדולים ומבומין והיתה מקוימת בנו בעויה קללות התוכחה בערב
 האמר מי יתן בקר ובבקר תאמר מי יתן ערב מפחד לבבך אשר תפחד וממראה
 עיניך אשר תראה ועם אשר לא נשמע לשונו ה' מושל בנו ומכה צער
 ויגון ואנחה היתה בקהלתנו פראג הולאת גדולה ג'כ וממש דבר בעויה וכמה
 מאות השובים היו מתים ה' יאמר די לצרותינו ולמלאך המשחית החף ידוך אמן
 וכי. כליל די נהי ליום ה' אלו הנ"ל היתה שריפה גדולה נגד שער ראטשין
 במצור של לוטרינג¹) שהמה בעצמם היו עושים ששרפו הסוללות הנקראים
 פאטרעין וכליל של אחריו היו שורפים אותם כן נגד שער שפיטל והיה נראה
 על הסוללות שהחיל לוטרינג נסעו לאחוריהם והלכו מאות נפשות נימולים ואינם
 נימולים על הסוללות וראינו ההזיקות שעשו החיל לוטרינג במקום על ראטשין
 ועל הסוללות ע"י זריקות הקנים הגדולים ובימין ראינו ג'כ הבנינים והסוללות
 שעשו החיל לוטרינג שקורין פאטרעין והריצין הנקראים אפראשין²) או לויף
 נרעבען והיו תמי" גדולה בעיני כל רואה אותם שיהי' באפשרי בירי אדם
 לעשות מלאכות כאלה בזמן קצר אף על פי שהורו מהקנים הגדולים מהסוללות
 הצרפתים עליהם יומם ולילה וההרבות בסוללות המקום היו גדולות מאד עד שהמבין
 בעסקי מלחמות והצרפתים אומרים שאם החיל איסטרייך היו עומדים עוד זמן
 קצר שם והורו זריקת הקנים שקורין פיעס³) היה אפשר להם לילך על הסוללות
 להמקום הנקרא שטארמן בקל והצרפתים היו מוכרים כסדר ותיקון מלחמה ליתן
 המקום ע"י פשרה ובכתים היו ג'כ הרבצות גדולות שעשו הצרפתים סוללות
 חדשים וחריצים אשר לא היו מימי קדם ומאותן הימים שהלכו החיל איסטרייך
 לאחוריהם נפתח השער שקורין זאנד טהאר מהמקום והלכו מחיל הצרפתים ושאר
 תושבי העיר על שנים ושלושה פרסאות והביאו קצת מזון ומחיה לעיר והיינו
 נותנים שבח והודאה להקב"ה שהצילנו ונבנתים [ובתינו?] מרעב.

וביום א' כ"ד הנ"ל השתדלו קציני קהל בע"ה שילכו בני הקהלה קודם
 עלות השחר לסליחות כמאז ומקדם ובוים א' דסליחות הנ"ל הכריזו בפקודת
 שרי צרפתים בכל רחובות היהודים מי ומי שמבקש לילך על המדינה הרשות
 בידו והשערים פתוחים לפונה לדרכו והיו בעלי בתים מהקהל ליבנא סבורים
 שהדרכים המה כמקדם והיו רצים לערך שלשים נפשות אנשים ונשים נערים
 ובתולות להקהל ליבנא וכאשר באו סמוך לשם היו צועקים האיש מלחמות
 הוסארין מאיסטרייך עליהם מי הוא זה ואיזה הוא שמלאם לבם לצאת מחוץ
 לעיר ואחזם פחד ורעה גדולה נפלה עליהם ורצים לפניהם וחרה לבם של הוסארין
 על שרצו ולא דברו עמם והורו אחריהם בקנים הנקראים פלינגן עד שנפלו ב"ב
 אחד שמו הנה קצב ונער אחד מפראג ושמו וואלף בן דוד לאוויטץ משרת
 אצל קציני הקהל וכשראו השאר היהודים ההם בעויה עמדו על מקומם וכאו
 האיש מלחמות הוסארין והביאום לכפר וויסילאן⁴) להראש שלהם וחקר ודרש

.Lothringen ⁽¹⁾.Faschinen ⁽²⁾.Pièce ⁽³⁾.Wysocan ⁽⁴⁾

אותם למה שהלכו מפראג וענו בכניות גדולות שהלכו לביתם ליבנא מפני שמתים ברעב בפראג וצוה הראש הנ"ל להוסיף שילכו עמם עד סמוך לפראג ובאו בשלום לקהלתנו בבבלות ובכיות גדולות וספרו לנו כל הנ"ל ובוים שלאחריו רכבו איזה אלפים צרפתים סמוך לדרך זה להביא תבן ומספוא שקורין פוטראשירין והלכו איזה קצבים מליבנא לשם עם עגלה והביא שלשת ההרונים הנ"ל לפראג וקברו אותם.

בימים ההם קנתה נכרית צרפתית דבר מועט מאת מאיר הריפמער¹ ובאותו שעה אחר זאת באה האשה הנ"ל להחנות ואמרה ששכחה עשרה הנרים ומצאה אותם בקרן זוית באותו מקום שנאבד ממנה ולקחה את עשרת ההנרים שלה והלכה להשמירה והביאו היהודית הנ"ל לתפיסה ואומרת שננכה ממנה והלכו בעלה ובניו היהודים ממעין וביקשו בתחנונים רבים שילכו בשתדלנות לפני אשתו והבטיחו אותו שילכו ולאחר שני מעת לעת בשעה ב' אחר חצות היום הי' קול נשמע אצל תושבי העיר שהפסק יצא על האשה הנ"ל שחייבת לתלייה ורצו בעלה בכיות וצעקות אל היהודים ממעין ובניו על קברי אבות וקודם שהגיעו לשם היו תולים האשה הנ"ל על העין על מקום חדש ומתה בקרושה ושהרה והתליין הביאה על עגלה שלו ולקח הדרך אל רחוב היהודים גילדי לרחוב פנחס לביתו עם שמירה צרפתים ואלפים נפשות היו רצים עמו וגולו וחמסו קצת בשוק וברחוב יהודים וא"א לכתוב המהומה הגדולה שהיתה ויללה בכיות מרסם § מכל החלונות ובתים וברחובות יהודים על מעשה ועילה בעויה וקבר אותה התליין 5.158 - בכיתה וצוה הראש צרפת הממונה על חייבי מיתות שהתליין יתן האשה הקרושה הנ"ל בלי הוצאות ליהודים לקבור אותה כמנהגם וכן היה שבלילה שלאחריו הלכו איזו מחבורה קדישה בגמילות חסדים ומנשים צדקניות וקברו אותה בכבוד ה'... הי"ד ונשמתה תהי' צרורה בצרור החיים עם שאר נשמות קדושים ולא יהיו עוד צרה וצוקה ברחובותינו אמן. ביום כ"ד הנ"ל צוה ראש בראנלי שיתנו השלשה מקומות מאה וחמשים אלפים זהו וחלק יהודים כ"ד אלפים זהו בלי הנחה כלל בקנס כפיית עקסיקוציאן והכריוו קציני קהל ליתן שני קפיטאלין וקאפנעלד כמקדם ובוים הוא צוה הנ"ל שיתנו קציני קהל בכל יום ג' מאות יהודים לילך אל הר הלבן מהלך רב חוץ לעיר סמוך להבנין הנקרא שטערין² שם היו מוצאים תחת עומק ומרתף הגדול קונלין ובו מין עצמו מלספר להביאם אל המקום שקורין מניציאן בית והיתה שרחה והוצאות גדולות עד חדש ימים שהלכו כל יום מספר יהודים הנ"ל בצער גדול למלאכה הנ"ל.

יום ו' עריה צוה מוסיע שעווער³ מצרפתים שלא ילכו תושבי העיר סמוך חוץ לשערי המקום לקנות דגן וחטין וכדומה ועי"ז נתייקר השער אלא שיבואו העגלות שלהם עם הנ"ל על השוק חדש ומקום קטן ושם ימכרו במקח השווה בקנס גדול ומראש השנה ואילך היו באים אלפים עגלות עם תבואה למקום

¹ בלי תמונה היה נקרא "הריפמער" ולפי זה האשה פגלא הנזכרת אצל Hock צד 90 ס"י 5601 אשר מתה שביעי של פסח תקכ"ב היתה בתו.

² Stern על ההר הלבן.

³ Monsieur Chevert.

פראג והיי' המקח שטריך דגן ה' זהב שטריך קמה ששה זה' שטריך חמין ששה ועד שבעה זהב קמניות ששה זה' שעורים עד ה' זהב שכולת שועל עד שני זהב ליטרא חמאה י"ד עד ט"ז צ"ל וליטרא בשר ז' עד ט' צ"ל מלח מדה ג' צ"ל אווזה בעד א' זהב תרנגולת א' כ' צ"ל ביצה א' צ"ל אבל המקחים הנ"ל לא היו עומדים אלא איזה שבועות ואח"כ לאחדים כל הנ"ל נתייקר ממש כל יום מפני שהחיל איסטרייך היו נראים בסביבות המקום והיו לוקחים כל אכילה ושתיה שהיו פוגעים שמביאים לעיר והיו אומרים בפקודת הראשים שלהם בקנם מיתה מי שמביא תבואה להמקום ולא הביאו כלל יותר להעיר פראג.

בליל הכפורים בשעת תפלת כל נדרי שלח האדון בורגר מיישטר שערשיק בפקודת הראשים צרפת לקציני קהל שיתנו כיום מחרתו הפשחים היפים שמביאים על השולחן בשעת אכילה הנקרא טישצייג⁽¹⁾ באם לא ישלחו איזה מאות בעלי מלחמות לכפיית עקסיקוציאן והיו הולכים בשחרית בשתדלנות וצעקה בקול מר ובכי וכי אפשר ליתן הפשתן הנ"ל כי כל הסוחרים עם זה מכרו כבר הסחורה הנ"ל וב"ב אין להם פשתן יפה שראוי לעלות על שולחן שררות הנ"ל ופטרו מהנתינה הנ"ל.

יום ו"ו ערב חג הסוכות שנת תקנ"ל נתפס חלפן אחד שמו ר' שלום בראגער שהיו אומרים שעשה נגד הצווי במטבעות והוא חייב מיתה כמורד במלכות. והיתה יללה גדולה והלכו יהודים ממעין בשתדלנות והיי' ר' שלום הנ"ל בצער גדול בתפיסה על ידי פעולות גדולות קנסו אותו לערך אלף זהב ופטרו אותו ולאחר כמה שבועות הלך בשלום לביתו ובו ביום ערב חג הסוכות עשה הקב"ה נסים לקהלתינו שבאו איזה שלוחים לעת ערב וביום השבת א' דסוכות והביא מק"ק בומסלא וטיפליין לאיזה יחודי סגולה אתרוגים כי בכל הפעולות אי אפשר היה מפני החיילות להביא יותר ובקושי גדול שזה איזה התיכות באו בשלום לשם והיו נותנים אותם להשיין בשעת הלל ואח"כ לשארי בעלי בתים בבתי כנסיות שהולכים שם לברך והיינו נותנים שבה והודאה על כל הנסים והנפלאות שעשה לנו הקב"ה בכל יום ובכל עת ובכל שעה שאי אפשר להגיד ולספר כי שבר הרעב ועשינו בימים הנוראים וימי סליחות תפלתנו בלי פחד ובהלה כשאר שנים הפשוטות והדרנו האל יתברך במצות לולב וסוכה כהונן אב הרחמים הוא ירחם עלינו וישלח משיחנו במהרה בימינו אכ"ר.

יום ה' ער"ה מרחשון צוה שעשעל על תושבי העיר פראג שיתנו לו הלוואה בי פעמים מאה אלפים זהב וחלק היהודים לבר יהי' צ' אלפים והובים שישלם להם באחרית הימים השררות במדינת פיהם והמעות יקח צרפתי ראש מרוכבי סוסים לקנות סוסים שמו מוסיע מאמין⁽²⁾ והשר ההוא צוה שישלמו המעות תוך שלשה ימים באם לא יכופו להם בכל מיני כפיות והיללה גדולה בקהלתינו וכתבו קציני קהל ויחודי סגולה מעמאריאל בלשון צרפת לשעשעל דברי בקשות ותחנונים גדולים ואמרו בככיות מאחר שנתנו בני קהלתינו עד היום הזה יותר מן ג' פעמים מאה אלפים בלי שזה כסף מה שנתנו הוצאות עקסיקוציאן כמה

⁽¹⁾ Tischzeug

⁽²⁾ Monsieur Tatin ואולי Raschin.

וכמה אלפים ולא נשאר להם עוד מעות מזומנים וכסף כי אם מעט סחורות וכלי בית וחובות אצל תושבי העיר שאינם ראויים לנבוח וא"א עכשיו ליתן הלוואה הנ"ל והשיב להם שאין בידו להטיב להם בעסק זה אלא שילכו להראש טאטאן הנ"ל והיו רצים בכניות להראש הוה בכתב ובתחזונום ובדברים ונער בהם שילכו חוץ לבית ויתנו המעות הנ"ל כאשר צוה להם באם לא ישלח להם ה' מאות איש מלחמות רוכבי סוסים בלי שאר כפיות והפקיד למקום ישן נתן הרשימה כסדר בסיועת היהודים שאצלו תמיד ממש מי ומי שיתנו הלוואה הנ"ל לערבב ב"ב בעילה גדולה והיה בקהלתנו עת צרה ואין ברירה הי' ששלמנו המעות הנ"ל לאחר שלשה ימים צוה טאטאן הנ"ל מפני שלא נתנו לו בזמנו המעות הנ"ל מהיום ולהלאה רווחים יוד למאה בכל יום והוא לקח כמה אלפים מהקרן על הרווחים הנ"ל והלכו הבעלי בתים מצער לצער בלי עזור ותרופה ואין להם משען אלא על אבינו שבשמים לבטל מעלינו גזירות קשות ורעות בחסד וחנינה ויביאנו לציון ברנה אמן.

ביום ה' י"א חשוך בא ב"מ בחצוצרות הנקרא טרומפטר משר הצבא מעם איסטרייך שמו מיטול דוכס לאפקאוויטיץ¹ י"ה לשר הצבא מצרפתים דוק דע בעליל² וביקש מכנו שיתן רשות והרמנא להיהודי ר' יצחק אויסטערלייץ³ ליסע מפראג לאיזה דרך שירצה עם אשתו ועם בנו ומשרתו וקרובתו מרת לביאה אשת ר' זעליג רווענבערג ובניה ושלה כתב נכבד וחירות הנקרא פאס לידט שהחיל איסטרייך יתנו להם לוויי כה"ג תושבי מדינה יעורו ויסייעו להם על הדרכים כדי שיבואו ר' יצחק אויסטערלייץ הנ"ל ואשתו ובניו וכל הנ"ל בעזרת ד' למחוז חפצם ולשלום בלי שום פגע רע וכיון שראה השר צבא מצרפתים הנ"ל כבוד כתב ותוקפו הנ"ל נתן לו גי' כזה נכתב בכתב ידו שילכו מכאן וגם סביבות העיר בלי פחד ובהלה מחיל שלו ותהום כל העיר על הנס וכבוד גדול מהשרים נכבדים הנ"ל וביום כ' ט"ו הנ"ל נסע ר' יצחק אויסטערלייץ עם אשתו ובניו וקרוביו הנ"ל בכבוד גדול אחר חצות יום מפראג על עגלה ביקר גדול לשלום.

י"ח כסליו תקנ"ל באו החיל איסטרייך להמקום לייטמערלייץ⁴ שהיו שם לערך אלף איש מצרפתים זמן רב ובונים חומת העיר ובורות וחריצין ועצים הנקראים פאלסארן ממש כמו חווק גדול ונלכדה העיר בחווק יד על ידי הוסארין ובאנדורין שרצו בסוללות על החומה בזריוות וקני שריפה גדולים וקטנים וכמה מאות אלפים שטריך דגן ושעורים וקטניות ואורו ורוחן והצרפתים היו בתוכם כסדר השבויים. ו' כסליו הנ"ל הכריזו כפעם בפעם בפקודת שרי צרפתים על בית העצה במקום ישן שלא ילך בשעה ח' בלילה שום ילד אשה על הרחוב ובאם שילכו בתופים לאותו מלחמה יתלו כל אחר אישיות ובתוכו נר דלוק לפני החלון אבל [לא] ילך חוץ לפתחו לראות מה שנעשה ולמה הולכים

¹ Fürst Lobkowitz

² Marschal duc de Belle-Isle

³ אולי הוא אשר מת ניסן תקכ"ב עיי' Hock צד 6 סי' 2157.

⁴ Leitmeritz

בתופים וגם [יכין] כל אחד בביתו מים על עליות ובלילה לאחר שיתנו אותות בתופים שקורין צאפין שטרייך¹) יסגרו בתי משקים הכל בקנס מיתה.
 "ש כסלו הני"ל בחצות היום וכל הלילה נסעו הראשים דוק דע בעליל ואינטאנט שעשעל עם שאר שרי צבאות ולערך מ"ו אלפים²) בעלי מלחמות צרפתים ומעט מהם פיארין מהעיר פראג עם מעט סוסים רוכבי רכב ובענלים עם כל רכושם ואיזה קנים קטנים שקורין פעלד שטיק במהומה וחרדה גדולה אבל חספוי ראש בפחי נפש ויש מהם ברמעות שלישי וכה"ג היהודים ה"ה בערכי מעין וליב כהן³) רוכבים עמהם עם איזה קרובים שלהם בצער יגון ואנחה ושאר היהודים הלכו וקרא זה אל זה ואמר על מה ולמה אנו [הם] 1. רצים פתאום חוץ להעיר ונסעו לשער ראטשיין דרך פילזן ולקחו עמהם משררות ונלחים חשובים והיתה גם תמי' גדולה על זה ועל מה זה ושאלו מה נשתנה הלילה הזה שלה [שהלכו?] בחורף ובקרירה גדולה והיינו יודעין ששר הצבא דוכס לאפקאוויץ הונה סמוך לעיר בראנדען⁴) ג' פרסאות מכאן עם שלשים אלף איש בחור מעם איסטרייך אם לדורן או למלחמה ובעיר פראג לא עברו הצרפתים כ"א לערך שלשת אלפים איש צרפתים עם הראש שעווער ובחוכם לערך החצי חולים והבריאים הלכו להמקום ווישראל וראטשיין ונתנו באמצע הנשר שני קני שריפה גדולים ולקחו כל הספינות מנהר מאלטוי וסגרו השערים כמה ימים לפני כל תושבי העיר סוגר ומסוגר באין יוצא ואין בא וגם בקשו באותו זמן הלוואה עוד מאה אלפים זהב מהיהודים על הלוף כתב שלהם ושלחו תוך מעת לעת מאות בעלי מלחמות לעקסיקויצאן כסדרם תמיד והתפשרו עמהם והלוו להם חמשים אלפים זהב והמעות הני"ל נפרע להם בזמן קצר ע"י סוהרים ברעוין כמשמעות הלוף כתב שלהם.

כ"ד הני"ל הכריוו בכ"ע⁵) באזהרה שתושבי העיר יקחו המטבעות צרפת במקח וממכר כמו שהכריוו כבר ומי שקנה מהצרפתים יהי מי שיהי קודם נסיעתו או של פקדון מהם ילכו תוך מעת לעת להראש ויודיע לו מזה בלי להעלים ואם יש לאחד חוב על הצרפתים יתן לו הראש המעות וישלם לו עוד שלא ימרוו תושבי העיר בהשמירה ולא ילך בשעה ח' על הרחוב בקנס גדול.

א' כ"ד כסליו צוו שרי הצרפתים שהיהודים ילוו מאות חביות מלח על ווישראל להבית שנותנים אכילה שקורין מאניצין לפני בעלי מלחמות גם שילכו כמה מאות יהודים עם איזה מאות אינם נימולים על הנהר מאלטוי שהיה נגלד

¹ Zapfenstreich

² מכון עם דברי Arneht ח"ב צד 186. המספר הזה מכון כמעט עם אותו הנזכר

גם שם Arneht.

³ הם אותם שני היהודים ממוין הנזכרים איזה פעמים בספר הזה. ולפי הנראה שבו לארץ מולדתם תחת כוחסה חיל צרפת. ואולי באו לעיר פראג עם מכתב הרבנות ממוין אל ר' יונתן אייבענשטיץ. ועליהם כיוון ר' יונתן בדרשתו בק"ק מיין 1746 עיין יערת רבש חלק ראשון דף נ' ע"ב באמרו שאנשי מוין אשר היו שם בפראג יעידו שאמר להם בדרשה קודם שהלך משם שאם לא ישיבו מדרכס הרעה ימקו בעונם וצרות רבות ורעות ימצאו אותם.

⁴ Arneht, Brandeis ח"ב צד 186 כתב שמערכת הנקרא Hauptquartier של השר לובקאוויץ היתה אצל ליסא.

⁵ בבית עצה.

21304

מפני קרירה גדולה לפתוח המים בקרדומות כמו שעשו אשתקד שלא יבואו החיל איסטרייך על הגהר להעיר אבל אחר איזה ימים היה קלא דלא פסיק קול ששון ושמהה שהתפשרו יחד שרי הצבא מאיסטרייך וצרפת וכן הי' ב"ה במש"ק ב' שבת תקנ"ל הנ"ל הלכו הצרפתים מהשער ווישראלד ושר הצבא מחיל איסטרייך פיקיליאמינו) בא עם איזה מאות בעלי מלחמות ולקה החוזק(?) הנ"ל תחת ידיו ועל בתי עצות הכריוו שלא יהי' קטטה ומריבה בין תושבי העיר והצרפתים ואם הצרפתים חייבים ממון לתושבי העיר ילכו למוסיע שוועהר ראש שלהם והוא ישלם להם ואם יבוא העם איסטרייך בקרב העיר יתנו תושבי העיר הדרים לפניהם ועדיין היו צרפתים משמירה תוך העיר.

יום א' ג' שבת באו על הגהר מאלטוי שהי' נגלד לערך כ' באגרוון לרחוב היהודים והיו גוזלים וחומסים באיזה בתי היהודים ובאו הצרפתים מהשמירה והביאום הויץ לעיר לחיל איסטרייך שהראשים יקנסו אותם ונסעו קציני הקהל לקינגסזאהל³) פרסה מכאן להראשים חשובים שרי צבא מחיל איסטרייך בשתדלנות לפני קהלתנו ור' נתן להם הן וחסד בעיני השרים הנכבדים הנ"ל וראשים שבהם טיטול דוכס לאפקאוויץ יר"ה שהבטיחו להם שיתנו עין פקוהה על קהלתנו יצ"ו וחזרו לכאן וכן עשו השרים הנ"ל ושלהו חצי קומפאני בעלי מלחמות מחיל איסטרייך שלהם לרחוב היהודים ופקדו להם שישגיחו על היהודים השגחה מעולה. ביום ד' וי"ו שבת תקנ"ל רכב שר צבא דוכס לאפקאוויץ בכבודו ובעצמו עם שאר ראשים וחשובים יר"ה ואיזה אלפים מעם איסטרייך לכל שלשה מקומות העיר בתופים ובמחולות ואם כל הימים דיו א"א לכתוב מהשמחה הגדולה מתושבי העיר ומהרבה בתים הי' שומעים כלי זמרים וחצוצרות וכמה אלפים נפשות עומדים היו על הארץ וצועקים יחדיו יהי אדונינו (!) המלכה מאריע טרעסיע והצרפתים הלכו הויץ לעיר בבושה גדולה למדינתם ומסרו מאות קני שריפה גדולים ושאר כלים וצרכי מלחמה בסך עצום להראשים איסטרייך הנ"ל ועזבו איזה ראשים חשובים צרפתים בעיר פראג למשכון שישלמו כמה פעמים מאה אלפים זהב מה שלקחו מתושבי העיר דרך הלוואה כמשמעות הפשרה שלהם והיהודים אמרו בהשכמה הלל הגדול על כמה וכמה נסים ונפלאות שעשה להם הקב"ה ממש **בכל יום ובכל שעה ולמנחה עשו בב"ה אלמנייא ומייוול מי שברך בכל החונים ומשוררים וכלי זמרים לאדונינו החסידה המלכה מאריא טרעס' יר"ה השם ב"ה יתן לה להבא ברכה והצלחה בכל מעשה יריה ויפלו כל שונאיה תחת רגליה וכל בני קהלתנו היו צועקים בקול רם אמן. והעיר צהלה ושמהה כשמחת פורים ויורו ויברכו וישבתו את ה' אשר נמל חסדיו הטובים ליראיו ואשר הציל את הגבירה החסידה המלכה מאריע טרעסיע הנ"ל מכף כל אויבים הקמים עליה ואשר הציל את כל תושבי העיר וקהלתנו ועדות ישראל המפורים תחת ממשלת המלכה יר"ה אשר על כן כתבתי לזכרון את כל הדברים האלה לשמוח ביום ד' וי"ו שבת בשמחה גדולה ולסדר שבחו של מקום על הנס הגדול**

.Piccolomini (1)

.Festung = (2)

.Königsaal (3)

שהוציאנו מאפילה לאורה וממות לחיים ולולי שהננס הזה גם חויץ לארץ הוא שאין אומרים עליו שירה ראוי לומר עליו הלל הגדול איש בקראו את הרברים האלה יתן שבה והודאה לאל וילמד מזה לילך ולעקור רגליו מהמדינה וכ"ש ממקום שיש מלחמה בתוכו ואציל אם יש השש וספק שיכוא המקום במצור ומצוק ח"ו לעקור רגליו עם ב"ב בלי שהי' ורחי' באם לאו ממש הוא מתחייב בנפשו מפני שאי אפשר לכתוב כל הסכנות וחששות הרבה בכל שעה ורגע ואסור לסמוך על הנס וכבר אמרו חז"ל שבוי' כולהו איתני' ביה ויתפלל לחיי ארונתנו החסידה המלכה מאריא טרעסיע ובעלה הרוכס הגדול מורע מלוכה לאטרינג ובניהם יריה ויאריך ימיה על מלכותה היא ובניה וכל בית איסטרייך יר"ה עד עולם ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל אכ"ר.

חלק שני מספר אנרת מחלת.

בו יבואר כל תוקף וגבורת מלחמת מלכת הגר ופיהם ואהוות מרעהו פולניא
ומלכות פרוסיא וכבוש העיר רבתי עם פראג שתי פעמים ואשר קרה לבני קהלחנו
שהיתה לפנים עיר [ואם] בישראל לא שגבה ממנה קריה בתורה ובגדולה ואיך
ירדה פלאים ונפלה מאיגרא רמה לבורא עמיקתא בנתינות שונות והיתה למשיסה
ולבוזים ונהרגו כמה חסידים וקדושי עליון על קדושת שמו ית' ואחרון הכביד
אולא גירש גרשיים ויצאה ממנה כל הדרה חכמי ישיבות חסידים דורשים פרנסים
ומנהיגים קצינים ונדיבים עניים ואביונים מקטן ועד גדול איכה ישבה בדרד העיר
רבתי עם רבתי בדעות ונותרה כסוכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה אהלי
שורד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם וכל מרעיתם הרחמן הוא כרועה עדרו
יקבץ טלאים יחדש ימינו כקדם במהרה בימינו אבי"ר.

בעת ההיא שנלכדה העיר פראג והמדינה וחורה ונתישבה תחת ממשלת המלכה יר"ה אף שלא פסקו עדיין המלחמות החזקות בין חילותיה ואהוות מרעיהם ענגלאנדרי והאלאנדרי ובין הקיסר קראלום השביעי וסיעתו חילות צרפת במדינת איטאליא נירללאנד ועל נהר רינוס עכ"ז שקטה ארץ פיהם וסביבותיה מן המלחמה זולת עול המדהבה השתרגה עלתה על צוארנו ובאין מזון ומחיה אפילו בשוה פרוטה כאשר בצוק העתים ירדנו מטה מטה ורבים מהעשירים ירדו בשפל [המדרגה] התחתונה ואמנם קיינו לשלום והנה בעתה כאשר פתע פתאום יצא קול הברה וחדשים מקרוב באו אסיפות נפלאות מחנות גדולות ממלכות פרוסיאה היא בראנדיבורג אך לא נודע על איזה מדינה יאמר שתחרב זה אומר בכה וזה אומר בכה וזה אומר בכה והעיר פראג נבוכה עד ד' ר"ה אלול שנת תשפכנה אבני קדש בראש כל חוצת (= תק"ד) לפ"ק הקול הולך וגדול גם כל כתבי בי דואר כולם מתנבאים בסגנון אחר ששמו פניהם אל העיר פראג חיל גדול משמונים אלף איש והמלך בעצמו בגודויו וע"י שרי צבאותיהם הדוכס לעאפאלד מארץ אנהאלט דעסוי¹) הדוכס פערדעאנד ברוינשווייג²) פחת טרושי³) פחת האיקע⁴) מרקגראף בארייד⁵) פחת פאסיראפסקי⁶) הדוכס לודוויק דארמשטט⁷) ופחת שווערין⁸) כלם יבואו לכאן עם קני השריפה הגדולים הנקראים אוטילירע קרטנינה מערסין⁹) הרבה מאד מאד וכבר נסע מחצר מלכותו פאצדאם¹⁰) בי"א לחדש אוגוסטוס וי"ה בו עברו דרך עיר לייפציק והיתה פה שערורה גדולה ומדאנה מדבר פן תבא העיר במצור ומצוק הכין כל איש ביתו מזון וצדה וזמן רב לא שקטה העיר מן העגלות הנושאים בר ומזון כאשר שבשנה ההיא הוולה התבואה עד שנמכר הכור קמה דגן בעד שני זהב ומחצה גם אל כל בתי המזונות הנקראים מנציני הובא הרבה מאד מאד.

יום ה' אלול קראנו צום באמירת סליחות ותהילים ביום ההוא בא לכאן

¹ Leopold von Anhalt-Dessau

² Ferdinand von Braunschweig

³ L. Orlich, Gesch. d. schles. Generallieutenant Truchsess עיין בספר

⁴ "Kriege" ח"ב זר 24.

⁵ Generalmajor Graf Hacke

⁶ Markgraf von Bayreuth

⁷ Generalmajor Graf Posadowsky

⁸ Fürst Ludwig von Darmstadt

⁹ Graf Schwerin

¹⁰ Artellerie, Cartouche und Mörser

¹¹ Potsdam

מווינא שר צבא פחת הארש¹) שנתמנה מן המלכות יריה לשר הקומראנד בעיר ההיא הקומראנד בעיר נימס²) במלחמות הפרוסים שהיו שם ויבואו חילות רבות ממדינת הנר לאיסטריין מלכד עשרת אלפים אנשי מדינה זו הנקראים לנדמיליזן³) גם יענעראל פעסעטיץ⁴) בא ממדינת פיאריין עם חיל משש אלפים פרשים ויהן את פני העיר ובו ביום נשבו ה' מרגלים מחיל פרוסים והובאו לכאן והם הראשונים שראינו כאן ויום ו' למחרתו גור יענעראל הנ"ל על אנשי המקום לשפוך סוללות ולבנות דיק גם ממחנה העברים קיך איש מדי יום ביום ולולי קציני קהלתנו ששנסו מתניהם ואורו חיל בהשתדלנות עצום עד הצות ליל ש"ק גם שבת נשבת ויום ח' בו חזרו ויסרו קהלתנו ח"י אנשים ע"פ הגורל לצום מדי יום ביום ואמירת סליחות בבהכ"נ אנ"ש בו ביום כל אנשי המלחמות הלכו מכל בתי המשמרות אל השערים ואל ההרים הגבוהים ובאו במקום אנשי מקומות העיר ומאו התחילו השערים להתיקר וכל קופת הרוכלים וחנות מאין מוזן ומחי סגורים ומסוגרים ולא נמצא שום מוזן לקנות אף בחיפוש אחר חיפוש ואנשי המלחמות סובבים בשוקים וברחובות חוטפים הלהם ביד חזקה ממש. יום ד' ח"י בו באו חיל פרוסיא עד חמש פרסאות מפראג ומאו סוגרה העיר והרבה פאליסאדין ופאשניץ תקנו ע"ג הגשר ואצל כל השערים ומאו חדלו בני הכפרים להביא מוזן ומחיה באשר שנלקחו מהם הסוסים למלאכת הסוסים ומאו לא נשמע קול פעמון ומורה שעות ויבואו כמה קורירין מן הדוכס קארל לוטרינגן שויבוא בקרב לפה עם חיל גדול וכמה מאות ענלות עם עפר שריפה הובא לפה וכן שאר כלי משחיתים ועל כן אין שום אדם רשאי לילך עם שום אבוקה והעמרנו מים ע"ג העליות והגנות. יום ב' כ"ג בו קול הקריה הומה מפחד החילות הקרובים לבוא בתחום העיר ועל כן מלכד כמה מאות איש מהיהודים הנמצאים תמיד על הסוללות עוד בקשו נפשות ויסבבו ברחובותינו ויהיוקי בכנף כל איש יהודי שפגעו וישלחום לשם ובו ביום באה כת אחת ממחנה פרייסן עד סמוך לעיר ויגרשו את היהודים שעסקו במלאכה שם וברחו להם אל העיר ומן היום ההוא והלאה לא פסקו היריות הגדולות מתוך קני השריפה הגדולים מן הרי שישקין⁵) נוכח חילות פרוסיאה מתוך ששה קני שריפה שהובאו לפה בש"ק העבר ובני קהלתנו עסקו שם במלאכתם. בהצות ליל י"ד כ"ה בו היתה פה יללה גדולה כי נשמע הויץ לעיר קולי היריות חזקות ורצופות גם קולי תופים הרבה ובקשו לעלות בסולמות בשער הסוסים שבמקום חדש ובקשוי גדול שנתגרשו משם וזרקו לתוך העיר כדורים גדולים מלאים עפר שריפה וזפת ושלחנו מקהלתנו עוד כמה מאות איש עם כדי מים בידם לכבות השריפות ומאו נסתמו עיניהם של ישראל מן העבודה הקשה יום ולילה לא ישבותו היום למלאכה והלילה למשמר והוצאות עצומות מאד ותמיד שלחו עסקיקוציאן אנשי הוסארן לרחובותינו לכפי לשלח בני ישראל אל העבודה ומאו נתמנו ממונים בכל רחוב שבקהלתנו הנקראים פירטל הויפמיליזש⁶) ועל פיהם

¹ Ferdinand Philipp Graf Harrsch

² אולי עיר Nimes בניהם.

³ Landmilizen

⁴ General Josef von Festetics

⁵ Viertel-Hauptleute — Zizkaberg

יצאו ויבואו מספר בני ישראל לעבודות הקשות הללו שבכל יום ע"פ הגורל. יום ה' כ"ו בו לעת ערב בא משולח בהצוצרות בכסות עינים אל היענראל הרש בא והתרה בו למסור העיר מרצונו הטוב ולא השיבו כלום ויהזק לבו וצוה להורות ולהלחם נגדם ובלילה שלאחריו נשרפו כל הבתים והגנות מחוץ לעיר סביבות שלשת הנהרות כדי שלא יהא מחבוא ומעצור לחילות פרוסיאה וג' לילות רצופים עסקו בשריפות ההם ולמחרתו שלחו עקסיקוציאן פרשים דראגוניא¹) בל"א אף שעדיין העקסיקוציאן הראשונה ברחובותינו גם לבית הקצין ר"ש פרענקלש²) שלחו כמה רכבים לכפי' להלוות שנים עשר אלף זה' וכל מה שקנו מן הצרפתים לתת להם הנם אין כסף ומי שכבר מכרם יתנו תמורתם מעות ומצאונו ביום ההוא צרות רבות ורעות ואנשי מלחמות סובבים ויכו בבני ישראל ויקחו מן כל הבא בידם ושום מיני מזונות לא נמצאו לקנות בין בחול בין בשבת אף ברה' וי"ט ק"ו דגים ובליל ש"ק באה כת אחרת הוסארין לכפי' לשלח בני ישראל מיד ולאחר אל מלאכתם וכן היה ולמחרתו ש"ק בא משולח בהצוצרות והתרה פעם שנית במסירת העיר ויענראל הרש לא חש לדבריהם והשיב שלא יתרו בו עוד כי לא יועילו בזה ואף שבאו לפניו אנשי המקום נשותיהם ובניהם ונעו בכביה לפניו למסור העיר כי ראו כי כלתה אליהם הרעה אפס וכשל כח הסבל והשיב להם באם לא יעמדו להלחם נגד השונא ילך הוא בעצמו אל מקום הראמשיין היושב בהר עם כל חיילותיו ומשם יורה בקני השריפה הגדולים [על העיר] עד שיעשה תל עולם.

ובליל מש"ק לא נהייתה מהומה גדולה ומבוכה כמוה כי הורו בכח גדול בתמירות מכמה בטריען³) שלהם לפני שער החרש ושום אדם מישראל לא היה ישן כל הלילה ההוא וכמה אלפים נצוצי אש פרחו ונפלו בתוך העיר ולמחרת ערב ראש השנה ביחשיך (ויבציל'מיות?) לפ"ק לא חדלו קולות היריות החזקות וערבה ראש שמחתנו ומועד קדשנו ובו בלילה והנה חרדה גדולה במחנה העברים באשר באו כמה הוסארין ובנדודין ויקחו בחזקה מבני ישראל למלאכת הסוללות ולכבות השריפה והמלחמה היתה חזקה וכבדה סמוך לחווק ווישראד וסכיב הר הלבן והורו לשם כמה אלפים כדורים גדולים אך לא יכלו להזיקו וכן למחרתו כי נשמע כי נפלו חללים רבים. מוצאי ר"ה היו כמה שריפות גדולות במקום החדש ולא היתה אפשריות לכבותם עד כמה ימים ובליל ד' תשרי הקימו עוד כמה באטריען נגד שער החדש ושער החול הנקרא זנד טאהר ובא קעד וואסטער הויף כבר אחת בתחום העיר ומשם הורו כדורה אחת וגדולה היא אלינו והיתה לשריפת אש ונשרף בית גדול בשבת תשובה שבת משוש לבנו אף שכבר הלכו מאתנו למלאכתם גזרו עלינו לשלוח להם בעצם ש"ק עוד שני אלפים איש למלאכה צירדעל⁴) שעל ההר שישקו⁵) והיינו בעת צרה גדולה ואף שקציני קהלתנו רצים ושבים אצל

¹. Dragoner

² עיי' Hock צד 288 מי' 4458 ובס' Altertümer להח' Podiebrad הוצאה

שלישית צד 80 והלאה.

³. Batterien

⁴. Citadelle

⁵. Zizkaberg

אצל זיזקברג
צד 80

פקיד העיר גראף הארש הנ"ל ושאר שרים שבו בפחי נפש ואולם באותו רגע בקשו לעשות ולא עשו באה השמועה היות החוקת שישקן כבר לזכרו חיל פרוסיאה והחזילות שהיו שם ברחו להם והניחו כל כלי המלחמה ועפר השריפה הרבה מאד מאחריהם ומי שלא ברה הי' לשבוי הרב ומאו היתה ליבנא ראש מקום תחנותם וכל יום השבת ההיא לא פסקו הזריות והפילו לתוך העיר החדש אלפים כדורים וכמה בתים גדולים היו לשריפת אש ואנשי המלחמה סובבים ברחובות ובבתים וילכו לכביית שריפה ולא באנו בשבת ההוא לבה"כ מפהר וכראות שר הצבא פקיד העיר הנ"ל וכל השרים את כל הבא עליהם ומאין עוד פנות אל הימין ואל השמאל ואנשי המקום ישן נמנו וגמרו להשלים ולמסור העיר לקחו לבם לילך אל המקום הקטן והמבצר שם גם להמבצר ווישראל להלחם משם עם הפרייסן אם יבואו בתוך מקום החדש וישן ולקחו עמהם כל גבורי המלחמה וקני הזריות ושריפות וכל מיני מזון ומחיה ולרחובותינו שלחו עשרה פרשים ליתן להם עופרת וזפת גם יין שרף ופשתן ולכל אחד מהם נתן לכל יום שני זה מלבד אכילה ושתייה ולא זוו עד שניתן להם כרצונם ושתי חוקות הנ"ל חוק ובערו ביתר שאת ועזו ועל הגשר בנו באטריען ובתי קורות ע"ג נלגלים בלאקהיווי) בלי"א ובאמצע הגשר סתרו ממנו עד כמה אמות לרחבה והניחו שם קרשים נדי הילוך ע"ג וכאשר נודעו לשרי פרייסן התחבולות ומעשה הצד שכנגדם פנו אל הרי לארענין המכוונים נגד המקום והמבצר וסמוך לראש הפסגה ההיא בנו דיק שלהם ומשם הזרו והחריבו כמה בתים ואשר על כן נתרצו לפשר עם שרי פרוסיאה במסירת העיר בתנאים ואופנים אקארט בלי"א והלכו שלשה פקידים משלשה מקומות העיר לשם ביום ב' ה' תשרי ולנו שם עד שעה יוד למהרתו ותוך זמן ההוא לא הזרו כלל ואולם לא מצאו פשר דבר באשר חיל פרייסן מיאנו כי אם במסירת כל העיר וחוקות וחזרו ושבנו ג' פקידים הנ"ל בפחי נפש ומאותו יום חזרו והתחילו להורות סביב העיר מעשרים קני שריפה גדולים והחריבו כמה בתים גדולים וכמה רחובות נחרסו עד שנשתנו שבילי דמתא והיו כל הבתים לגל אבנים ותל שממה ולאחר חצות [היום] ההוא הועלו שני דגלים לבנים על שני מגדלים גבוהים לסימן השלמתם ומאו פסקו מלהורות אך אחר שתי שעות חזרו והזרו כי לא נתרצו גם בזה זה המעשה היה בערב יום הכפורים ראש הימים הטובים ונהפך מייט לאלב ואין שום איש מישראל סר מהמלאכה והעבודה הקשה ביום הקדוש הזה²) ועוד ידם נטוי להכביר עולם עלינו בשליחת עוד שני מאות איש ורוב בני קהלתנו לא באו ביום המיוחד והנבחר הזה לבתי כנסיות והי' מאספים מנין ועדה בבתים להתפלל ושום אשה לא באה כלל לבה"כ והרבה נשים שאננות נחאספו בבית הקברות למקום שקצת הלונות בה"כ לשם עטופים כאבלים ישבו להאריך להתפלל עם הצבור ותפלת כל נדרי וערביית היתה בטרוף

¹ Blockhaus.

² וזאת היא עשיית המלאכה ביום הכפורים אשר דבר על אדותה ג. וואלף בספר השנתי "Jahrbuch für die Geschichte der Juden" ח"ד, ע"פ מה שמצא כתוב בספר "Soll der Jude Soldat werden" (וינא 1788) שהבית דין דק"ק פראג התיר ליהודים בפה אחד באין חולק לבנות הסוללות ביה"כ. אכן מעה כמה שכתב, כי מתחת יד ר' יונתן יצאה ההוראה הזאת, כי באותו הזמן לא היה עוד ר' יונתן בפראג.

הרעת וכן למחרתו כי כפו אותם להוסיף להם כהנה וכהנה אל מלאכתם והיתה תפלתנו בשממון ושנעון וכל אותו היום היינו רצים ושבים ושוטמים ברחובות כי לבנו נקוף ולא ידענו סופנו וכל דלתי בתי ישראל סגורים וגמרנו תפלת נעילה כמה שעות קודם הלילה והראש והקצין מוהר"ר וואלף ל"ש¹) נתפס בעצם היום הזה על שנתרשל מלשלחם ובעו"ה כמה וכמה נכשלים על הסוללות מרוב עבודה ובעצם היום הזה שלחו לנו י"ב אלף זהב שהלווינו להם ואנשי פרוסיא הלכו וגברו ונתקרבו כמעט עד תוך העיר ואף שכבר החריבו ופינו להם שני שערים לא בקשו לכנוס עד שימסר להם גם מקום קטן ושתי חוקות הנ"ל יען מורא על ראשיהם אם חילות אוסטרייך ישארו במקומות הנ"ל אם מצד שהן בצורות וחוקות ובניות ברמה ואם מצד יאחזו החבל בתרין ראשין והם יהיו בתוך וכמה ימים ולילות נתוועדו יחד שרי הצבאות משני הצדדים ולא הגיעו לפרק נגמר הדין ולעמק השוה עד מוצאי יוה"כ נשמע שנתפשרו במסירת העיר עם כל ההוקות בתנאים ואופנים אקארט בל"א ונחתמו מידי הפחת שווערין ופחת הארש ובעצם הלילה ההוא נסעו קצת חילות פרוסיא אל המבצר ווישארד ולמחרתו בהשכמה חזרו וישבו כל בני קהלתנו איש ואיש בכיתו מכל הסוללות והשערים ולא נפקד מהם איש אחר שעברו עליהם צרות רבות ורעות.

יום החמישי א"י בו קובל אני על היום ההוא יום צרה ותוכחה וכמה משונה היום מכל הימים הרבים של צער וכל בית ישראל יבכו את השריפה ששרפו שני אריות שה פוזרה ישראל כי נתאספו אנשי בליעל ריקים ופוחזים והי' יעקב למשיסה וישראל לבוזים בשוק מגדל מרק שלנו וברחובותינו ושברו דלתות בכשיל וכילפות ושללו וחמסו כל הסחורות ונכסי צאן ברזל ואת אשר לא יכלו לגזול אבדו בידים בשבירת תנורים וחלונות כרים וכסתות ופרצו בבה"כ הישנה וגולו הנמצא שם גם בשתי ספרי תורה חמדת ישראל שלטו ידי זרים ולקחום והכו מכת חרב וקני יריות והרגו כמה נפשות מישראל אל יהי מקום לזעקתי עד ישקף ד' מן השמים וינקום נקמת עבדיו יען וביען הלילה שלפנינו הלכו כל אנשי המלחמות שהיינו בטוחים עליהם ממשמרתם שברחובותינו ולא נותר מהם אף אחד נגר שורת הדין מה שלא נעשה כן בכבישת העיר בפעם ראשון ע"י חילות צרפת ובפעם שנית ע"י חילות אוסטרייך רק תיכף ומיד כששמר יצא משמר נכנס ולולי ד' עזרתה לנו כמעט שכנה דומה נפשנו ועין בעין נראה השגחת ד' הפרטית עלינו כאשר באותו הזמן עדיין לא בא שום חיל אל תוך העיר וכאשר נודע מחוץ לעיר גדול הלחץ והדחק שבקהלתנו אז שלחו לרחובותינו עשרה איש מגבוריהם הנקראים גראנטירר²) ורצו במרוצה נפלאה ואחזוי חרב שלופה וכל מי שראה אותם חיל ורעדה יאחזותו והם במבקשי רעותינו וישבו מהם שבי רוצחים וחומסים ולמחרתו נקברו ההרוגים ההם במבחר קברים בכבוד גדול כדת וכהלכה הי"ד נפשותם צרותם בצרור החיים וחוקים על פגוד שלא וכל היום ההוא היינו אסורים וכלואים בכתינו אין יוצא ואין בא - ושערי רחובותינו סגורים וכל הלילה היה לנו למשמר והעמדנו משמורת משמורת

¹ Wolf Lichtenstadt

² Grenadiere

כי לא הי' בכל העיר שום איש מלחמה זולת אלו העשרה עד למחרתו באו אצלנו עד מאה וחמשים איש בשוק טענדלמרק כלם נבורי מלחמה וטרם האיר יום ו' י"ב בו נתמלאה כל העיר פראג בעם כבד אשר לא יספר מרוב רכבים ופרשים הנקראים דראגונר קרסירר⁽¹⁾ גראנטירר כולם אנשי קומה מלובשים מלבושים בכנדים שונים מכל מיני צבעים עם שרי צבאותיהם ושלושה ימים רצופים לא שקמו כל השערים ויותר מעשרים אלף עגלות נושאות כל טוב רכושם וקנינים ותיכף הושיבו משמרות בכל ראשי פינות וזוויות שבכל העיר ובשוק הסוסים העמידו שנים ושלושים קני שריפה גדולים נשיץ בל"א וששה עשר פאיר מערסער⁽²⁾ וכל שראה אותם חסמר שערת ראשו ואף שעמדו החיילות צפופים מאד יצאנו ונכנסנו ביניהם באין פוצה פה ועל השוק שבמקום ישן העמידו שלושה פעלדשטיק וד' עגלות מכוסות עם עפר שריפה ולפני שער הדגן הקימו להם מגור הנייתם ובו ביום נסעו מפה כחמש עשר אלף איש שהיו מתחלה פה כמשמעת האקארט שביניהם ואחר הצות היום ההוא בא המלך בעצמו לכאן וקנה שבידתו בחצר המלכות שבמקום הקמץ והפחות במהיינו⁽³⁾ עם חילו הי' או בנבול לחוויץ ונתפשט עד קינינואל היא בראסלוף⁽⁴⁾ פרסה אחת מפה וכאשר שמע שנלכדה העיר פראג שם פניו נוכח העיר בודווייש ויכבוש אותה ושיק י"ג בו נסעו מפה חילות פרייסן אל המדינה ויבאו ער טבור וילכרוה בעליית הסולמות והיתה לשלל ולבוזה ומלחמה גדולה היתה שם ביניהם ופה העיר לא הניחו כי אם מתי מספר וכל שערי העיר היו פתוחים ועכ"ז לא הובא שום מזון ומחי ועל כן נתיקר השער מדגים אפילו כזית לא בא בפניו לא בשבת ולא בחג ולא היו לנו כ"א י"ד אחרונים ולולבין והנשים עדיין לא באו ככה"כ ולא נטלו לולב כדי שלא יפסלו במשמוש היר עכ"ז ישבנו בע"ה בסוכת שלם בו ביום נגזר על אנשי המקום שלא יהגרו שום הרב ולרשיון השמעת קול המורה שעות יתנו הי' אלף זהב וגי אלף איש לכל יום למלאכת הסוללות ושאר עבודות ומבני קהלתנו שש מאות איש אך העפר הרבה וכשל כח הסבל כי זה ימים רבים יגענו ולא הונח לנו ותש כהנו כנקבה ואף שכלו כל הכיסין ואין הפרוטה מצויה נתפשרנו עמהם בנתינת חמשים זה' לכל יום תמורת העבודה ועניי קהלתנו שנכשלו בקנין דבר מה מהן העלילו עליהם בתפיסה ומוטל עלינו לפדותם ובשמתח תורה גזרו עלינו ליתן להם תוך ימים אחרים ארבעים אלף זהב. יום ו' י"ט הזרו לבא פה אגרות על הבי דואר אך ביום ההוא לבד מה שלא הי' לא לפניו ולא לאחריו זמן רב ולמחרתו נסעו כמעט כל החיילות מערכות המלחמה שלפני שער הדגן ורוב שערי העיר סגרו ומחוצה לעיר סביבות הכרמים היו שרפות גדולות. שיק כי בו צוה להכריז בכל רהובות שאל יחשוב שום אדם שלכד העיר והמדינה לו ולהנאתו כ"א להקיסר קראלום השביעי והשביע לאנשי העיר שיהיו נאמנים להקיסר. יום ד' כ"ד בו כל קני השריפה הגדולים שהעמידו בשוק סוסים העבירו משם אל הסוללות ושערי העיר ומשך כמה ימים העבירו הנה

.Kürassiere (1)

.Feuermörser (2)

.Ludwig Graf Batthyany (3)

.Zbraslaw (4)

והנה מאות ענלות עפר שריפה וכדורי זפת וגפרית מפהד החיילות השוטטים עד סמוך לעיר והרבה בהמות גסות ודקות הבשר הביאו לפה וכפו לאנשי העיר ולבני קהלתנו ליקח מהם כדמים יקרים ושלא לשחוט שום דבר מן החי עד שיהיו נאכלין בהמות שלהם ולקצבי קהלתנו הכריחו למסל בהם בחנם אין כסף.

ביום [הז] גזרו על אנשי המקום ועל בני קהלתנו שכל מי ומי שיש לו שבולת שועל יודיע להם. יום ו' כ"ו בו שלחו לנו אנשי ק"ק קעלין והודיעו לנו שכל בני אחינו שבמדינה נתונים בצרה בשביל הוסארין השוטטים אנה ואנה ומן היום ההוא פסקו אנשי ק"ק ליבנא מלצאת ולבא פה ובקשו לשלוח להם אנשי מלחמה וק"ק בראנרס היתה לשלל ולבוה בימים ההם נלכדה העיר בודווייש שבנליל שחוקה ובצורה חילי איסטרייך והיתה להם לצור מעוה, יום ג' ר"ח חשון נזהרנו להשמר כנפשותינו כי קשרו המון העם עלינו קשר בוגדים והי' הלילה ההוא לנו למשמר שמירה מעולה והדלקנו מדורת אש בכל פינה וזוית ובעיה הפך עצתם. יום ה' בו לעת ערב היה זמן קהלה לכל מהללי שבתות וי"ט בכנין המצור ושאר עבודות ונתאספו כלם לבה"כ אחת להתוודות עונותיהם והפליגו בתפילות ויודים ונעו כלם בבכי עד שנשמע למרחקים ואחד עמד על הבימה ודרש לפניהם דברי כבושים והללו פסקו מלאכול מבעוד יום ולמחרתו היה לנו צומא רבה מנער ועד זקן באמירת סליחות ותהלים ובכל בתי כנסיות התנדבו בעם נדבות לעניים ואביונים מוכי הרב מיום הזעם ושוכבים על ערש דוי וביום ההוא הסיתו אויבים שלנו לשרי החיילות לכוף אותנו בנתנית ארבעת אלף והי' קוורטירגעלד ושלחו אצלינו עקסיקוציאן אך הזרו ושבו בידים ריקניות כי נודע להם מחשבות שונאינו. יום ו' יוד בו שלחו חילות איסטרייך והתרו בחילות פרוסא למסור העיר טאבר וכאשר מאנו בדבר נסעו לשם עם שמנה קני שריפה גדולים וי"ט בו כבשוה. יום ו' ט"ז [י"ז]. חשון נלכדה עיר בודווייש ע"י אוברשטר (בראש שרעק) והיילותיו ביד רמה. י"ד [כסלו]. באה כת אחת קטנה הוסארין לק"ק ליבנא וכפום בנתנית שנים עשר אדומים שפעצ' ומיום ההוא כל היהודים סביב העיר באו לפה וליל ש"ק ה' [ט]. בו היתה בה מהומה שבאה כת גדולה ממחנה איסטרייך וכבר העמידו סולמות לעלות הנה ויותר מעשרים יריות גדולות הורו עליהם עד שגרשום. יום א' ט' [י]. בו גזרו עלינו ליתן לסוסיהם כל שיבולת שועל שבדינו ואפילו ליל . . . ד' י"ב [י"ג]. בו נדרה שנה מעיני כל החילות פה מפהד חילות איסטרייך ולמחרתו היתה מלחמה ביניהם מחוץ לעיר ובא לפה משולח בחצוצרות כנהוג במסירת העיר. יום ה' י"ד בו נסעו מפה חיל גדול ועצום ואפילו אנשי השמירה אל קיניגשוואל ובדרך מצאו כמה תיירים מאנשי העיר ובידם כתבים שונים והעמידו פה הרבה קני שריפה גדולים והכנות גדולות עשו להם. יום ו' ט"ו בו שלחו כת גדולה לכל מקום ומק' העיר גם לקהלתנו ט"ו איש לכפי' לשלם הנשאר חיוב להם ממה שגזרו עלינו בבואם לכאן ולמחרתו ש"ק הוסיפו כהנה וכהנה והוסיפו קני יריות ושריפה ושאר כלי משחית בכל פינה וזויות חיל ורעה אחזתנו כי לא ידענו מה ענינם וטובם ורבים אומרים שמוכרחים

ליסע מפה וטרם נסיעתם יהריבו כל העיר ורבים מבני קהלתנו הולוכו קנינם שבשוק ט"מ¹) לרהובותינו.

ויום א' י"ז בו שלחו לנו עוד כת גדולה ובאו במרוצה והפוזן גדול וכמעט פרהה נשמתנו כסבורים היינו לומר שבאו לבלוע אותנו חיים ושלאו ידם בקצת ביוה ברהובותינו ובשוק טיין ולמחרתו שמענו שהיתה המלחמה חזקה על חילות פרייסן ונתפשרו ליסע מפה ושלאו עוד כת גדולה לרהובותינו ליתן סך עצום לצרה לדרך ונתחלקה הכתה ההיא ליקירי ועקרי קהלתנו עד שניתן להם ארבעת אלפים זה' ולמחרתו יום ג' ויום ד' עשו הכנות גדולות למסעיהם ומכרו כל כלי תשמישם להקל מעליהם משא הדרך אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו פן יפול ברעה קיימנו בעצמנו ויען וביען רוב שרי העיר כעת אין פה קציני קהלתנו יחדי סגולה בקשו להקדים רפואה קודם למכה חלו ראשי העירונים פה להשניה עלינו ולפקוד שומרים ברהובותינו כי בידוע' ומכיר' קאמינא ובהשתדלות גדולה והוצאות עצומות נתרצו לנו למראית עין ולבם בל עמהם ובלילה הרביעי שבין יום כ' וכ"א בו נטלו מאורות נסתמו עיניהם של ישראל חשנו עינינו מראות כי ראינו עין בעין ומולא חוי את כל הבא עלינו ונדרה שנת עיני כל ישראל שבקהלתנו לעמוד על נפשנו ולהתפלל להעונה בעת צרה ובזמירות תהילים נריעה לצור ישענו ועשינו משמרת למשמרת בלימוד התורה ממש בכל רהובותינו לא נשמע רק הקול קול יעקב תורה ועבודה זו תפלה ולקציני קהלתנו היה הלילה למשמר בבית ועדנו לעיין מה נעשה בדינא ולפקח בעסקי קהלתנו והשופט במקום ישן עם הקוסטינר והשושורים עמהם כדי לאיים על המון העם הכניסו עמהם כת אכלו ושתו מדילין והיו מספרים כל אותה הלילה וחכו עלינו. ויהי בשעה ב' לאחר הצות הלילה נסעו מפה כמעט כל חילי פרוסיה וברהובותינו לא נשאר אף פרסה אחת לשמירה ותיכף החליפו משמרתם ארבעים איש מאנשי המקום אינהו נטורי קרתא מהריבי קרתא והי' לנו קצת תנחומין של הכל למחרתו בחמישי בשבת והיי' כסלו שנת אלה מסעי בני קה'ת ובני גירוי'טיין לפ"ק (תק"ה—תק"ו) בהשכמה ביום צום תעניתנו שמענו שמועה הנה חילות הוסאריין ובאנדורין כבר גזו ועברו בספינות דרך מעברת המים אחורי הגשר הגדול לבא לתוך העיר ולא קמה רוח באיש כששמענו קולות היריות החוקי ותמידין ולא ידענו מה הי' להם עד אח"כ נתודע לנו חילי פרוסיה שנתעכבו פה הנה נוסעים מפה דרך הגשר הגדול אל מקום הקטן וחילות הוסאריין אחריהם ויורו הפרייסן עליהם ויותר משני מאות איש הרנו ואף הראש מהם נפל ויצעקו חילות הוסאריין אל אנשי המקום קטן שיבואו לעזרתם ויורו מתוך החלונות בקני היריות ובאבנים גדולות וחילות פרייסן הורו גם עליהם ויפלו משניהם כמה וכמה וכל איש ישראל נס לאהלו עד שלא נשאר אף אחד מאתנו ברחוב וסגרו שערי רהובותינו ודלתות הבתים והלונות והוקנום בקורות וקרשים ובריחים וצוררים גדולים מגורי עצים הרבה מאד ורבים מאתנו עלו לראשי הגנות והעליות ועקרו סולם המדרגה מתחתם ובחצות היום נתאספו דלי המון עם אשר לא יספר מרוב איש ואשה קטן וגדול שם הוא מחוטב עצים עד שואבי מים המתפרנסים על ידינו מהרסך ומחרכך

¹) מענדלמארק.

ממך יצאו בעגלות וסלים ויש מהן חגורי הרב וחנית וקני יריות וקרדומות כשיל
 וכלפות ושאר כל מיני כלי משהיה והביאו עמהם רק שבעה בנדורין לבית הקצין
 ר' שמעון פרנקל ויצעקו אליו וישקוף בעד החלון וורקו להם המשה עשרי הגרים
 ונתרצו והלכו להם אך המון העם הסיתו ויפתו בפיהם ויכלו להם והביאו עד
 שני מאות בנדורין בכל שערי רחובותינו והם שברו השערים והורו בקני היריות
 לאלפים ולרבבות בקולות וברקים ולפידים אל תוך הבתים והחלונות ממש כאלו
 הורו מתוך קני השריפה הגדולים גש"ץ בלי"א וכל מי שעמד שם נהרג או נזק
 עד ששברו והשחיתו כל שערי ודלתות הבתים ונדהקו ונכנסו בחימה שפוכה
 ברוע רמה וביד חזקה ושום איש לא עמד כנגדם כי אין איש בביתו ונתקיים
 בנו מה לך כי עלית כולך לנגות הרכה כך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה
 וגוי וכמה חולים וכמה יולדות וילדיהם תוך שלשת ימים אשר שכבו על הנגות
 בצרה גדולה מעת לעת לא טעמו בפיהם כלום גם שינה לא ראו בעיניהם להעדר
 כר וכסות ומרוב פחד ואימה חיל ורעדה יאחזמו ואנשי שלומנו למראית עינים
 ואנשי מלחמתנו אשר בטחנו עליהם היו לנו לאויבים והם ויתר דלת המון
 עם זיבורא ועקרבא נתקשרו בקשר של בוגדים עם הוסארין באמרם בואו והיינו
 לעם אחד ונעלה על היהודים האמללים ונכחידם מגוי ולא יזכר וגוי ואין שום
 אחד מאנשי העיונים בא בתוכם למחות ונכנסו מהרר להדר למעלה ולמטה בכל
 המרתפות ויששו ויבוזו כל הקנינים ורכושם וכלי בית מכסף עד עופרת בגדים
 כרים וכסתות ומכל מיני מאכל ומשתה וכל מיני סחורה וכו' וביהוד בהויפט קסי
 שלנו למסים דקהלתנו שם השחיתו והתעיבו שברו שתי דלתות של ברזל ולקחו
 והחריבו כל וכל גם בספרי קדש דפוסים וכתובים תורה שבכתב ושבע"פ אין
 להם ערך שללו וגולו קרעו רמסו ודרסו עליהם וממש אבן מקור תועק ובפיס
 מעין יעננה ונתגלו להם אוצרות הטמונות תחת פינות הקרקע ומי שפגעו בבית
 או ברחוב הרגוהו או ענו אותם ביסורים קשים ומרים יש אשר נתלו ברגליהם
 ומתחתם הציחו אש ויש אשר נסמרו במסמרות ויחדות בידים על הכותל ויש שענו
 בנרות דולקים תחת אצילות זרעותיהם עד שגלו להם מסתורים שלהם ונתנו להם
 מה שלכם חפץ והנה אנשי המלחמה לקטו ושסו [שטו ולקטו I] כסף וזהב ומעות
 מזומנים וההמון הרעו לנו ביותר כי הם הראו להם את הדרך אשר ילכו ואת
 המעשה אשר יעשו ואוי לאונים ששמעו דבריהם לאנשי המלחמה קחו מילדי
 העברים וענו אותם והמיתו אותם כדי שאבותיהם יראו בצרת בניהם ויתנו
 כל אשר תחפצו והם שדרו כל נכסי צאן ברזל וכל המזונות ומחיות שקנינו
 בדמים יקרים לזמן המלחמה ואפילו יחד שבכותל ומה שלא יכלו ליקח עמהם
 אבדו בידים השדיתו התעיבו בשבירת דלתות חלונות ותנורים שלחנות תיבות
 ומטות והכסתות קרעו ונערו הנוצות וערבום בקמה ושמינים כדי לאבדם בידים
 ובמרתפות שברו החביתין עד שהלכו כמה אמות ביין ושכר לפי שכל כוונתן רק
 לכלותנו ואחרון הכביד על אלה אני בוכיה תאניה ואניה כסות דמעה מוכח ה'
 על בתי מקדשות בתי כנסיותנו הבנויות ברמה תל תלפיות שהכל אליהם פונים
 וכמעט בכל תפוצת הגולה אין דוגמתן היו תל שממה וביהוד בה"כ פנחס המפואר
 שם חתריבו הבימה ערו עד היסוד בה ממש כקערה הפוכה על פניה עיני
 נגרה מאין הפונות ירו פרש צר על כל מחמרית חמדת ישראל ספרי תורה משוש

לכנו משיבת נפשנו שלטנו בהם ידי זרים קרעו לכמה קרעים ועל הארץ נשליבים דרוסים ורמוסים כרמוס טיש וחמר ונעשה קדש מדרס לשומאה לרגליהם ובהיכל ד' נתנו שקוץ משומם ומנפוי ובגדי קדשיה ומעילי ועדיה פשטו ועשו מהם תיקים ושקים אוי נא לנו כי הטאנו אוי לנו שכך עלתה בימינו ואוי לעינים שראו כך לא אחת כי למאות התיכות התכו והוליכוה אנה ואנה להרפתנו ולבשתנו ובכל רצפת רחוב שטוחים ספרי קדש ומרבקים בה חלונותיהם תורה תורה הגרי שק התפלשי באפר אבל יחיד עשיתי לך הלא הם כתובים על ספר בדמע ובדיו במגילת קינות מגילת עיפה כתובה פנים ואחור לפניה והפוכה לומר שאין כאן מקומה כללא דמלחא עשאו בכל רחובותינו ובתינו שוק מ"מ כמצולה שאין בה דגים לא נשאו פני העיר אלו העשירים ולא חמלו על עני המהפך בהררה ואף בבתי הקברות פרצו ונכנסו והשחיתו ולא נשמע ברחובותינו רק שוד ושבר על שבר הוה על הוה צעקה וצוחה כי לא הי' בית אשר אין שם מת או פצע וחבורה מכת הרב או ענוי או שוד וחמס ובתוכם כמה וכמה לומדים וחסידים חכמים וסופרים אשר נשפך דמם כמים אף באותו זמן פגעה מהיד הי' הרבני מהורר שמואל לוי¹) שיהי' לנצה שלטנו בו ידי אחרים והכוהו מכת הרב עד שרמו המהור היה שותת לארץ כמה שבועות עסק ברפואת פצעיו והבורותיו עד שנתרפא השם יאריך ימיו ושנותיו בתורה וגדולה כבשנים קדמוניות ועסקו בכזה ובהריגת והכאת הרב מחצית יום החמישי של אתמול עד שעה ח' לאחר חצות היום ו' עש"ק בלי ריוח בינתים ובלילה הוא במחשכים הושיבנו כמתי עולם לא הדלקנו שום נר כדי שלא נראה ויודע מקום מחבואנו וכל הזמן הוא לא אכלנו ולא שתינו ונדרה שנתנו עד שהשקף ד' משמים וראה בענינו ויחמול על עמו צאן מרעיתו הנהרגים ונטבחים על קדושת שמו ית' ויבואו אצלנו קצת שרי החיילות באגודות וישבו משמרות משמרות ברחובותינו בהוצאות גדול' ועצומ' וישבו השומרים בכל בתים חרבים ושממים ועשים מדורות גדול' עד שהעשן הלך בכל הרחובות וכל קורות הבתים והקרשים שרפו באש ועכו' לא הי' לנו שעה בלא רעה ולא רגע בלא נגע כי חורו וקמו עלינו עוד עד כמה אלפים ולולי הי' צבאות הותיר לנו שריד כמעט ונוי ושום אדם מישראל לא חזר ובא לדור בביתו החרב ושמם והיינו דרים כשלשים וארבעים בני אדם בחדר אחד בשטח השלישי ורביעי מלמעלה עשיר ועני חרא שיעורא ובליל ש"ק נשינו טובה ותונח משלום נפשנו זו הדלקת נרות ורוב בני קהלתנו לא היה להם שום תבשיל ואפילו לחם צר כ"ש שאר דברים ורבים ישבו עלי תולע שכבו לארץ מבלי כסות וזר הולכים יחפים והשופי שת לא כסות ולא שלמה כי לא חסו על שום אדם ואפילו מנעלים מרגליהם חלצו ולא באנו לבתי כנסיותינו החרבים ושממים ומלאים שברי שלחנות וכמאות ואשצבאות שטוחים ונפולים על רצפת הארץ בלילה ההוא גור שר צבא עלוקה²) שתי בנות האומרות ה"ב ה"ב ושמשו בנו של המן שמו על בני קהלתנו ליתן לו מיד אלף הגרי' שפעצ'י ואם לא יצוה על חיילותיו לשלול עוד הפעם ככן ניתן לו אחר גביות גדולות בחפזן באותו לילה ולמחרתו

(1) אולי הוא זה אשר הזכירו ג. וואלף בס' השנתי הנ"ל צד 205.

(2) Kalnoki עיי' Orlich שם.

בש"ק נפל השדוד בשוק טנדל מרק וכל דלת המון העם שללו וחמסו כל בני קהלתנו ממש כלאחר השור את הירק וכל הדלתות ושולחנו וספסלי שברו והחריבו אי שמים מה נשתנינו מכל אומה ולשון שגורה עלינו מדתו ית' כך ומה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ואם באתי לספר את כל התלאות אשר מצאונו לא יספיקו כמה ניירות על איזה מהם אקונן ועל איזה אבכה אם על חורבן קהלתנו האבלה והחרבה והבוזי והשוממה אם על הרבן בתי כנסיותינו ועל הלקה ארון אלקים וקריעת כמה וכמה ס"ת לכמה קרעים אם על הטלת עמך ישראל לחרב ויהרגו בודון חסירי עליון לבי לבי על הלליהם אל מי אדמך קהלת יעקב תהלת ישראל תכנית כלילת יופי משוש כל הארץ האירה מכבודה וזאת לפנים בישראל עיר ואם בישראל לא שגבה קריה ממנה בתורה ובנדולה מכל ארבע כנפות הארץ הלכו אחר רבותינו לבית שערים המצוינים בהלכה בשיבתנו הרמה ועתה ירדה מטה מטה בדיוטא התחתונה על דא ודאי קא בנינא על ההרים אשא בכי ונהי וקינה עד אחריתה אבינה להשיבה שופטינו ויועצינו ככראשונה ותעבור הרנה¹.

ולמן היום הבה ואילך עד זמן רב כל שערי רחובותינו סגורים ומסוגרים וזלת שער קטן ועליון ובשמירה גדולה פתוח ואין אחד מבני קהלתנו יוצא מפחד החילות האורבים לנו גם מחמת הבושה כי שחקו על משבתנו ואין אחד מאתנו לבוש בגלימא על כתפו ולא סודר על צוארו ורבים בלא כבע בראשם רק עטופים כאבלים וחפויי ראש ופנינו הושחרו כשולי קדרה הנכבד והנקלה גם שום מוון ומחיה לא הובא לנו ואין מניחין לשום איש מאנשי המקום לבא ברחובותינו. ש"ק ר"ח טבת בא לכאן הפחת אחד משרי שטאטהלמרייא יר"ה האדון החסיד גראף קאלוראד² יר"ה שלא הי' פה זמן רב הוא נתמנה לפקיד על שיורי כנסת הגדולה המתחסד תמיד עמנו והקצין מהירר וואלף ל"ש הלך אצלו וקבל את פניו ונתמלא עלינו רחמים והבטחנו על כל הטובה. בימים ההם גם שאר קהלות קדושים במדינה זאת היו לשלל ולבזה ובתוכם רוידניץ ובק"ק לייפין³ עשו הרג רב לערך עד שלשים נפשות ובתוכם הרב הקדוש אב"ד דשם הי"ד. גם ביום ב' בו נשקה⁴ חרדה חיל ורעדה כבוא לכאן חיל גדול אנשי הגררים ויצא קול אשר יזמו לעשות ולא עשו בע"ה וכן למחרת אחותנו חיל ורעדה כאשר רבים מצרינו נתנו עיניהם בכה"כ צגינר המפוארה ורחובותיה שלא נשללו ביום הזעם ובמליצות שרים ישירים לא נעשה הניל ויען דלוננו מאד ואין לאל ידינו להמציא הוצאות עצומים לשמירה ע"י אנשי באגדורן בכל יום ויום ששים זה' מלבד הפתבג וע"כ שלחנו מעלינו ובאו במקומם מאנשי הגררים הנ"ל לשמירה.

ש"ק א' בו באו אצלנו גראף ברידא⁵ ועוד קצת שרי העיר לנחם אותנו ולפקח למובתנו וע"כ לא היינו מפנים ומכבדים הבתים כדי שיראו החרבן אח"כ נודע שלא בא רק לראות בו ביום וכן למחרתו היינו בצרה גדולה שמענו דבת רבים חילי באגדורן יסעו מכאן וטרם נסיעתם יחורו וישללו אך בע"ה לא נעשה

¹ על משוטת פראג הזאת וע"ד הקדושים שנהרנו בזמן ההוא עיי' Monatschr. שנת ל"ז צד 385; Podiebrad נושנות צד 88; לעוענשמיין בספרו על אדות ר' נתנאל ווייל צד 12 הערה 1. — ² Graf Kolowrat.

³ ע"ד הקדושים בלייפן עיי' Monatschr. שנת ל"ד צד 272 והלאה.

⁴ מלשון צדק ושלוה נשקו. — ⁵ Graf Breda.

כן, ונשלחו לנו מאה ושלשים פרשים והלילה הי' לנו למשמר והיה ת"ל השקט. יום ה' בו בא לכאן הפחת שאפנאמש אוברשטהר גראף¹ שלא הי' זמן פה והקצין ר"ש פרנקל שמר והמתין לו על הדרך ברחוב הקריה בלא סודר בלא גלימא בלא כובע רק בבגד קרוע ומעוטף כאבל ובכה לפניו וסיפר לו אשר קרהו ושירד מכל נכסיו ונתדלדל ולא סיים קמיה אשר קרה לקהלתנו. ויום א' ט"ו בו הוכרו בפקודת שרי המלחמה שכל יהודי שקנה דבר מה מפריסן יחזור ויביא אותו להם בקנס גדול. בו ביום חרדה כל מחנה ישראל לקול הכדור הגדול מאד מלא עפר שריפה וזפת שפרחה ממרתף אחר שאחורי השַׁנְפֵן שבקהלתנו וחתרה חתירה גדולה דרך החומה ונתבקעה לכמה חתיכות והויקה לכמה נשים שעמדו שם ופניהם הושחרו כשולי קררה ואשה אחת חרדה לקולו ונחלשה וכל אבריה דא לדא נקשן ואין שום אדם יודע משל מי נהייתה הרעה הזאת עוד נגע אחת פגע בנו ביום ההוא וגדול הוא, כתות חדשות מחילי באנדורן באו פה ובקשו לשלוח ידם בנו ובהשתרלות גדולות נתנו לנו חמשים איש לשמירה בהוצאה גדולה. בו ביום נשלחה לעניי קהלתנו נדבה מסך עשרים ושש מאות זהב מקציני ווינא ופרעשבורג ואייונשטאט וסביבותי השם ישלם כמשכורתם.

היום הוא לבני ולמספר ולהגורת שק אחר כל הצרות הרבות והרעות והתלאות אשר מצאנו בהרבן קהלתנו הקדושה והעמידונו ריקם בעירום ובהסר כל רבה וגדלה הרעה מכל הרעות ומשונה רעה זו כי שמענו ביום ההוא [וסימן לשנה ההיא כל רעיה בנרו בה היו לה לאויבים] ע"י שר אחד איך שונאי נפשנו אנשי המקומות והסוחרים ותחת שלש (אלה) רגזה ארץ שארשעק אחד מבעלי העצה והסוחר לארבייר והסוחר גלאור וסימנם שני"ל הני כלבין בישין כתבו עלינו ששנה יפתו בפיהם דבר שוא הסיתו את המלכה ושרי מלכותה לגרש אותנו ופתו ויכלו ונשלוה ספרים אל כל מדינות מלכותה פיהם ומערהין לגרש משם כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים תוך המשה חרשים² ובני קהלתנו מרוב רוע הגזירה תוך המשה שבועות וככלות זמן המונבל הוא לא יראה ולא ימצא שום איש אשר בשם ישראל יכונה במדינות ההם והשר הנ"ל נתן את כתב הדת ההוא להראות לראשי קהלתנו אז נבהלו אלפי רבבות אפרים פליטת יהודה ולא קם עוד רוח באיש יהודי ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם ורגליהם כי מי יוכל לעמוד בגזירה כללית גזירה לגזירה שוה לכל נפש לגרשם גם מארץ מולדתנו ומרחובות קהלתנו שנתיסדה מיום ההרבן לכבוד ולתפארת ישראל לכל בני הגולה אך יחידה היא לאמה עיר ואם בישראל בתורה וגדולה רחבות רחבות מלאות וטובות ובתים גדולים ורחבים מובנים על אבני גזית ומי יפאר גודל פאר בניני בתי כנסיותינו בתי מדרשנו חצריהם וטירותיהם אשר אין ערך להם בנויות ברמה באבני שיש ומרמרא ובית ועדנו ומגדל דוד בנוי לתלפיות אלף המגן תל שהכל פונים ומבחר

¹ Graf Schaffgotsch Oberstburggraf

² אודות הגירוש עיי' ג. וואלף בספר השנתי הנ"ל צד 148 והלאה; במה"ע Arch. Isr. לשנת 1850; פולפואן במה"ע אלג. צייט. ד. יודענט. לשנת 1850 צד 658 והלאה; Monatschr. שנת ט"ו צד 281, שנת ט"ז צד 426, שנת ל"ד צד 49 והלאה; בספר היובל להח' גרעטץ צד 282 והלאה; Bodenschatz ח"א צד 171; בן-חנניה ח"ה צד 273; לעונשעשטיין בספרו הנ"ל צד 18, 25 ובמ"א; רעסט במה"ע לעטשערבאדע ח"ב צד ט"ז והלאה.

קברים שם חלקת מהוקק ספון וטמון אלפי אנשי מעשה הסידים ופרושים רבנים אבירים גאונים מובהקים אין ספורות למו ומי מנה עפר יעקב ובתי שוקים שוק הימין הוא שוק טענדל טרק אם יתן איש את כל כסף בעדו בוו יבוזו לו לעזוב אחרינו את כל וכל נחלתנו לזרים ובתינו לזכרים וכלי שום הרחבת זמן לאלה מסעי בני ישראל בצנה וקרירה גדולה אשר לא נהיתה מכמה דורות¹ וצרה נוספת שכל המדינות סגורות ומסוגרות אין לצאת ולבא מפתח החיילות ומלהט החרב המתהפכת מלחמות חזקות לאחור ולפנים וכליל ש"ק א"ך בו הוכרזה הגזירה הזאת בכל בתי כנסיותינו מפי השופט דמקום ישן ובבתי ועדם תלו פתקאות ועליהם כתובות הגזירות ההם.

ויום ו' כ"ז בו בפקודת שרי העיר שכל איש יהודי יתן כתבו ולהודיע שם כמה בני ביתו ולהיכן יסעו ואשר על כן תפסנו אמנות אבותינו בירינו בכל מדינה ומדינה אשר דבר המלכה ורתה מגיע אבל גדול ליהודים צום ובכי ומספר כבד ופה קהלתנו הוספת בתוספת מרובה על העיקר עד כמה שעות טרם האיר היום השכמנו והלכנו בית אלהים שם שפכנו לבנו כמים מוגרים ארצה באמירת סליחות וקבענו תפלה חדשה בתוך תפלת י"ה ואמירת אבינו מלכנו בצומות וזעקות גדולות ומרות וממש אי אפשר לפרט הכל בפרוטרוט כל תוקף ועוצם רבוי והפצרת התפלות ואפס קצהו תראה לפנינו בס"ד וכלו לא תראה כי לא יכילו כל היריעות.

וקציני קהלתנו ויחירי סגולה עם הרבנים ב"ד מורים ושופטים נתוערו תמיד ביום ולילה להמציא איזה מזור ותרופה למכותינו בדרך הטבע ושלחו כתבים שונים לכמה שרים ומושלים גדולים היושבים לראשונה במלכות המדינה גם לכמה שרי יהודה אלפי ישראל שבכל מדינה ומדינה אשר להם כח חיל יד ושם בחצר המלכות לחלות ולחנן בעד אחיהם הגתונים בצרה גם אל השר הנגיד הנקרא בראון אגליאר הספרדי² הדר כעת בווינא גם בררנו שני קציני קהלתנו הראש והקצין מהור"ר וואלף ל"ש נר"ו ועוד אחד ממנהיגי קהלתנו וסופר דקהלתנו האלוף ר' זנוויל קרוב כ"ץ³ ושלהנו לזוינא באשר הם חבמים ונשואי פנים לעורך לבב אחינו הקצינים אשר שם אולי יעתר ה' לנו לגלגל [זכות] ע"י זכאים ויום ה' י"ט בו היה זמן קהלה לכל בני קהלתנו בצום ובכי ומספר באמירת סליחות ואבינו מלכנו וכן נהנו כמה וכמה חדשים רצופים מדי יום ביומו בהשכמת הבקר טרם האיר היום באמירת סליחות. ובו ביום נתן רשות לשלוחי קציני קהלתנו ליסע מפה שלא בטובת ורצון שונאי נפשנו ובנסיעתם נשמע קול בכייתנו ברמה והרב דקהלתנו התיר להם אפילו בשבת אך הם חנו בשבת ההיא בעיר טבור

¹ עיי' וואלף שם צד 161.

² אודות Diego d'Aguilars עיי' אלג. צייט. ד. יודענט. לשנת 1854 גליון 50 גל' 52. שנת 1855 גליון 25; וואלף, דברי ימי היהודים בווינא צד 68; ספר השנתי לוועדת-היימער 1856/57, ל. א. פראנקל במאמרו ע"ד Diego כמה"ע לשנת 1854 (החברת מהרש דיצימבר), ונעתק משם למה"ע Wiener Mittheilungen ש"ל ע"י לעטטערס (1855 גל' 24—18, 1856 גל' 10.

³ אודות ר' שמואל עיי' וואלף בספר השנתי הנ"ל צד 169 הערה 1, צד 186, 191, 195, 205; Hock; צד 327 ושניהם הזכירוהו בשם שמואל.

מפחד החיילות שסבבו שם עפ"י הסתת שונאי נפשינו ויתר דברים כדי להקד מעליהם הדרך.

יום א' כיב התחלנו למכור כל כלי תשמישנו כל מה שהותירו לנו השורדים ונהגו במכירה זו עד שמכרנו כל מה שהיה בידנו מכלי כסף עד פכים קטנים של חרס ואפי' עציב עריסותינו והתבן עשיר ועני והכל בפחות משליש דמי שווי ותמיד רחובותינו מלאים מאנשי המקום ומעיירות וכפרים רבים לקנות כל קנינו ורכושנו ואף כי קציני קהלתנו הכריו והזהירו על כך שלא להתייאש מן הנאולה ח"ו אין משגיחין בהם כל עיקר ותמיד קול הקריה הומה מרבו הגייסות עשירים ויקירים והמון העם הנמצאים ברחובותינו וממש עד קרסולי רגלים הלכו במש במיני ומים שנתהוה על ידיהם ובאו ארבעים איש גראנטירר לשמירה נוסף על שהיו כבר אצלנו.

יום ב' כינ בו קבענוהו ליום כפורים ממש כדת וכהלכה בצום בכי ומספד ואבל כבד ביום ההוא באו אנשי כפרים בכסות [ענינים?] ולשון שנו היותם בנדרון והתחילו לשלול ולבוז וכשהוכרו נתפשו והוחרו כל מה שלקחו ויום ה' כינ בו מלבד הסליחות ושאר תפלות שנהגנו עד הנה הוספנו כהיום להשתטח על קברות רבותינו המאורי' הגדולים שוכני עפר פה עם כל תינוקות של בית רבן והיתה תפלתנו שם בצום ובכי וזעקה גדולה ומרה ובכתי מדרשות קבעו ביום צומא רבא ממש כמו יוה"כ בטבילה ולבישה בטהרה ובקדושה ובצום מערב עד ערב וראשי קהלתנו רצים בהשתדלות ויותר מחמשה שמופעטען¹) שרצו אנה ואנה בעסקינו מוצאי שבת נודע לנו ע"י שלוחינו הקצינים שעדיין הגבירה בראי קאי ואף ששרים רבים ונכבדים המליצו בעדנו והזהירו אותנו להרבות ולהפציר בתפלה לאל נורא עלילה בכך בעצם הלילה ההוא הוכרו ליום המחרת ער"ח שבט תענית ומי שלא ראה תוקף קדושת היום לא ראה [קדושה] מימיו כל היום ההוא לא פסקו מאתנו התפלות הנוראים בכיות גדולות עד אין חקר בכתי החפשית עד שרבים משונאינו באו אצלנו לשם ואף הם געו כלם בכי גדולה. ובשעה ב' לאחר חצות היום נתאספנו לבה"כ החרבים והשטמים שם שפכנו לבנו כמים ומקור נובע דמעות כנהלים וביחוד בבה"כ פנחס ששם נארו מוכח ה' והמגדל הורידו לשם נתאספו כל שהללו שבתות וי"ט במלאכתם על הסוללות וכבויי השריפות והם אחרו בתפלות עד כמה שעות מהלילה ונשמע קולם ממש בכל הרחובות וקציני קהלתנו רצים ושבים אצל הכומרים וראשי העירוניים לבקש מהם שאל ינהגו עמנו במדות אכזריות מלכתוב עלינו סרות ומרות וכמה מליצות שלחנו לכמה שרים לחלות בעדנו שלא ימהרו עלינו בגורושין יען כמה זקנים והולים ובעלי מומין ויולדות ומוכי חרב יש בינינו שאין להם כח לילך חוץ אפילו על משענתם ק"ו בדרך רחוק בזמן החורף החזק והדרכים משונשים בניסות והמדינה סגורה ובתהנונים רבים בקשו למצוא חשבון החולים ההם ונתאספו פעמים רבים בבית הקברות ובבתיהם עד שבאו הרופאים וראום וכתבום כלם על ספר. יום ד' (ד') [ג'] שבט עבר דרך פה נער עברי אהר מדרעוין לווינא וכתבים שונים בידו מן האחדרפנים שר צבא וויישן פעלד לפרניץ קארל ומהנובר נכתב

¹ Stafetten.

לנו שכל מלכי ושרי ענגלאנד והולאנד כולם פרקליטי ישרים עבורנו אצל המלכה יר"ה וכן הגיעו כתבים מהנובר שכל מלכיות הנ"ל עומדים לימיננו בהשתדלות הפרנסים והמנהיגים הסגנים הר"ר טובי האג ור' גומפל קיליא¹) ור' בענדיש נייא מענין²) וחכמים וקציני ספרדים ונשלחו הכתבים ההם ליד הקצין המפורסם ר' מיכל מהנובר יצ"ו והוא שלחם להקצין המפורסם ר' וואלף ווערטהיים³) למינכן וגם הוא שלחם ליד הקצין המפורסם אברהם זינצהיים⁴) בווינא אף שאין המצוה נקראת אלא על מי שנמרה מ"מ בדין שיטלו שכרם הטוב בעלמא הדין ובעלמא דאתי על. עוצם השתדלות מחשבה הטובה מצרף למעשה הטוב אתה ה' תשמרם לנצה נצחים. ולמחרתו ביום ה' היה לנו צומא רבה ובכל בה"כ קבענו י"ב קמן בעטיפת שלית והנחת תפילין בתוספ' קדושה וטהרה ובתפל' נוראים וזא נספרו ההרונים על קדושת שמו ית' ביום הועם וישבנו שם לארץ שם בכינו עד כמה שעות בלילה ומשם והלאה היו לנו הלילות למשמרות זמן רב בזמירות תהלים ובתלמוד תורה. יום הנ"ל בפקודת השרים ששום איש או אשה מנער עד זקן לא יסע מפה כדי שלא יוליכו עמהם דבר מה ולכוף אותנו בכפיו גדולות ובתפיסות עד שנשלם תחלה להמלכה יר"ה עבור חובות ישנים ב' פעמים מאה אלפים זה' ולהכומרים מאה ושבעים אלף זהב ולסחרי המקום פה ולייפציק ונירנבערג וכן ה' שתפסו רבים ובתים גדולים נחתמו ובאלו הימים לא מצאנו מנוח לכף רגלינו אפילו רגע אחת ותפלות של ש"ק ההוא נמשכו עד כמה שעות בלילה באשר קציני קהלתנו נתעכבו אצל השרים ובשובם נשמע שעלתה אצל השררה לנרש ביום א' הבע"ל מפה כל העניים שבקהלתנו ואם לא ילכו מרצונם הטוב יוציאום בעל כרחם וכאשר נשמעו הרברים בחובותינו היל ורערה אחותנו.

בעצם היום הזה ליהודים היתה אורה ושמחה קצת שקבלנו כתבי שלוחינו שבווינא שהמלכה יר"ה הרחיבה עוד ארבעה שבועות לגירוש⁵) ואולי יהי' שהות בנתיים לבטל הגזירה לגמרי גם שיהי' זמן קצת לפרעון החובות הנ"ל ומומן החרבן הגדול לא מצאנו מרגוע לנפשנו העניות הולך וגדול אין שום משא ומתן אפילו בפרוטה אחת נפשנו יבשה אין כל בלתי אל כלי הבית עינינו הנמכרים שלא בחצי דמיהם ואפילו גלימא דעל כתפינו והרוב הולכים בבגדים קרועים ופנינו שחורות כעורב וכשולי קררה ודקות הבשר מרוב השעבוד והצרות והנתינות הראנות והצומות והזעקות גם בלילה לא שכב לבנו בעשיית משמרות למשמרות בחיקון חצות בלילה וטרם האיר היום לסליחות ובבית הקברות עכ"ז סתם תפלתנו וכל שערי רחמים סגורים ומסוגרים ועונותינו גרמו כל אלה והקצינים

¹ החימות ר' גומפל קליף נמצאת במה"ע Mtschr. שנת ל"ד צד 61.

² אדות Benedictus Levi Gomperz בעיר Nymwegen עיי' בספר היובל להח' גרעץ צד 286.

³ Simon Wolf בנו בכורו של ר' שמשון ווערטהיים; עיי' קויפמאנן ר"ש ווערטהיים צד 84.

⁴ אודות ר' אברהם זינצהיים עיי' לעווענשטיין, Gesch. d. J. in der Kurpfalz צד 216 תערה ג' ובספר היובל להח' גרעץ צד 284.

⁵ עיי' Wolf בספרו הנ"ל צד 167.

השלוחים דוחים אותנו בלך ושוב מדחי אל דחי מפאשט לפאשט כי רבו המתפרצים דוברי עתק על נפשנו עד ש"ק י"ב בו כתבו לנו שהגיע כבר בווינא מליצת מלכי אנגלאנדי והאלאנדי ולמחרתו התירו הרבנים ביד מו"ש החרם שנתנו עבור מסים אחרי רואם כי רבים נכשלו ומתים בעויה בזמן קצר ונתאספו כל בני קהלתנו לבה"כ לשמוע ההתרה.

יום ה' י"ז בו מת הקיסר קראלוס אלברטוס השביעי בעיר מינכן מטרופולין מדינת פאירן בן ארבעים וששה ללידתו ושנה שני' שנתקסר אחר כל המלחמות החזקות והנוראות שנשלם הוא ואהוות מרעהו ש"ק כ"ז בו הודיעו אותנו שלוחנו הקצינים שהמלכה עדיין בדבורה קאי ושלא להרהיב עוד זמן אחר שיעבור חדש פעברוארי הסמוך ולשלם כל חובות קהלתנו גדולים וקטנים ולא סני במה שיניחנו כל רחובות ובתים ובה"כ ובה"ק וש"ק ט"מ וכל מליצות המלכים והשרים לא הועילו על כן. ביום ער"ח אדר הפלגנו בתשובה תפלה וצדקה להעביר רוע הגזירה וכמה מאות ילדים נערים תינוקות של בית רבן נשתפחו על קברי הרבנים עד שנשמע קולם למרחוק.

בחצות ליל ג' שלאחריו שלחנו שני קורירין אחד לווינא ואחד לדרעוין והתשובה אחורי דלת ומאו הוספנו במכירת קניננו ורכושנו כל המלבושים היקרים בנדי שש ומשי נמכרו חתיכות חתיכות וכן השולחנות והתיבות והספסלים קדרה של הרש ואף שכתבו לנו מווינא והזהירונו שלא לעשות כן ונחמנו על הישועה אין אנו משניחין לפי שידענו בצרת נפשנו ויען שראינו בכל יום מעלילים עלילות ברשע עלינו ותופסים כמה בני אדם כי תואנה מבקשים לגרשנו בערום ובחוסר כל על כן אנו ממהרים למכור ער שלא השארנו לא קערה ולא קדרה של חרם כלי לבשל בו. ואמנם להכומרים לשלם במעות מוזמנת ק"ע וכן לסוחרים בטרם נלך מפה וננכה סך גדול מן העשירים ובינוני' ואין שום אדם רשאי לילך מפה אם אין בידו כתב רשות ליסע מפה יהי' מי שיהי' ונתחלקו כתבי רשיון הללו במקום קטן וברחובות ההם תמיד מלאים מבני קהלתנו מבקשים כתב הלז כדי לילך מפה באשר זמן הרעה ימהר הגירוש אין לבוא וכמה מאות נפשיות עמדו עד חצות הלילה בקרירות גדולה עד שנתן להם הכתב ההוא ומיום המחרת ולמעלה הנה רחובותינו מלאים עגלות עגלות בצמד סוסים ובצמד שורים כדי שיסעו כל איש וביתו למקום הפצם ויסעו בני ישראל מיום ההוא ועד ו' עש"ק שלאחריו שה פזורה ישראל לארבע רוחות העולם עם הילדים הרבים והענוגים בצנה וקרירה גדולה ונפלאה ולא נשארנו בה כ"א מתי מספר וקצת עשירים לערבון לתשלום החובות הנ"ל ויום שבת גיל נשבת כי ישבה עיר ואם בישראל בדד חרב ושמש ונתרה כסוכה בכרם וכמלונה במקשה כעיר נצורה וכל בתי כנסיות ובתי רחובותינו שלא נחרבו סגורים וזלת בית הכנסת אלט נייא בלילה הוא במחשכים הושיבנו לא נראה שום אור נר בכל רחובותינו והיתה תפלה ליל שבת בככי גדול בדמעות שלישי ולא קדשנו קדושה רבה ושלושה מיני כתות אנשי מלחמה באו ברחובותינו לשמירה אנשי מקומות גילונישי והגריים שבעים וששה איש בהוצאה מרובה ולא היו נטורי קרתא רק מחריבי קרתא באשר ראו כי אין איש בביתו נכנסו עושים להם מדורות בבתים המפוארים ולוקחים הנמצא שם. למחרתו ש"ק פ' שקלים כ"ז בו בא שטופעט מווינא משלוחנו

הרחבת זמן על ארבע שבועות כאשר הלן פני השרים שבלתי אפשר לשלם החובות כ"א בהרחבת זמן מה.

ולא הניע אור ליום החמישי וילכו בלא כ"ה ואדר וכבר נסעו מקהלתנו הקדושה כל בני קהלתנו מנער ועד זקן טף ונשים ויתנו כל העדה את קולם ויבכו בלילה ההוא לערב בכי ולבקר קנה ויללה על פזורת הקהלה ופזירת החבילה ויצא מן בת ציון כל הדרה גלחה סנהדרין גדולה וקטנה בעלי אסופות רוכבי אהונות יושבי על מדין אלו חכמי ישיבות בתי דינים אשר להם כה ונכורים במלחמת התורה ח"ו אי משכחת תורה מישראל אהרדינה בפלפולי ואף שלא הי' לנו לא ראש ישיבה ולא אב"ד למן היום שבטלה כבוד התורה וגלה כבוד מישראל הי' גאון עוזנו תפארת קהלתנו ונשיא גליותינו מהר"ד דוד אופנהיים תמ"ך שהלך לשיבה של מעלה שנת התצ"ו¹⁾ ואחרון הכביד פרישתו של אותו הצדיק מאתנו הי' הנאון הרב החובל בלב ים התלמוד קוטר יושר הלמוד מותר"מ יהונתן שיחי' לנצח אשר הי' לנו לעינים ובפירדתו מאתנו כמעט נתמוטטו עמודי התורה עכ"ו אין הדור יתום אחרים ח"ו לא פסקו ישיבות אלפי רכבות בבתי מדרשינו ותמיד נתמלאו כל העדרים גדיים ותיישים בעלי קרניים אשרי עין ראתה כל אלה בהיות קהלתנו בנויי על תלה ואוי ואבוי לעינים שראו הריסת בתי כנסיותינו ושוממות בתי מדרשינו וחרבן בתי קהלתנו וקבוץ קהלתנו נפוצה לארבע רוחות העולם אלה מסעי בני ישראל מבני העיר העשירים פרנסי ומנהיגי עקורי ויקירי קהלתנו ועד העני המהפך בהררה ויסעו מקהלתה ויחנו בעציון נבר ויחנו בחררה ויחנו בלבנה ויחנו במרה ויחנו באבל שמים ובחצרות הוא סמוך הוי"ף²⁾ הסמוך וגראה לעיר פראג ומשם יפרדו והיו לארבעה רוחות העולם בטלטולא בחר טלטולא באין מרנוע ומנוה לכף רגליהם זולת מקצה העם ממוקצה ודלת העם השוכבים על ערש דוי כשני מאות נפשות מישראל ומשמשיהן הנוונים משש מאות זה' שנשתייר בקופת הלשכות מעל הנדבה ע"י איזו יחודי סגולה שנשתיירו פה ולכל אחד משויורי קהלתנו פה ניתן מאת הפחת החסיד הרחמן אחד מן השרים הראשונים היושבים במלכות פיהם שטאטהלטייט גראף פיליפ קאלווארד³⁾ אשר חסדו נבר עלינו כמבואר לפנים מן הספר בע"ה השם ירים הודו וכסא כבודו ויארך ימים ושנים עם כל השרים הטובים יר"ה אמין פתקא קטנה בחותמו של הפחת הנ"ל לסימן ואינו רשאי לילך מחוץ לעיר ומאז בתי כנסיותינו אין לצאת ולבוא זולת בית הכנסת השניה והחדשה הנקראת אלט נייא ויש שקוראין אותה על תנאי⁴⁾ להיותה בנויי בזמן חרבן בית שני טוב"ב על תנאי באם יבנה בית המקדש אם לא ויש אומרים ע"ש דשף מנהרדעא ויתביא הכא והיינו דמצינו כשיש כנשתא דנהרדעא לשם מתאספים שירי כנסיותינו וכאים להתפלל אך במחשכים הושיבנו כי מכל המנורות החשובות הגדולות לא נשאר לנו שם אף אחת עד חג הפסח שלאחריו תלינו שם פמיטה של נחשת אחת ושתי מנורות

¹⁾ עיי' ליעבען גלעד צד 31 סי' 80. Hock שם צד 24 והלאה.

²⁾ Smichow.

³⁾ Graf Philipp von Kolowrat.

⁴⁾ הבאור הזה למלת אלטייט היא חדש ומתקבל, אבל לפי הנראה המחבר בעצמו

לא האמין באמתותו כי כן יוצא לנו מתוך קיצור המלה הזאת לעול צד 3.

של עין ולא הלכנו בשום גלימא וסודר ברחוב מכה"כ בין בחול בין בשבת ולא בחילוף שום בנד הן נקלה והן נכבד ואולם עיינו רואות אנשי המקום ונשותיהם מעוטפים ומלובשים בבגדינו שלקחו וקנו מאתנו ואין מושיע ופנינו נכרים זולת כחשים ודקות ורעות כי חסרנו מכל טוב באין שום משא ומתן אף בפרומה אחת ואנשי השמירה שברחובותינו מהריכי קרתא מהרסים ומחריבים את הנמצא אפילו היתר שבכותל וכן הסגורות והחלונות ומוכרים בדמים מועטים ואין לאל ידינו למחות ואחינו שבגולה הותר להם לבא אצלינו אך ביום בפתקא רשיון בעד שלשה צ"ל לכל יום ולא יליגו פה בקנסות גדולות ומאז שהלכנו בגולה אין גולה אוון ואין מבשר שום בשורה טובה עד ליל משי"ק מ' ניסן בא שטופעט מווינא להודיענו שתשועה קרובה לבא וכל המלכים וכל הדוכסים מלמדים עלינו [זכות]. יום ה' כ"ז בו הגיעה לנו פה פראג אגרת של הקצין המפורסם כו' טוב"י האנ יצ"ו הנכתב באמשטרדם בני דההי"מ של פסח ותוכן דבריו שקבל העתקות מכל הקיימים שלנו מכל קסריות ומלכויות בצרתינו לו צר וידו נמויה לעמוד לימינינו וכבר השתדל ע"י שרי שטאטין האלאנד הדוכס מברייך יקבל בסכר פנים יפות את כל קהלתנו במדינה שלו ויבנה להם מקום חדר על הוצאות עצמם וסיד ואבנים וקורות עצים כחנם ומשך זמן בנין העיר היא תוך עשר שנים לא יעמוס עליהם שום מסים והאריך עוד בלשונו הטוב בכך מן הראוי לקבוע לו ברכה מיוחדת ולהתפלל בעד אריכת ימיו ושנותיו.

יום ג' ט"ז בו ובתחלת הלילה הוא עברה הרנה במחנה העברים שני שטופעטן בכת אחת באו לפה להודיע לנו שהתשועה קרובה לבא בפראג ובכל המדינה וכבר נכתבו ונחתמו מידי המלכה אעפ"כ למחרתו י"ז בו נשתלחו רוב החולים מפה לקהלות אחרות לבומסל רויזניץ קעלין ובעצם היום שהוא צו כל השרים באשר שהתשועה קרובה לבא יסעו כולם מאכאן כדי שאם תבא הישועה יראו מי ינוח פה ומי ינוע מפה וכן ביום ד' (ט"ו) [י"ז] בו הגיע לקצינים ומנהיגים ושם נאמר כל תוקף ותעצומות השתדלות נמרצת וחסדים טובים של שרי מדינות פיהם ומערתין וביחוד הדוכס הגדול החסיד מניקלספורג¹ הוא ואחיו השר הגדול נכנסו בעובי הקורה בהצר המלכים ומצאו חן והסד להרחיב עוד זמן רב להגירוש עד עת בוא דברם פעם שנית באשר הם עדיין אדוקים וקשורים עם תושבי המדינה בחובות וכיוצא בזה והגיע לשרי המדינות פתנם שטאט הלמרייא ותוקף פקודתם להשיגה על היהודים שבכל המדינות בהשגחה פרטית ושמירה מעולה ולהצילם מיד כל הקמים עליהם ולהשיב עמהם ורק על המדינה יאמר כן לא על קהלתנו רק זה ה' כתוב שם להחזיק כל בני הגולה מפראג במדינת פיהם בכל עיר ועיר שירצו לדור שם במנוחה והנה ברבות עתים וימים רבים של צער לא נשמע ברחובותינו מצהלות חתנים וכלות ולא שום שמחה.

יום ה' ב' דר"ה עבר דרך פה הדוכס שר צבא לאבקאוויץ ממערכת המלחמה שבאטליא למערכת המלחמה פרוסיאה ומנהיגים פה הלכו לראות פניו ותעבור המנחה על פניהם וקבלם בסכר פנים יפות ולהנושאים דורן נתן שני הגר"י

¹ זה הוא Leopold Graf Dietrichstein אחיו של Graf von Nikolsburg. וכדברים

האלו מודיע ר' אברהם טרעביטש בקורות העתים דף י"ט ע"א.

שפציי והבטיחם שתהיינה ידיו אמונה בחצר המלכות לטובתנו ויניה אחריו פתשגן דת אל שרי המלחמה וחיילותיו שאם יבאו לכאן במלחמה להטיב עמנו באשר רבו צרינו רבים קמים עלינו לקעקע ביצתנו ובמהנה העברים שה פוורה ישראל בני קהלתנו אשר הגלו בגולה מפורדים ומפורדים והיו לאחרים בכפרים הסמוכים סביב סביב בעיר כשמעם קול תרועת המלחמה רבים וכן שלמים ברחו להם למקום רחוק ולמדינות אחרות גם לפה העירה חזרו ושבו רבים כדי לחסות בעיר מוקף חומה ובאשר הפחת החסיד קאלווריט מיטול איש חפץ חסד הוא התיר להם לרדור פה ולולי שועלים מהבלים כרמים כרם בית ישראל קוצים הכרם קוץ ומוגד אנשי בלי שם יספו פליטת בת יהודה כהנה וכהנה לרדור פה.

ליל ה' ח' בו פתאום נפלו כמה בתים ברחובותינו נוכח בה"כ פינתם לארץ והיו לחל שממה וגל אבנים ומכאן תשובה נצחית וקיהו שיני רשעים המחרפים מערכות אלקי ישראל נעל בפנינו דלתי שערי שמים וחלונני הרקיע וסגר דלתי רחמיו ית' וגלוי וידוע לפנינו ית' מפולת הבתים ולולי הגירוש כמה וכמה איש וביתו כאנשי השרון¹) אך אין איש בכיתו ושפך חמתו על עצים ואבנים זה אחר מהניסים והנפלאות אלפים ומאות אשר עינינו רואות ושאר ניסים ומעמו ונמוקו מי יעמוד בסוד ה' ואין בעל הנס מכיר בניסו ואין בר חימו מכיר סוסו והנה רוב אנשי קהלתנו חזרו ונתיישבו פה בעו"ה וכפי השמועה נעשה זאת שלא בידיעת המלכה יר"ה אך שרי העיר וביחוד אדונינו החסיד פיליפ קלוורד יר"ה נכמרו רחמיו על שה פוורה בצנה וקרירה גדולה ויען כל אחד ואחד היתה לו פתקא אדומה בחותמו ומספר הפתקאות נודע לשונאינו ע"כ הוחזרו לנו כל הפתקאות הללו ונתן להם אחרות ירוקות ונכתבו או כמה וכמה נפשות על פתק אחד באשר שראה שאין הפתקאות הראשונים מספיקים ולהוסיף פתקא אי אפשר לו השם יאריך ימיו ושנותיו ועם כל השרים והחסידים. יום ג' י"ט בו הגיע לשרי העיר ושם כתוב לאמור בפקודת המלכה יר"ה על איזה שרים ועל איזה ראשי עירוניים לבוא לווינא ואין אתנו יודע על מה ולמה.

יום ו' כ"ט בו הגיע לפה פתשגן כתב דת המלכה הנכתב והנחתם מהמלכות יר"ה ח' יענוארי העבר על כל היושבים במלכות יהי מי שיהי מנער ועד זקן טף ונשים יהודי ואינו יהודי מכומר ומושל עד עבד ושפחה אחורי ריחים . . . והיתה שעוורה גדולה בין המון העם עד שפרקו והקילו מעל צואריהם המשא הגדולה והטילה על השרים ועשירי העיר ועלינו גורו שאפילו תיגוק בן יומו יתן סך שני זה רייניש מיום הנ"ל תוך שלשה שבועות וכל העובר על כל תאחר יוקנס בתשלומי ארבעה וחמשה זה לכל אחד זה בין אחינו שבגולה הנמושים ע"פ השדות ובין הדרים עדיין פה יתנו סך ההוא והעניים שאין להם יתנו העשירים עבורם והיתה צעקה וצוחה ברחובותינו להיותנו עדיין כגרים נטים ללון פה והפרנסה מועטת והשררה הטילה עליהם אימה יתירה באמרם כל מי שלא יתן בקע לגלגולת לא יהי בכלל מקוה ישראל באם חבנה ותכונן קהלתנו כבראשונה ומה היה לאלה העניים האומללים לעשות מכרו ומשכנו כל מה שבידם כדי ליתן ואף שקציני נדיבי מדינת [ה]אלאנד שלחו לעזור מצריו שני אלפי זה ואין

¹ אשר עליהם התפלל הכה"ג שלא יעשו בתיהם קבריהם.

הקומץ משביע את הארי ליותר מחמש אלף נפשות אביונים פה גם על המדינה
יאמר כן ליתן ככל האמור. יום ג' כיג אדר פנה ממנו הרב המופלג מוהר"ר
אברהם פאסלברג¹) לחיי העולם הבא עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי עיר
מלאה חכמים וסופרים אמרנו בצלו נחיה כי הי' לנו לצור מעוה בתורה ועבודה
והננו כספינה ורב החובל אול לו לעלמא דאתי והובל לקברות בכני ומספר
המקום ימלא חסרוננו ובזכותו יגן בעדינו. יום א' י"ד בו [סוף אויגוסט] נסעו כל
בני קהלתנו כולם כאחד מן העיר אף נפש אחת מקהלתנו הגדולה השם ישמרם
לא נשאר אחרינו ולשמירת רחוקות ובתי כנסיותינו נתיישבו כחמשים וחמשה
אנשי מלחמות בהוצאות גדולות ועצומות ואינהו מהריבי קרתא עוקרים ומזכרים
המפתחות אף יחד שבכותל מאין מוחה בידם ואין שום אחד מאתנו רשאי לכנוס
בתוכה ואם לצורך גדול בהשתדלות מהשרים ובהוצאות ואיש מלחמה עמו והיתה
הגזירה השני' גולה אחר גולה קשה מהראשונה כי ישבה העיר בדר באולא גירש
גרשיים ונתפורו בספור גדול לכל ארבע רוחות העולם וזלת דיקן ברנגס ג' פרסאות
מן העיר נתיישבו כשליש מאות בעלי בתים וכל הנפש הבאה היו כש"ז מאות
ושם גרים ודרים אף ברפת בקר וסוסים במסים גדולות והוצאות מרובים כי נתייקר
שם השער עד למאד גם כל חלי וכל מדה שולשת בהם בעורת וסעקר הקרחת
עם כל זה תמיד אנשי קהלתנו עובדים ושבים בעיר להביא טרף לביתנו בבקר
פרסה אחת אל העיר ובערב פרסה אחת מן העיר ואם באתי לפרט את כל תוקף
ותפיסת צרות ופלטולים של אחינו בני הגולה ובאין שום מזון ומחי' לא יכילו
כמה ניירות עם כל זה רבים וכן שלמים לא רהקו מן העיר אף הרחוקים מישועה
ואף שתתמהמה מחכים לתשועת ה' לרוב אהבה וחבה לרחובותינו ובתי כנסיותינו
ובתי מדרשינו וזוה תמה ונשלמה שנת עת'ק'ה בכל ציור'רי ואנחנו לא נושענו
בעו"ה ובכך אתחיל שנת יבו"שו ויבה"לו מא"ד כ"ל אוי"בי לפ"ק.

י"ז תשרי הוא יומא דשוקא במקום ישן בעיר פראג כתבו שונאים שטנה
לחצר המלכות גם לשרי העיר פראג על בני קהלתנו שלא יסחור ביומא דשוקא
ובקשו להפר כח המלכות שהתירו לנו לסחור ביומא דשוקא בכל המקומות וה'
הפר עצתם וקלקל מחשבתם הרעה אלא בלבד שהרשות בידנו להעמיד הנות
ולסחור בכל יומא דשוקא כמו שאר סוהרי העיר וסוהרי גירנבערג ברחובות קרית
פראג גם הואיל ויומא דשוקא חל תוך ימי חג הסכות שיהודים אסורים לסחור
יתחיל יומא דשוקא שלהם אחר חגנו וימשוך שתי שבועות עד אחר זמן יומא
דשוקא גם הרשות בידם ללון תוך חומת העיר כל הזמן שהוא ושום סוחר אל
יקבול על שום יהודי בדבר זה וכן הי' הקימו להם חניות הרבה מאד מאד ברחוב
הגדולה ארוכה ורחבה ממש בכל העיר אין כמותה הנקראת פינלמארק ובאו
לשם כמה שרים גדולים לסחור עמהם באין פוצה פה ומאו והלאה כל זמן החורף
לנו בני קהלתנו סמוך להעיר עד יום שיק"ה שבת גרשום עד פרסה אחת מן
העיר. בימים ההם הניע פשתנן כתב הרת להודיע כמה בעלי בתים וסכום כל
הנפשות במה הם מתפרנסים וסכום כל המסים וכל הוצאות שיש להם בכל

¹ אורות ר' אברהם פאסלברג עיי' Hock גלעד סי' 84 ובכך חשבנו של לעוענשטיין
בספרו ע"ד ר' נתנאל ווייל צד 75, אשר לדעתו יום הכייתה שלו הוא כ"ג אדר. וזה מכון עם
המספר אשר לפנינו.

השנה ואין שום אחד יודע מה סיבו וכוונתו כזה. ומאז והלאה לא מצאנו עוד מזור ותרופה למכתנו ואין אדם יודע עד מתי קץ פלאות גם שלוחינו חזרו ובאו מווינא בידים ריקנות והעם נפוצים בעיירות וכפרים וסובלים לחץ ודחק גדול באין מזון ומחי' גם אין לנו מ"מ אפילו בפרומה אחת כי אחינו שבמדינה מוחים בידים. ואני אני המדבר בלב נשבר ומילין אחבר כי יצאתי מן קהלתנו יצו לעיר אינר עם זונתי תי' בני' תמוז תקה"ל ודעתי הי' לעסוק שם ברפואות ולשתות מים מבור וממעין הנודע בשם שקורין זויאר ברונן¹) וירא לבי משמועה רעה ותרנו בטני לקול מפת"ר ואומר שחמי המנוח מ"ה יאקב נ"ש ז"ל מוטל על ערס דוי ולא אוכל להתאפק ושמתי פעמי מרכבותי לבוא לבית חמי שיי' בני' ש' וחולה רעה ראיתי נגר פניו ונר אלקים זו נשמתו המהורה נכבה בחדש אב בששה ועשרים בו והלך לעולמו ושבק' לנו חיים תנוח נפשו בנן אלקים עליון ועד שהראשונה... פקודה שני' ממהרת לבוא ובעידנא דריתחא בתוך ימי אבל זונתי שתי' כתבו מעיר מלוכה ווינא בכתבים מכתבים שונים בשינוי החזור לפרייסן וניער בתוך מדינות פיהם לארכה ולרחבה בעם כבד וחזק מאוד עוד זה מדבר וזה בא שליה מיוחד מפראג מבניי הבחורים שיי' וכתבו מגילות קינות קינה ונהי בקול יללה והכרוז יוצא בכל הארבע מקומות בעיר פראג שיכנסו ויקנו כל אחד מכ"ב נימולים ואינם נימולים בר' ומזון וכל סרף על חצי שנה ויביאום לביתם בכדי שיוכלו לפרנס אנשי ביתם בשני רעבון כי פחד האויב וחרדה גדולה נפלו על אנשי פראג ומנור מסביב פן ואולי תהי' העיר במצור מפני חמת המציק וכהנה תקנות רבות נכרוז בקול תרועת מלחמה ועתה הבישו וראו אם יש מכאוב כמכאובי ואל מי מקדושים אפנה ואם אמרתי אבוא העיר עם זונתי תי' לראות את שלש בניי שיי' והנה הרעב שם ורעב של כלי' חיו ומי יודע עד היכן מגיעים הנתינים פרייסן בעול מסים וארנונות ומי יאמר לו מה תעשה ונפשו אותה ויעש ואם נשב פה בתוך הניא מול בית פויאר בני' ש' הנה בניי הנחמדים שם במצור ובמצוק התשכה אשה עולה מרחם בן בטנה ואנכי אשכח אותם ואתרמי מילתא ששלח ניסי ר' שמעון עגלה וסוסים הניל לפראג להביא בניו ומשרתיו לני' ובקשתי מאתו שיקח גם בניי שיי' משם להביאם פה ואז בהפצרה גדולה הותרו אנכי עמי' וכתבתי לבניי שיי' שיתנו כל בדיל ונחשת ומלבושים בתוך החדר הגדול אשר שם הכסף והזהב כבר הי' טמון וכמום שם באוצרותי בנסיעתי משם וישניחו עליהם שיהי' החדר הניל מוסגר כבריח התיקון שיתקנו הכל בכריחים ובחדרים הסמוכים ידרשו הר' יודי ר' אברהם ווייל עם ב"ב כדי שישניחו עליו ביתר שאת מכל הדברים שיתהוו יהי' מה שיהי' וכן עשו וישבנו פה נ"ש ברעדה ופחד וביותר צרת אחינו היושבים בעיר פראג הנחונים בצרה תחת פרייסן כי בין ווי לזה אול ברא דעלובתא²) והעיר נתנה ביד העם הזה והיתה צרה קרובה ואל הכרתה נגשת כחדש כסלו הניל נסתתמו מענותינו

¹ Sauerbrunnen.

² עיין במדרש איכה פ"א ע"פ היו צריה לראש ותמצא שם המאמר בין ווי לזה נמלט ריב"ז ובב"ר פ"ס ע"פ הנה אנכי נצב איתא הדא דברייתא אמרה בון חייטא למחבלתא אול ברא דעלובתא. ובוה בין תבין כונת דברי המחבר.

ואין בפנינו מענה והקול נשמע לשמע אוון דאבה נפשנו נחשכו מראות עינינו תסמר שערת בשרנו איכה ישבה בדר קהלתנו ונתקלקלה השורה נהפכה כמהפכת סרום ועמורה שללו ובזו המדת ישראל ורמסו כמיש חוצות ואלו [באתי] לכתוב כל הפרעניות והרפקתאות ופרטי דברים רעים בעת הזאת קצרה היריעה והשעה ויכלה הזמן והם לא יכלו כלה ואף בעו"ה פגעה בי מרת הדין ונתהפך כחומר הותם ביתי וארמוני והי' לשלל ולבו מה שהי' בתוך החרד הגדול ובכל החדרים שלי כל כספי וזהבי ותכשיטי מלבושי היקרים גם בדיל ונחשת כאשר אמרתי כולם שללו ובוזו בוזי ודנוזי והרסו וחרבו כל ביתי עד היסוד בעו"ה והגיע הסך ההוא לכמה וכמה אלפים זהובי בעו"ה שומו שמים על זאת וארץ אל תכסי דמי ודם זרעתי צועקים העל אלה תתאפק וגוי' והרצים יצאו החופים על המדינה לאמור מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישמור את נפשו ובכל מקום שהגיעו אבל גדול ליהודים והלכתי עם זוגתי חיי ובניי שיי' למבצר הייד סמוך ונראה לק"ק ג"ש וישבתי שם מפני פחד ובהלה ימים אחדים עד כי יעבור הזעם ממני המה קרובאטין הגי'ל על אלה יתגדל ויתרומם מלכותו יתברך וכשם שמברכין וכו' אחרי כל הבא מים עד נפש טבענו מצולות מים ורפש ותקה אוני שמץ ודופי מהרעש גירוש כלה גרש יגרש ומשונה רעה זו מכל הרעות שעברו וחלפו וכלהו איתנהו ביי' אמרנו ועינינו איי' חסדי ה' הראשונות אשר פעל בימי קדם ואבותינו ספרו לנו ועתה נמשנו ועל כרחנו היינו יושבים בני"ש בכית חמי ז"ל לערך ארבע שנים¹ מצוינים (?) וחלליי רעים ונאמנים שם ובמדינה זמן רב מתרגשים וקשה עלי פרידת קהלתנו הקדושה פראג ובנתווי' יצאתי פעמים רבות מני"ש לפראג לראות את שלום אחי איפוא הם רועים צאן קדשים שה פורה ישראל מפורוי' בכל פינות מקצה אל קצה ונפשם קצה שהי' מוכרחים לילך ביום לפראג להביא טרף לביתם ולעת ערב חוזרים לבתיהם לפני שער העיר לאשר חוגים בכפרים ובעיירות ובנקיקי הסלעים בתוקף פקודת אדונתנו המלכה יר"ה ורובם מבני קהלתנו דרים בקי ברנדס כמו גי' פרסאות מפראג.

ויהי יום [. . .] בחדש אדר תקה"ל כשהייתי בפראג הלכתי בלילה בליבנא באושפיו הקצין ר' הירש פיסק²) וחולה נחליתי שם כמו עשרה ימים והרפא חנם אשר ימחץ וירפא ויכאיב ויחבוש רפא אותי רפואה והצלה הרא מלהא ובאסתר תענית הלכתי עם פאשט³) מני"ש ושם חיל ורעדה אחותני חולי קרחת ל"ע ומשך החלי ההוא עד אחר פסח הגי'ל.

ובחדש אב הרחמים רחם עלינו ועל פליטתנו ואדונתנו החסידה המלכה יר"ה התחסדה עמנו ע"פ בקשת שרי שטאטהלטר יר"ה שבני קהלתנו פראג הנפוצים בארבע כנפות הארץ ובמדינה ילכו על מקומם הראשון ובתנאים שיתנו עם מדינת מעהררין ופיהם שלשה פעמים מאה אלפים זה' מס על הארץ לכל שנה תמידין כסידרין וכל המו"מ ובעלי מלאכות יהי' מה שיהי' ומי שיהי' הכל יהי' כמקדם וכבראשונה ושלחו בני קהלתנו שני משולחים לווינא לפשר בפושרין

¹ חדשים, כי עמוד 48 אמר בעצמו שישב משנת תק"ה עד תק"ט במגענצא.

² הערצל פיזעק עיי' Zeitschr. f. d. Gesch. d. J. in Deutschland ח"ד

עד 205 הערה 1. והוא מת סיון תקכ"ב עיין Hoek משפחות צד 271 סי' 8276.

³ Post.

עם מדינת מעהרין מה יהי חלקם לנו עשו(?) עם אנשי מדינת פיהם שהי
ראשי מדינה כעת בפראג עיי שרי דעפוטאציאן יר"ה ואנחנו בני קהלתנו לקחנו
חלק בראש שלא עפ"י פיים ומניע עלינו סך גדול ועצום שאין הצבור יכולים
לעמוד בו אלה מסים וארנונות ושרים דעפוטאציאן יר"ה מרפו בקלפי והעמידו
גורל ע"פ שמות אנשים מה שכתבו רוב בני קהלתנו והעלו מ"ו אנשים מעשירים
ומבינונים ועניים מכל חד ה' אנשים והמה שמין בעידיות ובינונית ובבוריות עפ"י
שקול דעתם ומי בעל עושר ומו"מ כל אחר ואחר ואח"כ נתנו להשררה יר"ה
לקיים כל דברי אגרה מחלת הלזו אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני
עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה במהרה בימינו יצמח צרק לנחמנו בשוב ה' את
שיבת ציון יראו עינינו וישמח לבנו אכ"ר.

חלק שלישי מספר אגרת מחלת.

חסד ה' מעולם על יראיו וצדקתו לבני בנים הלא הוא כתוב על ספר הישר כהוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים במידה טובה היתרה גרושה וברורה ולא חסרה בכל דור ודור ובכל יום ויום ובכל שעה ורגע ובחינה הן לרבים והן ליחיד יפקדם בחסד וחגיגה ויגאלם מכל צרה ואנחה וצוחה ויהפכם לחרוה ושמחה ויחוננם עם שאינו כראי בנדבה ולא בחובה.

גם אנכי איש צעיר לבית הלוי בצלאל בן הרב המפורסם הגדול נ"י כבוד מוהר"ר משה גרין בן הרב המנוח המובהק כבוד מוהר"ר יעקב הלוי זצ"ל גוע מטע נאמנים להנאון המובהק העיר וקדיש איש אלקים מוהר"ר יהודא ליווא בר בצלאל זצ"ל האב"ד ור"מ דק"ק פראג¹ עיר ואם בישראל אשר גודע שמו וקדושתו מפארים מהר"ל מפראג והרוצה לידע שבחו ויקרו בהקדמת הנאון בעתי"ט זכותם וצדקתם יעמוד לי ולורעי לנצה והיא שעמדה לי ביום רעש יום מהומה ומבוסה בק"ק פראג ימים לא טובים ימי עוני המה א'ך' וב'ך' בכסלו שנת תק"ה לפ"ק אשר הצילנו ה' אותי וזונתי ה"ה מרת מלכה תי' בת הרב הנגיד מהור"ר שמואל הלוי גרין ממשפחת רם בישראל וגוע הנאון מהר"ש שפירא זצ"ל האב"ד ור"מ דק"ק הג"ל ומלטנו מבין שיני אריות ומלתעות כפירים משיכו [המוכים?] בסנורים ולא נתנם אלקים להרע עמנו אף לא שלחו יד ולא ננעו בנפשותינו יצאנו בשלום מכל פצע וחכול הכות הרשע שלם בנופנו ואכתוב זאת וזרון בספר למען ספר כבוד ה' וחסדיו הנאמנים כה יחננו ונחיי לפניו רבנים חכמים ושלמים בעבודתו ה' יגמור בעדינו מעשה ידך אל תרף ה' חסדך לעולם אמן ואמן.

¹ עיין על זה בהקדמה.

בעזר המוציא אסורים. ומשיב ימין צרים.

חי חי הוא יודוך כמוני היום אב לבנים יודיע אמתך שפתי ישבחונוך
כי אם חסדך. אמר המשורר משיח אלקי יעקב רבות עשית ה' נפלאותיך ומחשבותיך
אלינו אנידה ואדברה עצמו מספר זכה ומנחה לא חפצת וגו' או אמרתי הנה
באתי במגילת ספר וגו' דרשו רז"ל פסוק זה על כמה פנים שונים מבהרים מפנינים
עם היות כי כבר הורונו חז"ל כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו מבואר היא כי כך
אמר דוד על עצמו על כמה נפלאות והצללות שנעשו לו בחמלת ה' עליו והשיב
במה יכוף וירצה לה' עם היות מרבה בשירי' ותשבחות לא הונח דעתו ולבו
החכם כי ברוב דברים לא יועיל לזכות לזולתו את אשר איננו אתו וזרעו אחריו
ואף לפי רוב הימים תשכח זכרם וע"ז אמר שלמה ודבר שפתים אך למחסור
כי אם טוב הדבור לפני אלקים לתת תורה והוראה על חלקו בהכירו חסדי
המקום מ"מ שפת אמת לא תכון לעד כ"א יחוקו בספר מילים כמ"ש איוב ולא
תשכח מפי זרעו ואף כי יהיו נגד עיניו תמיד להתחזק ולהוסיף עבודת הקדש
מול הברכה והטובה אשר עשה ה' אתו וגם הפה לא יוכל לדבר וכל הדברים
יגיעים לקרות בקול גדול ולהשמיע בחוצות בשער עמו לעיני כל עובר דרך
הקדש אך עם קני הכתיבה יעמדו הדברים וכל משכיל יראה מפלאות תמים דעים
אשר לא יגיעו עיני (?) אף מהשפלים והחייבים להחיותם ולהוציאם מטיט היון
וזה שאמר רבות עשית גו' אנידה ואדברה עצמו מספר גו' והיא מכמה סיבות
שנכתבו ואם תאמר א"כ למק"ם¹ באילים במנחה הלא עולה (ומנחה) וחמאה לא
שאלת כמ"ש הנביא הירצה ה' באלפי אילים גו' לכך חובה עלי ואז אמרתי הנה
באתי במגילת ספר כתוב הדו"ר למען יעמדו ימים רבים ובכך סעיפי ישיבוני גם
אנכי הצעיר אמרתי לרשום בכתב אמת לי ולזרעי אחרי יהיו חיים וקיימים יזכנו
ה' אערכה לעיניהם חסד העליון עלי ועל ביתי יחזו עיניהם ויברכו אלקים בפייהם
ובלכביהם עד ישובו ישראל מארץ לא להם ואל יתכה לב חכם על כי
אמרתי להביא פרי בעמי ולא חשתי והקדמתי ברכה בצאתי ממצריים ומסכנות
הנפש כי ראוי ה' לסמוך לגאולה תפלה והוראה ולשיר משריים ורננים לברך
אלקים במקלות. תשובת דבר זה אפתח בקסתי הולך לתומו תום דרכי אבותינו
ראינו משלנו מהררי קדם בצאת ישראל ממצרים בעשות ה' אלקים נוראות על
הים אז עוררו רוחם פי שנים וידברו שירה ותודה יתנו צדקת ה' לבשו עוז והדר
קול על המים והלום ישאל השואל כי היתכן שהיו באוה"ה ולמה אחרו פעמיהם
כאשר יצאו ביד רמה בעצם היום ואם אמנם רבותינו ז"ל שמו לנו אות ומופת

¹ = למה למקום.

ברור כי מאז החל רוח ה' לפעמם במחנה והערד השיר יהי לכם גוי הגידו ברננה אמנם עדיין לא הונח לנו למה זה נסתרה דרכינו ואחת ה' מה שלא פרסמה הכותב מלא דבר ונתן לנו מקום ללון מה לתבן את הבר אמנם מבלי ספק כי אף דברי רז"ל אמתים וישירים כי החלו פרק בשיר מדברים לא היתה ראוי לכתוב אל יד שערים כי לא תתכן שום פעולה הטובה ה' עד צאתה לגמרי ותכליתה ושלימותה מבלי חסרון ומזה לא נאמר כי טוב הוא ביום השני בבריאות מקוה המים עד כי המלאכה היתה דים ואז ראוי לברך על המונמר לאל עליון גומר ובאשר ישראל לא היו ראויים לאותו מעשה באותו הדור מצד זכותן אם לא למען שבועות אבות ובריתן שהוציאם ברכוש לעיני כל והבטחת לזרעך אתן גוי היה אפשר לקיים במשה וזרעו ורוב כל ישראל לא היו ראויין לבא אל הארץ כמאמרם ז"ל כי עלה הקטיגור ואמר מה נשתנו אלו לזכות ואלו לחובה וה' בחמלתו אהבם נדבה וינטלם וינשאם מרחובות הנהר בחרבה או היתה נאולתן ככה ובפועל האמת וגמרו ההלל וההודאה בשבחנות וברננים עם כל זאת לא נקראה בלשון זכר כי אשה נקבה תסובב נבר המתייחס מאלה העור כי לא שלמו אותן הנאולות כאשר ער הנאולה האחרונה אשר על כלנה עולה ולזה רמו הכתוב לדעתי אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת . . . לאמור ואמרו רז"ל שר לא נאמר כו' כוונתם כי לעתיד ישירו [השירה] הזאת מוכנת כנקבה ותהפך לזכר ויקרא שם חדש תרבה כבוד כי ירבה ותלך הלך וגדול כרחם ה' על עם דל כן יפריח ה' צמח צדקה בימינו תושע יהודה ואפרים ונראה ונגדלה שיר השירים.

ועלי אני קורא מקרא זה לעצמי כי אחרי צאתי לשלום מבין שיני אריות ומחלעות כפירים והשיב ה' מעלי ימין צרים ויגדלו חסדי ה' עמדי להביאני הנה בשלום אחר גלותי וענה בדרך כחי נתן עצמה לאין אונים והחייני והקימני לזמן הזה לא בצדקתי וביושר לבני אני תולה כי בגין אִינִי (?) כבינונים כ"א בשביל זכות אבותי הולכי דרך תמים אמרתי אערכה משפטי אבואה אל משב"ה ה' שמחת גילי אכתוב זכרון בספר לי ולזרעי יחנני ה' יהיו חיים וקיימים לעבודתו ולתורתו למען יכירו וידעו חסדי ה' עלי ושובתו ביום זעם אפו אִיךְ בִּיךְ ישראל בירח כסלו בשנת הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה גוי אשר נחסרו שבטי יעקב יותר משנים עשר ואף אחי הגדול האיש נבריא¹) מועף ביעף בין השרפים העומדים בכתר ואנכי אחיו הקטן הצעיר נשארתי לחיים אני וביתי הנה נא תשיף מלתי בקול סופ"ר קול הולך על ארבעיה המה השפטים לרעה ה' יצילנו מהם כי עלינו לשבח ולהודות על כי נמלטנו מכל אלה כי נכנסנו לפתח שאול חחת ארבע למינם העמק שאולה ומאמר רז"ל יעיד ויאמר בפה מלא שבי כולחי איתנהו ביה ואל זה אנכי מפרש מאמר רב יהודה בפי הרוואה א"ר יהודה ברוך הגומל לחייבים טובים וביארו לנו הפוסקים המה בספרתם ב"י והש"ע דרך הדין

¹ אודות זה האיש ר' גבריאול עיין Hock משפחות צד 57 סי' 171 ומח"ע Mtschr. שנה ל"ז צד 885 ובספר הזכרות נשמות ממגנצא נאמר על אודותיו שנהרג על קידוש השם בק"ק פראג בו ביום שבזו ושללו חיל הבגדורין כל רחובות היהודים ביום ו' כ"ב כסלו תק"ה לפ"ק. עיין לעווענשטיין, בספרו ע"ד ר' נתנאל ווייל צד 12 הערה 1 גם בהקדמתו ולהלאה עמוד 58.

ככל מי שאירע לו איזה סכנה וניצול ממנה אי"כ הדברים למה פרשו רבותינו
 אלה הארבעה בביאורים לכך אני אומר כי ר"ל העמידו דבריהם על הפסוק
 המבאר כי באלה נצב לריב ולדין המחייבים ובמוסרם יתום ויעבד אשר למות
 למות גוי וסיים בשבי הקשה מכולם ולעומת זה דברו ר"ל היוצא בשלום מארבעה
 ושלוש אשר תחתיהן רגזה הארץ יברך ויודה לה יירא (?) והמה יורדי הים אשר
 נצולו משטף מים הודונים והמה נמלטו ממיתת חנק כאמרם דין ארבעה מיתות
 וכו' והוא דומה להרג הנזכר במקרא מלא דהאי קא מנוולא והאי קא מנוולא
 וסעד לדברי ר"ש ורבנן נהלקו אי סיף או חנק חמור הרי שראוין להשוות במאמר
 וכנגד מוי רעב הקשים יודו הולכי מדברות בארץ ציה ועיף ותלאובות ונחשים
 באשר ימצאו פרות לנפשם ימלאו תנובה וירוממו ראשם ועל המיתה הטבעית
 אשר הי' גזר אומר ראוי לברך ולומר מי שהי' חולה ונתרפא ושבה בשרו ונפשו
 העיפה וכנגד שלשתן האמורים יודה היוצא מבית האסורים כי שבי כולוהו איתנהו
 ביה ולעומתם ברוך יאמר לרועה מציל ושומר ובכץ אנכי אוד מוצל מאלה וכשר
 שפלטו סכין אנא מודה ומשבח קרם אלהא דשמיא דשזבינא מן כל עקא בנות
 העלוקה המה פרונקא דמלאכי מות הי' בעידנא דסליק רותחא בעמאי והיתה
 נחלת הי' יהפוך לבית יהודה לששון ולשמחה בנוית ברמה וככר מלתי אמורה
 על כי בספר זכרון שמתו מילי אחבירה ויותר מהמה ארברה מדברי הנמרא
 איבעי אימא קרא איבעי אימא סברא כי מתחלה אומר צריכין להודות ולא אמר
 חייבים ושוב שינה לשון הודאה לברכה ואומר כיצד מברך כו' גם על זה יפלא
 הרואה זו קושי' ופרוקא והאריכו' למותר כי הי' די אם היה אומר רב יהודא הכל
 בבת אחת ארבעה צריכין לברך הגומל לחייבים טובות ואלו הן כו' ובדברי דוד
 יש לשאול בזה שפרט לכל אחד הודאה בפני עצמה ואמר יודו לדי' חסדו וגוי'
 ועל דעתי הן הדברים מובנים כי דברי המקרא והנמרא אחד המה מיוסדים בתבונה
 ובחכמה כי דברו ושיערו על שני כתות שונות האחת היא כת החכמים השלמים
 אשר הריחם ביראת ה' ודת חכמים והם מחבבים את הצרות ופצעי אוהב נאמנים
 וכחם במתנם ואונם להודות בעשר לשונות נעימים בפה ובלשון ובכתב מלא
 עובה(?) לזכור להודות צאצאיהם ופריים למעלה עליהם חובה לפרש ולבאר
 מפורש ושום שכל כל אלה כל גם ונס בפני עצמו למאן דעביד ניסא רב מחולל
 כל לו יאתה התפארת והגדולה ובאלו דבר דוד ואומר יודו לה' חסדו ונפלאותיו
 לבני אדם בחכמתם אשר יגידו כל סתום ממראה הירוק ואדמדום וגם על אלה
 פתח ר' יהודא ואמר צריכין להודות כו' כי אף אם ברכו ברכה כללית לא עשו
 המצוה מן המובחר אשר תאיר בן שחר כי ראוי להם לתת הודאה מפורשת
 ומבוארת הכל בפרט וישימו כבוד לדי' בכחם והשנתם ומדע אשר הערה עליהם
 הי' מקור מבינתם אמנם כת שניה והם המון העולם אשר קצר כחם וחכמתם ולא
 בקיאי גמירי סדר ברכות והלולים לבלתי יעדרו גם המה סיים דוד בסוף ואמר
 וירוממוהו בקהל עם גוי' ובמושב זקנים גוי' כי אין אתם קסת סופר לרשום בעט
 ועופרת יעמדו בקהל התפארת ויאמרו ברכה קצרה אשר תקנו גדולי המאורות
 והוא שפתח ר"י שנית ואמר מאי מברך כו' ר"ל ההמוני שאינו יודע לדבר הארוך
 והגדולת והשיב הגומל לחייבים וכו' זו היא לדעתי הכוונה בדברי הכתוב ורבותינו
 אשר מהם יאירו עינינו ובכץ אנכי הצעיר עם שאינני מכת החכמים אמרתי בל

אסגו אחר לכתוב ידי לה' כאשר תמצא לזכות כחיתומים וקראתי שם לאגרת הלו
 אגרת בקורת לשלשה סבות האלו. האחת באשר שהוא אגרת ביקור ודרישת
 דברים אשר נאמרו לכל דורש ומבקש לדעתם השנייה כי מציינו בקרת לשון מכה
 ומדרות כמאמר רז"ל בשפחה חרופה בקרת תהי' כו' ויסופר בו מאשר נכה ישראל
 על הטאתם ורדופי שונאיהם מבקשי רעתם והשלישית כי מנין אגרת בקרת ומספר
 תשעה עשר במ"ק כמנין שמי עם הכולל מבלי יתור וחסור ויהיו נא אמרי לרצון
 שוכני סנה ונוכה לבנין אריאל קרית דוד חנה החילותי לכתוב פה מאנצא בירח
 כסלו שנה הני"ל אמנם לא גמרתו מלאכתי קנה קויתי לשלום ולסיים בנחמה
 וזכיתי בע"ה כי שבו גולי פראנא או ברכתי על המונמר פה מגנצא בחדש כסלו
 שנת ונפשי תגל בה' תשיש בישועתו כי יסכר פי דוברי שקר שהוא שנת
 חמשת אלפים וחמש מאות ותשעה ליצירה ה' יורינו שמהה בבנין בית הבחירה
 יפרה בימינו צדיק עזו ותפארה וישבת שבט נוגש כל מצר לישראל אשר שת
 שתו השערה ועלינו יציץ ציץ תופיע נהרה אמן סלה.

נאם הגבר. בשבט עבר. יכתוב ידו ל
 הקמץ לאלף. מחרב נשלף. צדקותיו עם ישר
 בצל בנטותו. החיים אותו. מדל כה ול
 אל ופי ומיודעי. אוהבי ורעי. דרשו מעל ספר ועוזי
 בן צעיר. מבני שעיר. אמרו לא יראה
 הרבו לשפוך דם. הקרוים אדם. ירצה לפני ה
 רב כמו ארבת. זכר ונקבת. כי עלה בישר
 משה הזה. מראה זה. נקם ישיב לצרי
 הלוי בעמדו. ישראל במעמדו. ויהודה עוד רד עם
 נר ישראל עמוד הימיני. יחזו עיני. יורו משפטיו וחקותיו לישר

אל

ויהי בשנת חמשת אלפים וחמש מאות ואחת ליצירה אחרי מות הקיסר
 קראלוס הששי רגזו הארץ וכבדה מלחמה בארץ פיהם וצרה אל צרה ננשת
 מאין הפונות על כל יושביה מארבעה מלכים אשר חוברו לבוא בעמק המלך המה
 שלחו את מחניהם עם צרפת ובייאירן וואקשן ופרייסן נגד חיל המלכה מאונגנארן
 והיהודים יושבי המדינה בערי הפרוות הגיעו פעמים רבות לשלל ולכבו ולקו בממונם
 ובגופם ויושבי פראנא הכביד נחושתן שבאו במצור ובמצוק כמה חדשים וימים
 לא טובים לישראל וממונם שלט ע"י נתינות רבות לצורך אכסניא והצבא מאלירין
 וזה גלות הראשון לפראנא אחר חמשה חדשים אמנם בכל זאת יד ה' היתה
 נטויה עליהם כי לא כלו מזי הרעב עד כי נלכדה העיר בידי אונגנארן בירח
 כסלו שנת מאה ושלוש לפ"ק והי' נתן חן ראשי בני ישראל בעיני השרים כי צוו
 לבלתי ירעו וישחיתו להם אמנם חדל לספר את כל הקורות ההם ופעמים רבות
 אשר הצילם ה' ממות לחיים במצור האונגנארן וזה גלות השני לפראנא ואנכי לא
 באתי לכתוב את כל הדברים ומפלאות ה' בעתים ההם דבר דבור על אופניו כי
 אין אומרים למי שלא ראה החידוש יבא ויעיד ואנכי לא הייתי עמהם בצרה
 ואיני מעיד מפי אחרים בשכבר גם המה בכתובים.

בירח אלול סוף שנה הנזכר באנו אנחנו ה"ה אאמ"ו הרב הנאון מהר"ר
 משה סג"ל נר"ו ואני הצעיר לבית לוי למלאות דבר ה' לבנות לי בית ונעשו

הנשואין עם זוגתי הצנועה מרת מלכה תחי' בת אדוני חותני הרב המופלא הקצין מוהר"ר שמואל הלוי נר"ו ואו נחה ושקמה הארץ וקוינו לשלום וטוב אמנם לא ארכו הימים עד כי שמועה שמענו ותרנו בטננו בירח מנחם שנת תקד"ל שמלך פרייסן ועמו יוצאים למלחמה חדשה ויועק את כל היילותיו עם אשר לא יספר לבא למדינת פיהם ולחנות על פני העיר פראג לברא [ללכרה. 1]. ומאו כמעט לא קמה עוד רוח באיש וכל ברכים תלכנה מים עמל ורעות רוח מלא הפנים. אחר סמוך בא קול פחדים באזונינו כי הפרס כנשר יראה ושוךד על כל ערי פיהם לא היתה קרי' אשר שנבה ממנו בכל המדינה וביום עשרים ושחים לירח אלול פתאום באו הפרייסן לפני שער העיר ותהום כל העיר ממהומה ורעש גדול אשר רצו כל איש לנגדו ואנשי צבא אשר בתוך העיר צידה לא עשו להם כמערכה גדולה למולם כי בפתע הדפו ונגשים מול השער וה' הסיב לפרייסן אהורנית כי לא נתחוקו ללחום ולבא העירה וכאשר פנו כה וכה החלו אנשי המלחמה בתוך העיר להתאסף ולאגוד מחניהם למערכת והשליכו בומבין וחצים להויץ והפרייסן עשו להם בתים ואהלות ושפכו סוללות.

אמנם לא הרעו ולא השחיתו ולא קלקלו בחצים תוך איוה ימים ומאת ה' היתה נסבה כי לא נתבלבלה לנו התפלה בימים הנוראים ימי הסליחות ושני ימים טובים של ר"ה כי לא שמענו קול תרועת מלחמה עד מוצאי יו"ט נוע תנוע הארץ לקול רעש גדול מבומבין ושטוק ויתר מכל כלי מפץ אשר השליכו אלה ותבקע הארץ לקולם הפרייסן המציאו זרקין קונליין השורפים ואש זלעפות לא יסוגו אהור ובשביל זה נשרפו כמה בתים על מצודת הנייא שטאט גם עשו חומות וסוללות לכל רוהות העיר צפונה ונגבה ואנחנו ישבנו לפנים מן הקלעים ויראנו מאד מהאש הגדולה שלא תבא ח"ו בנבול ישראל ובתים הבנוים מעל וסמוכים עד לאחת וחכינו לאלקים כי יהי מעונו ומשרפות יקוד אש יצילנו. בין כסא לעשור עתרו ונבהו האש והקולות לא יחדלון יום ולילה עד כי נשברו כל הלכבות ונבוכו כל העשתונות ויוגעו כל בדי האיש והאונים כמעט הרישו והמהומה חרדה בנו מאוד אף כי לפעמים עם דברי שוא ונתקיים בנו והבאתי מורך בלבכם גוי.

בעת ההיא היתה זוגתי מרת מלכה תי' במאסר מטה הלידה וה' עשה נפלאות אתה לתת אונים וכה לאין אונים כי פעמים רבות הוצרכו לקום לצאת מבלהות צלמות ושמועות אשר באו כל היום וכל הלילה. ליל כפור זרקו בומבין וראינו אש הפורה השמימה ומוסדי הארץ כמעט ירגנו ויתנעשו וכן ביום הצום עד כי ינטו צללי ערב כי או שקטה המלחמה וקהו קוינו לישועת ה' והסדיו כי לא תמנו מאתנו כל הימים ברוך ה' כי הפליא חסדו בעיר מצור מהאש הגדולה אשר אכלה סביבותנו ולא ננעה בנבולנו סמוך לביאת השמש זמן נעילת השערים נפתחו לנו שערי רחמים ונתן בלבב אנשי העיר לעשות אקארט ושלחו שרוחים הולכים ושבים בענין האקארט ומסירת העיר ויעש ה' תשועה גדולה לישראל כי נפל חתת אלקים על יושבי העיר והשלמו עם המלך פרייסן ותשקוט הארץ ביום ההוא ברוך ה' אשר הפליא חסדו בעיר מצור. ואת בתינו הציל מיקוד אש ומאכולת ומכל נפש ישראל העומדים על החומה איש לא נערד אמנם הוצרכו לחלל יו"ט מאונס נפשות. מוצאי י"כ ברהו אנשי משמר הבורגר שנפקדו לשמור אותנו וה'

נצב עלינו, ביום החמישי בשבת י"א לירח האיתנים זכותן עמד לנו כי באותו יום אין שר ואין שופט ולא קרבה פקודת מלך פרייסן כאשר היא באקארט שלהם עד יום עש"ק י"ב הנזכר ויחשבו עלינו רעות לאמור נעלה ביהודה ונקיצנה ונשפוך המתנו עליהם.

בשעה ד' ביום ה' הנ"ל העליל איש מלחמה על אשה אחת מנשי ישראל לחמוף ולבוו ובעמוד האשה נגדו המונים המונים נקבצו אל עמק החרוץ לעשות כלה ונחרצה ה"ו לאכול את יעקב ואת נהו והיהודים סגרו השער והקדימו את עצמם ברמחים ובמקלות אמנם המה באו בחרב שלופה ובקני שריפה והרגו איש ישראל לפני שער הנקרא אלמשול ויספרו אותם (אותו?) כל העם מספר רב. שנים מישראל הלכו לתומם בתוך העיר בין הערלים ולא ידעו מה נעשה בבית ויעמדו עליהם הערלים וידקרום בחרב והיו שני אנשים כשרים הי"ד מוכי הרב ופצעים היו יותר מארבעים יכנו ולולי חסדי ה' היו כמעט כסרום גו' כי שאיה יוכת שער והיהודים רפו ידיהם לעמוד כנגדם והמונים נתחזקו והשמיעו קול שהרגו היהודים אינן אחר כדי להרבות ולהעלות חימה וקצף עלינו, או חמל ה' על עמו ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצירים עפ"י אויה יחידים שהשמיטו את עצמם והלכו אל שר הצבא והוא היה אוהב ורצוי ליהודים ומיד שלח קומאנדו להשקיש המהומה והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל עד שבאו עשרה אנשים מחיל פרייסן עד שלא הגיע זמנם מפני שהקול נשמע אצלם והמה כלה גרש יגרשו האויבים ויעמוד משמרת ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו או ישיר ישראל ויברכו לאלקים ויספרו מעשיו ונפלאותיו ברנה. חיל פרייסן באו וישבו שבי כל אנשי המלחמה אשר בעיר ויפקוד שר הצבא מס על הארץ ויטל משא קשה על היהודים ונחם נסתר מעינינו ואין נונה לנו יענו ולא הונח לנו כי שקר ושוא נתעה העלילו עלינו שונאינו אנשי העיר עם אשר אנחנו יושבים בקרבם הרבו עלינו כובים שיד היהודים ה' עם פרייסן לחכמים ולהביאם העירה וכאלה רבות דברים אשר לא עלו על לב אדם ולא נשמע בישראל גם כתבו עלינו שטנה לווינא קרית מלך רב ואכלו קורצי בי מלכא לומר מרדו כך יהודאי ואף הכשרים שבהם האמינו לעלילות שקר ודחו היהודים בשתי ידיים ויקוצו מפני בני ישראל בעת ההיא עמד עלינו [טמא] וערל אחד השונא לישראל מעולם והוא מפקודי העיר ודבר רעות והלשין עלינו אל שר צבא מלך פרייסן לאמור מקנה רב הוא לבני יעקב וכסף והב באמתחותיהם ולהם לישא בעול המלך והשרים וישמעו פקודי החיל אל דברי הבליעל ויוסיפו המס על היהודים ויאמר יהודה כשל כח הסבל בעת ההיא ננעלו החניות אשר ליהודים ואין קונה ואין מוכר והארץ היתה תוהו ובוהו ואולת יד ישראל ויאכלו אותנו בכל פה והיה מדי חדש בחדשו יביאו בני ישראל מנחה לעשו אחיו כפי מסת הקצוב להם בפרשת הכתב ערכין וחרמות. עם אונגארן גוי עז פנים אשר לא ישא פני זקן ולא יחון פני נער באגרוהן וקרוואטין הוסארין אומות קשות ורעות מחבלים כרמים כרמי ישראל חנו סביב העיר פראנא ושופטו בפרשת דרכים וחדלו הולכי ארחות כי גולו ושללו כל הנמצא והיוצא חוץ לעיר. בירח מרחשוון קול זועות שמענו בצרת אחינו בני ישראל השוכנים במדינת פיהם כי נפל עליהם השורד עם אונגארן ונוסף עליהם אנשי הכפר יושבי פיהם ונוהגים עם ישראל מנהג הפקר ויאנחו

בני ישראל מן העבודה הצוררים אשר בעיר אתנו הנזכרים שלהו שלוחים אל עם אונגארן הסובבים העיר ומשיאין משואות ומדורי אש מרורות פתנים עלינו וגם אף עלה בישראל.

חיל המלכה הצליחו מאד בכל עבר ופנה ותנבר ידם בכל המדינה ויתגרו בנו שונאינו ויאמרו מחר יבואו אנשים ונסרוק בשרכם במסרקות של ברזל ונשימכם כעפר לדוש. יום הראשון מ"ו לחדש כסלו פתאום בא קול פחדים באזנינו שחיל פרייסן יפנו את העיר וילכו להם או נפלה אימה חשיכה גדולה כי ידענו כי שפיפון עלי אורה עלינו ועתה יתפארו עלינו ובמורג החרוץ ידושונו והקול הולך וזוק ויאמנו הדברים יום יום ותצא הפקודה בין חלוצי הצבא להכין צדה לדרכם אף שלא נודע על מה ולמה שר צבא צוה על היהודים להביא סך שלשת אלפים זהב ובאם לא יפקיר כל ממונם לאנשי הצבא וניטלה העצה כי חשבנו שלא להשביע עינו ויונה במעי הדאנה. ביום ד' כ' בו נשמע כי למחרתו שהוא יום ה' קרב הקול והפקודה מהמלך לעזוב העיר ועברנו בעמק הב"ה והיהודים השתמחו לפני פקודי העיר והרבו להם פיסוק ממון שימנו שומרים לשמור אותנו בצאת אנשי המלחמה ולא נהיה כשה אובד בין הזאבים ותעבור המנחה לפנינו ויבטיחו הפקידים ויאמרו לנו לשלום וימנו מאה בורגר לשמור רחוב היהודים ויפג לבנו כי לא האמינו להם כי ידענו בשנאתם אותנו הקומדנט התפשר עם הקהל ולא הרע לנו. נגהי יום ה' היו משמורות מתחלפות ויקבצו בני יעקב ויצעקו אל ה' כי דאגנו צרת מחר והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר.

השחר עלה האיטו האנשים חיל פרייסן ויחפזו ללכת והקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ומדרשות בסליחות ותחנונים לפני המקום ב"ה והעם לא אכל להם כי כן הופקר להתענות עד שעת מנחה גדולה ובשעה נ' באה קול צוחה שבנדורן רוצין לעבור נהר מולט ושכבר עברו ארבעה מהם ויחרד כל העם אשר במחנה העברים וינסו איש לאהלו ויבכו ונתבלבלה התפלה ואין עובר בהויץ והשער סגור. חיל פרייסן נסעו להם הויץ לעיר וחצו את מחניהם והמה לא תמו לעבור מעבורת ועם אונגארן שמו על פני המים וישיגו אותם ולחמו אתם בחזקה ואנשי העיר עם באנדורן ויורו בחצים ואבני בליסטרות וישליכו עליהם אבנים וישפכו עליהם מים רותחים וידפו אותם כאשר תעשנה הדבורים עד חובה זו חובתן של ישראל כפי המסופר לנו מהיהודים אשר היו במחנה האונגארן נרצה שר צבא הבאנדורן אשר פייסוהו היהודים בממון עבורנו למען לא ישחית את נחלת יעקב כי יצאה הגזרה לפני המקום ב"ה. היהודים האומללים שמעו קול החצים ואחוזם שער ויתמחו וזיו פניהם נשתנה ויהפכו לירקון וינוע לבבם כנוע עצי היער לפני רוח ואלקים הביא עלינו רוח קדים זו רוח של פרעניות וישקנו מי ראש ויבואו הנחשים הרשפים וישליכו ארס בהגוים העריצים גוי אונגארן ונספחו אתם על בית יעקב ושאייה יוכת שער בהכאות חזקות ויריית חצים ובסבך עץ קרדומות ובעשת ברזל השומרים עזבו משמרתם ומהם נוספו על שונאינו ללחום בנו ויהי להם שפה אחת ודברים אחדים לאכל את יעקב ואת נוהו ולבלעות אותנו כשואל חיים ויהי כאשר עלו הפורצים ויפרצו פריץ על פני פריץ הובקעו

השערים ויבואו הגוים העריצים פתרוסים וכסלוחים בקול רעש גדול ושעמט סוסים וכמשק גבים ישקו בשטף מים כבירים ותנבר יד האויב ויגל מסך יהודה.

ותהי צעקה גדולה וכשמחה ביום קציר ברחובות מלאות זכהמות ימים והמיון ותרב בבת יהודה תאניה ואניה ויבוא האויב וישחית את נחלת ישראל ויגשו לשבור דלתות הבית והחלונות ויהפכו את העיר וישללו שלל ויבזו בו וישפכו דם נקי ויפצעו ויחבלו ויכה איש מצרי את איש ישראל יען כי הטאנו לה' וישר העוינו ולא שוה לנו, וימש חשך לישראל ויגשו כעורים קיר, וימלאו אמתחותיהם ויתנו להם כסף וזהב ומחמדי עיניהם למען הציל את נפשם ותהי עת צרה ליעקב מה עשו הטמאים פרצו הרבה פרצות במקרשי ה' אלו מקדש מעט המה ארבעה כתי כנסיות בנוים לתלפיות ביה ישן וביה חדש וגם ביה הצר גדולה וביה מיוול גם עורת נשים שבכ"ה אלמ נייא ויוציאו את כל כלי בית ה' המנורות פרחים וכפתורים ופטורי ציצים וכסף וזהב הנמצא בו לא השאירו שריד ויקחו פרכת הקדש והכפורת ויכרתו צפוי הארון הקדש ויוציאו את ספר תורת אלקים וכל ספרי הקדש ויעללו בהם הרשעים ויהי להם למשל ולשחוק בעיניהם וישלחו את אפס אל הזמורה ויתנו קולם בבית ה' ויחללו את שם הקדש וישחיתו ויגדעו את קרן ישראל.

ואמרנו אל לבנו אולי יעשה ה' אתנו חסד וישקוש האף כבוא הלילה כחוק הפלינדרונג שנתן עת וזמן כמה יעברו להשחית הארץ וכאשר פנה היום וינה סערות תימן תחלת הלילה יצאנו ממקום המחבא נראים כיעקב מן עטופי שקופי החלון ואם שקמו גלי הים וראינו דלתי הבתים פתוחים והרבה מהעבדים עושי מלאכה הכורמים והיוגבים נכנסין באבוקות דולקות באוהלים ומחפשיין וממשמשיין מיתר הגום וטוענין על כתפיהם כל נתח וירך טוב ולבני ישראל חשך גדול לא נראה אור בכל גבולם כי פחדו ורהו ויבואו בהחבא וילכו לאש בלילה ההוא נדרה שנתנו וחשך מאור עינינו והבל עזרתנו וה' האיר מול אויבנו ונתקיים בנו יומם יפגשו חשך ובלילה ידמו אור ואיננו ונום התרעלה שחינו ויגברו צרינו סתם תפלינו וגם כי אזעק ואשוע כי פשע הרבינו וכעבור שעה אחת או שתיים החל קול הפטיש מכה והולך בבתינו אשר לא הגיע ביום ואז הלכו השוללים אל הרחובות העיר ושוק שקרוין מענדילמארק אשר כל סחורות היהודים ורכושם שמה ויאספו אליהם מדרי העיר גם הרבה מאדוני הבית אשר שם הסחורות ואף שהי' הכיפים סגורים במסגרת טופח וטפחים גרעו בריחי ברזל והנחושה ואנשי המלחמה התחילו לנקוב בנו נה (לנקוף כנוקף?) שנים ושלושה ומבני העיר קרצו ומרקו על ידיהם ושוחטי סטים העמיקו סרה ויקנו בני העיר בית מלא סחורות שוה לאלפים בעד דמים מועטים עשרה או עשרים זהב מן אנשי המלחמה למען יקרא השם על אנשי המלחמה וידו עלינו גורל ויעשו כל ברשי (?) וכפה היהודים אשר בשוק כמצולה שאין בה דגים רק אותן הסמוכין למבוא שקרוין טיין נצולו בעה"י ושמה הצילני ה' גם אותי מבוא בדמים, וישונו לערב יהמו ככלב ויסובכו עיר היהודים וישכרו מן היין והשכר אשר מלאום ויבואו החרדה ויאחזו בכל קורות הבית ויתוצו ויכבשו כל שער הסגור ויוסיפו לעשות נבלה לענות גאון ישראל ולשתות דמיהם ולהציגם עדומים ויחפים

וחשושי שת גם בכנפיהם נמצאו דם נפשות אביונים עוללים ויונקים פלחו כליותם ולא יחמול ורכושי מקור ישראל וגפן אדרת אמלל קנה וסוף קמל אשר עמלו נפש עמל.

ואנו כל בית חמי הרב מוהר"ר שמואל נר"ו נאספנו כעשרים או יותר נפשות ישראל אל בית פנימי בתוך החצר אשר לבית חמי נר"ו והבית ההוא בית שכן קרוב כלנו נכנסנו אל חדר אחד וקולנו לא ישמע אף שהיו ביננו ילדים ויונקי שדים והיינו בזועה גדולה פן ישמע קול נער בוכה ויבוא הנחש מאחורינו ומקדם ואימת מות וקול שחל ונמר שמענו ונפל עלינו [פחד] ויחס בשרינו מן הלחץ זו הדחק ונתעלפנו כי לא אכלנו לחם כל היום והי' הקימנו ויתן לנו כח ואונים. ויהי בחצות הלילה שמענו קול הצורר בבית החיצון ששם עלו דרך פתח הכיפה אשר לגיסי ה"ה מוהר"ר וואלף נר"ו ויבואו תוך החדרים בשטח הראשון ששם היתה דירתי קבוע ולא מצאו שם אדם רק הכלים לקחו אחס וכל כלי שברו וכששמענו קול עקת רשע ואויב בבית החיצון אחזתנו פלצות וכמו שעה עברה באו וקרבו סמוך לבית אשר היינו נחבאים וידפקו בפתח חדר אחד הכאות גדולות וחוקות מאוד ונוסדה יחד לפחוח להם הבית כי אמרנו אם לא נפתח ויבואו בחזקה אש תוקד באפס ביותר ויפתחו הדלת ונתפלל אל אלהי השמים וירוצו ארבעה מהמשוחיתים הנקראים הוסארין בהרבות שלופות לקראתנו אל הבית ויאחזונו צירים כצירי היולדה כי כלתה אלינו הרעה ואני אמרתי לשכך חמת האויבים בכואם פן יפגעו בנו להשחית רצתי מיד למולם במלא הקומץ להשביע הארי והרוב השכול והי' שמר אותי ובחמלת הי' עלינו השיבו החרב אל החנורה וכאשר הרבו אנשינו לדבר עליהם בתחנונים וכדברי רצוי ופיוס דמים פטרנום לשלום ברוך הי' על החסד הגדול הזה שהצילנו מבין שיני האריות האלו וכאשר פנו אלו גדל עלינו הכאב כי חשבנו למשפט ומספח כי פשה הנגע בבית אחרי שאין הסגר לפנינו וברחנו מן הבית וחזרנו לעלות אל בית החיצון כי אמרנו אם יבואו האויבים נרוץ הנגה. ושם שמענו קול פריצים וקול צעקת בני ישראל כי רבה קול נערים ונערות אנשים ונשים וקנים ווקנות וישבר לבנו שבר על שבר יחרו ידבוק ומנינו. הרגעים והשעות כי קוה קוינו לאור היום פן יכמרו עלינו רחמי השליטים אשר בשער שלא לעשות הי' כליון בשונאי ישראל ובשעה נימל באו הפריצים שנית בשטח התחתון ויבוא השומר ויגר לנו ויצעק צעקה גדולה ומרה הצילו לכם ועמדו על נפשכם או אצנו לנוס הנגה ואני ואשתי נחבינו על הגג תחת מקום העשן שקורין רויך פנג אמנם אדוני הבית הוא חותני ובני גיסי עמדו על מקומם ולא יצאו החוצה ויעלו העמלקי והכנעני וכירם חרבות ובידונים גם ברזל ומקלגות גדולות לשבור וימצאו את הנפשות ויבאו עליהם ויפשיטו אותם ויכו אותם ויענו את נפשם ויחבלו בפצעי הבורה ומכה טריה את חותני הרב נר"ו על ראשו סמוך למוחו וכפסע בינו ובין המות וכאשר יתן להם כן יוסיפו להכות והי' שמר את נפשו ממות וימלט על נפשו וברח מידם ודמו שותת לארץ הנגה ויכסוהו בכנדים ויעמוד הדם בע"ה.

ויהי כאשר ישבנו בערך שעה על הגג בתוך אימה ופחד גדול כי שמענו קול רעש גדול וקול נערי בני ישראל צורחים שמע ישראל ומקדשים השם וכמו השחר עלה והנה עשן עולה מן הבית בקיטור הכבשן ויסוער לבבנו מאד כי

יראנו כי הציתו האויבים אש ובערה ואין מכבה והעשן הולך וגדול עד כי גדל למאד ואשר יגורנו בא לנו כי כן עשו באש רשעתם וישימו אש זלעפות בחרר הפנימית אשר בשטח הראשון לבית חותני הרב נר"ו וישרפו כל דבר הבא באש או אמרתי בא קצנו ולא נביש אדם עוד עם יושבי חלד כי אם נרד ונבא מן הבית נפלה ביד אדם ובהרב אויבנו ואם במקומנו נשב נחשב כעפר ואפר ותאכלנו האש ומסרנו נפשותינו על קדושת שמו הגדול המיוחד אמנם בעל הרחמים שאינו פוגע בנפשות תהלה הטה עלינו חסד להחיותינו כיום הזה ויהי כאשר נשוב אל לבנו נחמנו לרדת הביתה אולי נציל את נפשותינו עם הבא בירדינו נכפרה פני האויב ולא נמות לשחת בתוך האש כי אמרנו כי שלהבת האש יתרכה ויאכל ויפשה ח"ו בכל פינות הבית כי אין מכבה ומי יבוא לעזור לנו כ"א על חסדי ה' צפינו ולישועת רחמי קיינו. ובחמלת ה' על עמו שלא לעשות כלה ח"ו נשקעה האש בעת קט ואנחנו לא ידענו כי מרס יכבה ירד ירדנו אל תוך הבית אל בית אדוני חותני הרב נר"ו גם אנכי ואשתי תחי' בתוך הבאים ובתוך הבית בעת הירירה לא פגענו אדם מן האויבים כי היו בהדרים הפנימי והחצרות לחפש על השלל ואנחנו נסנו בשבעה דרכים מבית החוצה איש אל עבר פניו מקום אשר יהי' הרוח רוח ה' ללכנו גם הילדים הרכים ומניקותיהם נסו בבהלה אל תוך הרחובות כמוץ יסער רוח ה' הפיצו האב עוב את בניו והאם נמשה את היונק ולא ידע איש באחיו אי' איפוא הוא רועה כלנו כצאן תעינו כשה בין הזאבים כל רחובות היהודים תשואות מלאות קרי' הומה שוללים ורוצחים רומסים ודורסי' ומענין כל נפש ישראל בענוים קשים ומרים והרבה מהם באים על עסקי נפשות למחות את זכרוננו מתחת השמים וכל משקוף מן החלון וכ"ש היוצא מן הבית דמו בראשו ויטמנו בני יעקב באלון בכות.

אדוני חותני הרב מוהר"ר שמואל נר"ו בברחו עם אשתו מרת חיילא הציץ ב"י נחש צפוני עלי אורח ונספחו לו עוד הרבה ויביאו אותו הביתה ויכו ויחבלו אותו מאוד וכבוא אשתו לעור לו עמדו גם נגדה ויקראו את שניהם האיש והאשה לרקס ח"ו בחרב וכאשר נתנו והרבו להם ממון למען הציל נפשם ויספו לענות ולהכות במכות הקרובים אל החלל עד כי אדוני חותני הרב נר"ו בעונינו סבל כי פצעו בו במקום הקרוב אל המוח כמה פצעים וחבורי' ודמו נשפך ארצה ורוח נפש חיה כמעט נותרה בקרבו ובכל זאת לא השיב האויב ידו מבלע עד כי בחסד האל נתן בלב אחד מהם להצילו מהם עקב שוהר אשר פסק לו ויוציא אותו ואת אשתו מבין מתלעות האויבים ויהי בנוסם במורד הדם השותת ממכה טריה ויפנשהו איש אשר לא מבני ישראל הוא ויהי כאשר ראה אותו מתגולל בדם ויכמרו רחמי' עליו ויפול על פניו ויביאהו אל ביתו עם אשתו ויביא לו מיני ריח טוב להשיב נפשו אליו וחתיכת בגד ליתן על מכתו ויביא הרופא אליו וישכב במקום ההוא עד תום הרע כאשר נבאר בעה"י. גם אחי אשתי ה"ה מוה"ר בנימין וואלף נר"ו ואשתו ובתו הקטנה בנוסם השיגום ויאכורו על האיש ויכו אותו במכות קשות מאוד ויפשימו את בגדיו למכף רגל ועד ראש ויקחו מכל אשר אתו והי' בהננו אליו הציל את נפשו ע"פ סבה אחת ויגיע אל אביו שאר כל נפשות בית אדוני חותני הרב נר"ו גם יתר הנמצא אתנו פלטו את נפשם

ויבואו בנקרת הצורים כבתים אשר לישראל גם קצתם נטמנו בבית אדוני הותני נריו ויפרדו איש מעל אחיו ולא ידעו בשלומו וחיוו עד עבור הסופה.

ואני הייתי בתוך הגולים עם אשתי הצנועה מרת מלכה תי' מן הבית החוצה ונספחו אתנו אחות אשתי הקטנה הבתולה מי' דינה תי' גם שני אנשים אשר היו נצבים אתנו במחננו ושני ילדים קטנים וכאשר מהרנו להמלט ולצאת מן הבית מקום אשר שם הי' הננע האר' (?) באנו במבוא הרחוב סמוך אל הבית הנקראו בריוטנאס ושם ראינו את הענקים נושאי הסבל השלל על כתפם כסו את הארץ שלופי הרב מלומדי מלחמה גם כורמים ויוגבים המונים רבו מאנשי העיר כל ארחות בוצע בצע את נפש בעליו יקחו כל חמרת ישראל ועמדנו מעט להשיב את לבנו אנה ננוס ונפנה ובהפליא הי' חסדו אתנו שלא נתנם להרע עמנו ולא רדפו אחרינו והי' כאשר נחמנו אמרתי ויעצנו אני ואשתי תי' לברוח בית החפשית וכן עשינו עם הנמצאים שם אתנו הנזכרים ונרוץ ונסוב דרך מבוא שקורין שופין¹) ומקום הקצבות והאן פאס וסביב לגבול ההוא שהי' מושכב, והי' בראות היהודים את כל הרעות הגדולות אשר עושים הנבלים בבתי כנסיות בחרו להם מות מחיים ויבכו בני ישראל למשפחותם בני גדול ויליל ונהי תמרורים ויקרעו את בגדיהם ויגוּו את ראשם וישימו עפר עליהם ויצעקו אל הי' ויאמרו למה יאמרו וגו' ולא ענם כי גדלה אשמתם את פני הי' ויקם בפנינו כחשנו ודמוע תדמע עיננו ואין מושיע לנו לולי רחמי הי' כמעט גוי עיני עיני יורדה מים על חורבן בהיכ פנחס שול כי פגעו שמה ציים את עיים שועלים הלכו כה וישיתו ביתה שמיר ושית ויקחו כל מחמדי עין וישליכו את נור תפארתנו וסית הקדושה משלוח ידם ישומו בראש כל חוצות ושלחו אפס אל הזמורה וכאשר [יקרב] איש ישראל להציל ישימוהו ככברה.

אוי איך עללו בנו רשעים ויחללו משכן שמך. איך נתנו קולם בבית הי' הדר נאונך.

אוי איך פרצו נדריה וישחיתו את נחלתך. איך שתו שמיר ושית מקום כבודך. אלהים באו גוים בנחלתך. טמאו את היכל קדשך.

ידו פרש צר על כל מחמדי אלו סית וכתבי קדש וקצוצי תפילין ומוזוות אשר השליכו וברגליהם תרמסנה עמרת אפרים ובפיהם ובלשוונם יכובו וישקצו ותעל צחנתם ובאשם לעינינו ונהי כטמא כלנו יולו מים עפעפינו עבדים משלו בנו ואקונן על חלול התורה בואו ולינו בשקים, ברחובות ובשוקים, אהה ליום על חלול התורה הקדושה, אהה ליום כי נשלכה אבן הראשה, אהה ליום על ביון צוה לנו מורשה, אהה ליום על שבעים פנים נפרשה, תבעי חרפתך משחקת לפנינו יום יום, ושבעתים יוקם נורא ואיום, בחור אחד גם לקול הפחד והפחת ויברח ויעל הגנה ויפן כה וכה ויחרד ויפול מן הגג וימות והי' בחור נבחר וירא אלקים או נתקיים וכשלת בצהרים ככלילה סמוך לבית הכנסת פנחס הי' דר איש ישר והולך בתום מנדיבי עם אלקינו נקרא רבי זכריה יאס ויצין האישי מהחלון להשקף מה יעשה בבית הי' ויורה המורה וימת [ויפול על] הארץ.

גם נמצא איש ישראל שוכב מת ברחוב בברחו להמרט וישלחו בו היך

¹ Schuppen.

ותהי נבלתו כדומן על פני הארץ ויראו העם מאד להתראות וישמנו ויבואו הנגה ובנקרת הצורים והרשעים הפריצים פרוצו ויפוצו כל בית שער ודלתות עזה בסבך עין קרדומות ויבואו בועם ובחימה שפוכה אל הבתים ויענו כל נפש ישראל ויפצעו בהם פצע זקנים לא נשאו ודל לא הדרו ויחבלו כל רחים ורכב וכל כלי הבית ויקחו כל אוצר חמדה לא ירחמו על נפש עולל ואשה [אמנם לא שמעתי מדבר ערוה] ויפשיטו כנדיהם ויציגום ערומים כיום הולדם.

החולים והדואבים והנשים היולדות הלכו בלא כח ויקומו מערס דוים וינוסו בהחבא ויעמדו שמה כל היום וכל הלילה בהקרה הנורא הוא ובהשג אותם יד האויב (עליהם) ויכום ועולליהם תפילינה שמוע הנשמע כדבר הזה מיום גלות יהודה מעל אדמתו תאכל רעתם ונוי.

אמר הכותב אם אמרתי אספרה כל הקורות ומאורעות המוצאים לכל נפש ישראל אשר בפראנא ביום הרעש פרטי דברים תכלה היריעה והזמן ולא אבוא עד תכליתם לזאת אמרתי לרשום בכתב אמת הרברים בכללם ואציגה עמי מחסדי ה' ושובותיו אתי ועם ביתי די באר ופרט ביום הנזכר המישי בשבוע הציל ה' כל בית חותני הרב הקצין מוה"ר שמואל הלוי נר"ו שהייתי גם אני וביתי מאוכלי שולחנו וגם השכן הקרוב נאסף אלינו הביתה ויגשו האויבים וילחמו בחווק לשבור פתח הבית וה' סגר בעדנו ולא יכלו לפתוח כל היום ואנחנו נחבינו וישבנו בעמק הבכא ושמענו קולות עצומות וארככותנו נקשן בשמענו הקולות לא יחדלון קול נערים וישישים בחור וגם בתולה וקולם כנחש ילך וילילו כחולה ויענו לפני בני עולה ואך אמרנו אל לבנו . . . ה' שוכב איש ישראל מת מחץ האויב וסגרנו עינינו לבלתי ראותו כי לולא זאת ה'ו היינו אחוזים ברעה והשבץ ביותר. וכאשר הגענו אל מבוא החפשית דרך הבית הסמוך לשם כי השער הגדול סגור היה לא יפתח כ"א מהצורך ראינו הדלת הפנימית סגורה או אמרתי נגורנו בדמי ימינו אנה נברח ואנה נפן ומה נעשה לפקודת הצר כי יבוא עלינו ואין כסף ואין זהב אתנו להציל את נפשותינו ואנחנו יושבים בין הערים הפרזי אין חומה ונרים קולנו ונבכה לעזרת אחינו לפתוח לנו פתח קטנה לכנוס ולא נהיה ח"ו כדומן על על פני האדמה ונמשל ככהמה. וישעה ה' אלינו וירא את ענינו ושם סביב למצרה (? לחצר 1). הוא דר איש אחד מישראל נקרא ליב נאמיליס¹ ויהי כאשר שלחנו איש מאתנו למצוא עלה לתרופה וימצא הפתח מזה האיש פתוח כי כן צעקה לנו אשה אחת מנשי בני ישראל שמה שנעלה דרך הפתח הזה ונפן ונבוא אל בית האיש וימהר אלינו האיש ליב הלן ואמר ראו מה אתם עושים פה אתי ואתם רואים כי כבר פנו את הבית והדלת פתוח ואתם מאכל לאויביכם פנו לכם לדרככם עודו מדבר עמנו ואיש מלחמה בא מאנשי פרייסן הכורה ממחנהו ונספה אל עם אונגארן והוא היה מושכר לאיש הנזכר וחבורות אנשים הדרים שמה לשומרו ולא הרע לנו וידבר אלינו טובות. עודנו עומדים פה באה השמועה ויצעק האיש ליב ווי ווי כי נפתח בית האשה מ' מירל ברנדס² הסמוך מאד לשם ובאו האויבים אל הבית והנה אתה תראה מחסד ה' וטובו הגדול עלינו אשר בהן לרנעים כי

¹ צ"ל Janowitz עיי' Hock משפחות צד 162.

² אולי היא הנזכרת אצל Hock צד 57 סי' 9330 ועיין להלאה צד 58.

כמעט היינו בכל רע ונופלים ח"ו בהרב בני עמנו. ומטובו עלינו שם בלב היה כי יאקב יאקלש⁽¹⁾ שדירתו היתה שכונה לשם וכשמעו מצרותינו אור מתניו ויקנא קנאה לה' ויקרא אלינו שנבוא אצלו דרך חור אחד אשר רמו לנו לעלות מעליי לעליי עד בואנו שמה וכן עשינו בעה"י ונעל דרך סולם מבית האיש ונבוא אל הבית של ר' מודרוס נחוד⁽²⁾ אשר שמה אנשים הרבה ובתוכם ר' יאקב הג"ל גם נשיהם וטפיהם יותר מעשרים נפשות והמה בוכים ודואבים ופחדו מאד מחמת המציק כי כל היום רעש והלילה לא חלו שם ידי זרים עם כי שכר שכרו להם את האיש מאנשי פרייסן הנזכר להיות להם לשומר אמנם לא נתרצה להם על ככה כ"א עד שעה הייתה ביום הששי גם בתוך זמן השמירה עזב את האנשים וילך לו לצוד ציד מן הגזל והשלל כבתים אחרים ונשארו אחזוי חבלים כיולדה בצירים וחיינו תלואים מנגד כמחכים למות צלמות ואופל ולא סררים.

היום האיר ובא ולבני ישראל צר וחשך בעריפיה מהם חללי חרב ומדוקרים מהם מוכים ופצועים ביסורים קשים וכלענה מרים השואפים על עפר ארץ ויחפרוהו ממטמונים יקרים מהם שרודי ומבולקי עד בלתי השאיר להם כל אשר ביאורים מהם מוצנים ערומים בשרב (!) וקרה הנורא מבלי כסות בקרה מהם חולים וכמעט רוח חיותם בקרבם נותרו מנששים כעורים קיר ונכשלים בצהרים ונופלים נשברים גם אמיץ לבו בגבורים ידיו תרפינה מפני עקת רשע וקול מניפין ומשליכים אש בכל עברים וימצאו כל הנחבאים והנסתרים רדפו. ועלו על הננות ללכדם כאשר תעשינה הרבורים. ויחפצו לעשות כלה בבית יעקב ולשפוך דמיהם כדם פרים כי לא נתנו דבריהם לשיעורים ויבואו בעלילות דברים מוכזבים ושקרים הרחיבו משאול נפשם לקחת ולחמום במקום אשר אין כל בבית והראשונים הולכים ועושים כמצולה שאין בה דגן ואחרים באים ומבקשים כאלה והמנענע להם השפה נפשו תהי לשריפה עונותינו המו את אלה וחטאתינו צדיק הוא ה' כי פיהו מרינו וחסדיו כי לא תמנו ורחמיו לא נמרו עם כי נתקיים בנו כהפסרת השבת הנה אנכי מעיק תחתכם כאשר תעיק הענלה המלאה לה עמיר.

איש ירא אלקים מנעוריו ותיק ושלם במעשיו וחכם בשמו ר' בצלאל ליכנציהר⁽³⁾ התעללו בו הערלים עד הוציאו כל אשר לו מן הבית דרך החלון החוצה ויהי כי תם כחו וכספו ויורו בו אש וימת ה' ינקום דמו ודם זרעותיו וכל בית ישראל יכבו את השרפה ואני הנבר מעורר רוח קינה בצר רוחי אדברה הסר המצנפת הרם העטרה.

אך נפלו הנבורים. לפני בני עולה. דם נקיים וטהורים. לפני בזוי ושפלה. בני ציון היקרים. לפני פה דובר נבלה.

הוגי שעשוע יומים. לפני עוזבי מקור מים חיים. הנה חסדכם כענן בוקר יעבור. ביבוש קצירה תשבר. ונקמת עמו יגבר.

⁽¹⁾ הנזכר אצל Hock צד 163 סי' 8888.

⁽²⁾ הנזכר אצל Hock שם צד 226 סי' 3505. והוא מת תקט"ז. אשתו ובנו נזכרו גם כן שם צד 227.

⁽³⁾ הוא בצלאל בן יוסף הנזכר בדברי הימים של גירוש היהודים מפראג הנקרא Chronik, הנמצא בבית עקד הספרים של בית מדרש הרבנים דק"ק ברעסלוי. עיין Mtschr. שנת ל"ז צד 386. ממקור הזה שאב גם Foges בספר הקדמוניות להח' Podiebrad צד 88.

יום ערב שבת הנזכר בתחלתו שבר גדול נהיה כבוא האויבים בבית מרת מירל אשת ש"ב המנוח כהר"ר יואל ברנדס ז"ל ואחי הגדול בחיר ה' המופלא הותיק מוהר"ר גבריאל זצ"ל הוליכוהו רגליו מביתו הסמוך לשער אלמשול לבית האשה (מ"ח) [מירל] הנ"ל עם אשתו ובניו בחשבו להמלט ולשכון בתוך מהנה ישראל ושלא לישב בדרך חוצה בין שכיני הערלים וה' הפיץ דכאו ונתקיים בו בקרובי אקדש ודמו נרצה על מזבח העולה לפני ה' לכפר על בני ישראל גם הוא למלך הכין עצמו לטבח ככבש אלוף ואש תוקד בקרבו כל הלילה ההוא כאשר ספרו לי אנשי אמונה שהיו עמו כי הרבה והפציר בוודוים ופלולים ולקדש את ה' במקהלות ובפה מלא פנה באחיו תנו תורה לה' והשלימו במורא את הפיץ ה' להמיתו בגזרה על יהוד שמו הגדול והגורא נחשב כשי וכמנורה הטהורה ומאד התעורר בכביה וכדמע תמרוים כל הלילה נדמה לו כאלו חרב מונחת על צוארו בכירורים ובכל זאת לא מנע את עצמו מן הרחמים ויצו על בנו לשמור דרך ה' ולקדש שמו בנעימים וכאלו עקרו יד ורגל כשה תמים וקבל עול מלכות שמים בקול גדול כמה פעמים ובהגיע זמן ק"ש ותפלה ותפילין והוא לבוש על מצחו נור ה' בחדוה וגילין ויהי כפתוח הדלת ויבא זרון והאיש גבריאל מועף ביעף לרוץ לנגד עיניו ויורהו המורה אל תוך סימניו ויפול לארץ וימת ורוחו אל אלקים עלה באמת להשיב חמתו משארית נחלת יעקב עברו ובחירו להחיות בצלו וענן אורו ובהשקט הארץ מועם קברו אותו כל העם ויספדו אותו בכי"י רבה גם אני אפתח פי ואבכה מקור דמעה יומם ולילה על אותה השעה. עיני עיני נגרה מאנה הנחם נפשי. ולבי בקרבי יראב וגם ראשי.

איכה יועם הזהב ישנה הכתם. וצבי תפארת אחי על לבי כחותם. איך נפל משמים הליל בן שחר. יפה פרי תואר הוקדם והושחר.

צר לי אליך אחי נבור בנבורים. איך נשפך דמך אחי כדם פרים. פה מפיק מרגליות בחכמה ותושי'. איך ירדת באופל בארץ צי'.

לבוש בר הקדש על מצחו לזכרון. איך חלו בו ידי זרים בקצף וחרון. קול דמי אחי יצעקו מן האדמה. לפני בורא רוח ויוצר נשמה.

ירצה אפרותיך לפני אלקי שמים. והיתה נפשך צרורה בצרור החיים. עיניך תחוינה את מורך במראה. והיתה נפש עקרתך בהר ה' יראה.

והנה נראו מן הכתוב למעלה מפלאות וחסדי ה' אשר עשה אתי ועם ביתי אמנם לבאר כל גלגולי הדברים והסבות אשר השיב (? המיב 1). ה' אתנו לא תכיל היריעה והמצע קצר מהשתרע אמנם לבעבור זאת העירותיך למען תדע כי האשה מ' מירל הנזכרת צעקה להושיענו בעמדנו החוצה גם אנחנו צופים ומקוים היינו לכנוס לביתה אמנם ה' עצרנו והביאנו לבית האנשים הנזכרים וכמעט רגע באו לבית האשה ונרצה אחי הקדוש ז"ל ואנכי בשבתי בבית האישי ר' טודרום לא ידעתי מאומה כי לא הגידו וכחדו בפני הדברים.

בעת ההיא גבר יד האויב ויבוא בהיכל ה' הוא בהי"כ הגדול והמפואר הנקרא קלויז והוא בנוי בשכונה סמוכה מאד לבית שישבנו שמה והגונשים אשר אתי ראו בעיניהם כהלקח כל מחמרי עין כל כלי בית זהב וכסף ונחשת ופרכת הקדש אשר היה לתפארת ולכבוד הבית ומעשיה מעשה עבות זהב וכסף קלעים וארונים מעשה חשב וארג לא נמצא כיופיים ומשמחים נפש רואיהם גם ספרי

הקדש תורת ה' לקחו וישליכו בחוצות כמשפט אשר עשו כשאר בתי כנסיות ובראות איש ראוי את כל המעשים האלה אשר המה עושים מאסו בחייהם ויאמרו טוב מותנו ולא נראה באבדן מקדש ה'.

בשעה חיי"ת עזב אותנו השומר איש מלחמה הנזכר וילך לו או נזספ עלינו חתת ומורא עלה על ראשנו כי שמענו מרציחת הנפש אשר רצחו וכי המת תנינים עולה ומרגיז יותר אחרי לקחם כל הרכוש לפנוע בנפשות והאויב הולך וחזק בכל שכונת הבתים אשר סביבותינו להרוס ולנתוש ולנתוץ ולבוז ולהכות ולפצוע ואזני האנשים שמעו כצועקים לנגדינו עמדו כי מחר נבוא גם אליכם וכמעט לא קמה עוד רוח בנו אמנם מאת ה' היתה זאת לנו כי אמרו לבוז עד שעה עשירית קרוב לזמן שהוא החל צמח ישועה לבוא כי חמל ה' על עמו ונתן רחמים בעיני אנשים אשר לא מישראל המה והי' מתפרנסים ונושאים ונותנים עמם ויש שעשו להנאתן ולטובתן למען הכסף אשר הושב ליתן להם וידברו על לב אנשי המלחמה ברברים המתיישבים על הלב ועל ההמונים מאנשי העיר דברו קשות עד שבאו אנשי הצבא לעזור לישראל וליתן להם יד להושיעם מאויביהם ואף כי לא ה' זה ככל מושבותם ובהאי ניסא הלולא ותורה ובהאי ניסא הספדא וצעקה והבוגד בוגד אמנם נוחמנו כי ראינו אות לטובה וקיינו לה' שיגמור ישועתו ויזכור רחמיו וזכות אבותינו בעת ההיא ראינו ושמענו קול מאנשים מישראל ברחוב מרבירים דברים ניהומים כי תבא השמירה שקורין סאלק' ווארדר ויהי לנו לששון ולשמחה והיינו נותנים תודה לאלקים שעזרנו עד כה וינחם ה' על הרעה ויצו וישלח עזרו מקדש ויעבר רוח על הארץ רוח חן והסדר ויחלו היתורים להתחזק והאויב נהפך לאוהב המה עם בנדרין ואונגארן להיות שומרים בלילה, וכחצות היום שקט קול המהומה ברוב המקומות ויצאו העם מישראל ממקומות מחבואיהם זה גונה וכוהה דם וזה צועק על נפשו וזה בוכה על מתו זה מתאנח על בלתי השאיר לו שריד אמנם כלם שמחים על נפשם כי היתה לפליטה. בעת ההיא שלח אדוני חותני הרב נר"ו ציר אלינו לדרוש ולראות את שלום ביתו ואם עודם בחייתם וימצא אותנו הציר בבית ר' טודרוס ויהי כי שמענו את קולו שמחנו מאד כי שמענו משלום אדוני חותני נר"ו ובניו כי עודם בחיים ויולך האיש אותנו מביתו אל מקום אדוני חותני נר"ו וקול שועת ישראל קול נהי ויללה ואנחנו באנו אל ביתו ובראותנו אדוני חותני נר"ו פצוע ומוכה צירים אחונו אמנם שמחנו איש על אחיו וברכנו על התחייה ועלה מספר החרוגים כשתים עשרה נפשות קדושים מישראל ובתוך המספר נשים וטף אמנם מספר המופצעים ומוכי הרב שמענו שהי' קרוב לארבע מאות והרבה מהן שמתו לאחר איוה ימים בעו"ה אמנם רובן נצלו בע"ה ויקברו העם את הנרצחים ויבכו עליהם מאד ה' ינקום דמיהם וזכותם יעמוד לישראל בכל תפוצותיהם עד ישפוט בעמק יהושפט את שופטיהם וקבע את קובעייהם וישיבם כיונים אל ארובותיהם מארץ לא להם אל ארץ מגורותם מקום אבותיהם ומלך ביפיו תחוינה עיניהם אכ"ר. אחר הדברים האלה אשר קיינו לנוח ולמצוא מרגוע לנפשותינו התקשרו קשר בוגדים מסוחרים ומדני"ם בעיר ויוציאו עלינו קול ומשאת שוא ומדוחים כי ידינו היתה במרד ובמעל למרוד במלכה יר"ה וישלחו כתבים מוכזבים בחץ שחוט דרכו דבר מר בבית המלכה לווינא ויבאישו את ריחינו בעיניה עד כי עלה חמתה

חמת המלך גוי' בועף אף ובשצף קצף ובתוך ימים לא כביר פקדה המלכה ותכתוב אגרת בפעהל לפראנא לגרש ולהגלות כל השארית מן הארץ גם על המדינות בו יאמר יושבי פיהם ומערהין גם המה יגולו מעל אדמתם ולא נתישב בכל הערים ותחת אשר קוינו לעת מרפא והנה בעתה ואז נפלה חשיכה גדולה ועלטה עלינו יותר ויותר כי נעזוב את כל בית ונחלת שדות וכל היקום ללכת בגולה ושבי דכולה איתנהו ב' והפקודה הראשונה היתה תוך זמן חדש ימים לא ישאר איש וכל הנגשים אצים את ישראל לפרוע כל הקפות הלוואות וכל יתר הגזם אבל הרבי'ה מאשר נשאר מכרנו בעד שלישי ושישית דמיו והיתה עת צרה גדולה ליעקב השרים וגדולי העיר נכמרו רחמיהם עלינו כי ידעו כי נקיים אנחנו ויבקשו פני המלכה וישלחו מליצות רבות אליה גם אחינו שבאשכנז השתדלו כמה רעקמורדיציאני ממלכים ושלטונים וכ"ז לא הועיל כי מאת ה' יצא הדבר אמנם מאת ה' היתה זאת לנו כי האריכה עלינו עוד עת קצוב איזה שבועות ובחדש אדר שנה הני'ל אני הגבר יצאתי ונסעתי מן המקום וראיתי את עני עמי כל בני קהלתנו ורובם מדלי הארץ נדים ונעים מביתם ומנחלתם והרבה בחרו להם מות מהיים וימותו ויגל יהודה בירח אדר הני'ל נהפך הפורים למרורים לא נשאר איש בפראג וישבו בערי הפרזי במדינה וגם שם יד ה' היתה בם ובכל זאת לא חטאו ויצדקו דין שמים עליהם ואני הצעיר הוציאני ה' ואחר כמה הרפתקי אמרתי הנה אבוא במגילת ספר לכתוב לי ולזרעי לתת תורה לה' ולהגיד נפלאותיו ברנה ולא גמרתו בכתובה כי הכיתי לה' לסיים בנחמות גולי פראג והיום הזה שקייתי ת"ל נגלה חרפת מצירים מעלינו ובירח החמישית תקח"ל שבה חמת המלכה וירחם ה' על עמו ונחלתו ותצא הפקודה מהמלכה כי ישונו כל היהודים לביתם וערים וכהיום הזה שבו וישבו שמה וה' ישיבנו לציון איש ואיש יולד בה' והוא יכוננה עליון אמן.

ועל כן על כל דברי הספר הזה ואגרת הלז קיימתי וקבלתי עלי ועל זרעי לדורות עולם לקבוע ימים האלה ולקיימם בזמניהם ולהתענות תענית יום שלם ביום כ"א כסלו [אם לא אם יש איזה מיחוש או אונס לווה אדם תעניתו ופירע] ולהתעורר בכל לב לפשפש במעשים לשוב בתשובה שלימה ולתקן כל המעוות וגם לרבות בתורה ותפלה ובמומרים הנאמרים ע"י דוד המלך המזמורים בענין המאורע והם מזמור י"ד ו"ג י"ד כ"ב ל"ח נ"ג ע"ז ע"ט פ"ג צ"ב ק"ד קכ"ד ולעשות צדקה כי נדבת לכב להיות נרצה לפני ה' וגם כלילה שלאחריו מה טוב להיות נעור בה איזה שעות ולעסוק בתורה ובתפלה ובתשובה וביום כ"ז יהיה יום משתה ושמחה ויו"ט והוראה לה' ברבוי סעודה קצת והרבות שירות ותשבחות למי שנאה להודות במומרי דוד המספרים ענין ההודאה והם מזמור י"ה וק"ו וכיוצא בו וגם מזמור צ"ד ותעיקר לשמח גם העניים בסעודה לקיים ושמחת אתה והלוי וגוי' והמוסיף מן השמים יוסיפו לו ברכות ואלקים אשר החיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו ויבנה בימינו סכת שלם אשר תמיד דורשים עיניו ונחזה לוינו וכהניו עובדים עבודתו ומחזיקים בתורתו תורה אמת ותמלא הארץ דעה וחכמה כמ"ש ע"י קדושו ונביאו אמן סלה.

סיימתי בע"ה שלהי שנת תקמ"ל פה מנצא חיים וחסד אמצא הקטון בצלאל

בהגאון ה"ה מוהר"ר משה נר"ו בן הרב המובהק מוהר"ר יעקב הלוי זצ"ל בן של
קדושים וחסידים ובראשם הגאון האלקי מהר"ל מפראג זצ"ל.
תם ונשלם שבה לאל אלהי ישראל.

שיר ליום כ"ב כסלו.

א הללה שם אלהים ואנדלנו בתורה. ורחמיו אביע ובפי אודה. כעל אשר
גמלני ונפשי משחת פרה. כי לו נאה לברך וימחאו עצי השדה.
ב יום הזעם וחרון אפו יום עברה וצרה. יום נכרים באו השערה.
ג זלו וישחיתו בנבול קדשו בפראגא המעטירה. וגדעו קרן ישראל וישלחו
אפם אל הזמורה. וידרכם בחמתו כדרוך פורה. יען חלפנו חוק עברנו תורה.
ד רכו חיצים דבר מר לירותם. לכלוא הפשע וחטאת להתם. דוב שכול
ונמר שוקד נדמה פגיעתם. תבא לפניך כל רעתם.
ה יום ההוא ה"י אופל ולא סדרים. גבר אויב ותגדל ידי זרים. הרוונו לענה
קשים ומררים. כשלנו בצחרים כעורים.
ו רואי לולי רחמי ה' כסדום היינו משולים. כי אמרו בלענותו לא נשאר
פרט ועוללים. אך ה' הפר עצתם ומילולם. כי לא כלו רחמיו וחסדיו לעולם.
ז כרתי ימים האלה ויתפרדו עצמותי. כי לולי חסדי ה' נדמיתי. אני וביתי.
או ראה ויחקור ויזכור ברית אבותי.
ח דרה וגילה היום ארבה. תהלת ה' אדבר על כל הטובה. עשה אתי חסד
ונדבה. לא נרדפנו עד חובה.
ט טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו. ידו יתמכו ויעזרו חוסיו. לא יכלמו
לנצח בואי עדיו. הן הן גבורותיו ונפלאותיו.
י דו נטויה תמיד על שה בין הזאבים. להוציא מבין שיניהם שיני רשעים
לבלעם תאבים. כי מי גויל גדול אשר לו אלקים קרובים. כאשר אלינו חסדיו המה
רצים ושבים.
כ ל המרבה לספר. לא ישובח ואך יגונה ויחפר. כי מי זה יגבר ויגיד
שבחיו בפה ובספר. רבו לאין מספר.
ל כן דומי' לו תהלה. לו התפארת לו הגדולה. בצבא מעלה. הוא נעלה ומתעלה.
מ שגית לכל שפל והוויי'. בסקירה אחת נסקרין בצפי'. אומר עליהם יעמדו
ויחיו. ברצונו ה"י לאפס ואיו.
נ ורא ונשגב. מוריד הוא ומרומם משפיל ומשניב. כל כנור ועוגב. ישתוק
וידמים מגב.
ס ומך כושלים. עוזר נכשלים. עד עפר משולים. ויברכוהו במקהלים.
ע ת ישובו ממעשיהם. יזכור מצפוניהם. ישאו עיניהם. ולא מאסם בארץ
לא להם.
פ ודה מכל צרה. ויהל להם אורה. ברוננו רחם יזכור לתת להם שארה.
ברכות יעטה מורה.

צ'ר וחושך בעריפם, אם כלו שור תנחומים, ישוב ינחם מקוראים, פן ינכרו צרים.

ק'ול קול יעקב, אם יסור לב העקוב, ישמור עקב, ושכרו בעקב, שומר מלילה, ישמחנו בנילה, באבוד בני עולה, בשמחה וצחלה, ת'רחם תקבצנו מקרנות אלה, תגביה קרנינו למעלה, לא ישמע יללה, כי ילדה ציון וחלה.

ב'צל אל נשב, ואנוש עד דכא תשב, יחוק חומה, הר אלקים שמה, בתורה ובחכמה הקומה.

ובנינו כנשעים מגודלים, בתפארת וכלולים, צרינו יאבדו, ויכירו וידעו, גרסינן באגרת ירושלמי במס' ברכות דרש ר' שמלאי מאי דכתיב אשרי שאל יעקב בעורו שברו על ד' אלקיו עושה שמים וארץ וכי מה ענין זה לזה אלא מלך ב'יו יש לו פטרוך אם שליט באפרכי' אינו שליט באחרת שליט ביבשה אינו שליט בים אבל הקב"ה שליט ביבשה ובים הציל משה מהרב פרעה ויונה ממעי הדגה והנני ומישאל ועזרי' מאש ודניאל מבור אריות לכך נאמר עושה שמים וארץ ע"כ דפח"ח.

ורוח ה' דבר בו, הנה קצרה דעתי ולשוני כי לא ידעתי דבר ואנכי תולעת ולא איש ואין מלה קטונתי מכל ההסדים אשר עשה ה' אתי ללמוד רחמי וחסדיו הגדולים והמרובים וזכות אבותי למחסה ולמסתור ה' לי לחומה נשגבה.

ביום ט"ז תמוז תקט"ל ואני הייתי בנהר ריינוס בספינה קטנה בחזירתי מזויסבארדן⁽¹⁾ שני פרסאות מכאן אשר שם נתעכבנו שני ימים להוציא עושק (?עסקים 1.) יום א' ובי' וביום ג' בשחר קדמתי אני ואנשים אשר אתי חמשה היו במספר ויצאנו משם ללכת עד כפר ביבריך⁽²⁾ ומשם עברנו עם ספינה קטנה הנקראת מארקנאכץ ועוברת תמיד ביום השוק לכאן ויהי בכואנו עד המעבורת פה הנקראת שיין בריק ההולכת על רוחב הנהר רינוס והוא באורך מעבור חצי שעה בקירוב לכאן או החל רוח סער להתחולל והאניה באה בלב הנהר ותניד ותתחלחל כדרך האניה בלב ים וכהגיע באמצע הנהר מאת ה' היתה נסבה שבאה ספינה קטנה כנגדה סבכו הספינות בסבך בתורנים ולא יכלו להפרד כמעט ובהתעסק המלחים להפרידם הרוח סוער בספינה שישבנו בה לאורך הנהר מול אופני הרחים אשר בהגיע ספינה בגבולם השבר ככלי נפיץ מחווק השטף וכה אשר באופנים ויצעק החובל למאור אל המושך העובר על הגשר להחויק ולהתאמץ בכח בחבל לבלתי תנוס הספינה בדרך עקלתון מול סובב הרחים ותשבר ככד על המבוע ובהתחוק המושך ניתק החבל ונפל החורן ותגרש ותלך הלוך וקרוב לאופני הרחים ויתחוקו המלחים וכל האנשים אשר בספינה ויתפסו משוט להביאה דרך המשור ולא יכלו אז נמס לבכם ויניחו המשוטים ויצעקו כי אין תשועה ולא קמה רוח בם וישבתו מן המלאכה כי ראו כי שוא תשועתם ואנחנו קראנו אל ה' בחוקה הושיעה ה' כי באנו במעמקי מים ואין מעמד טרם ישטפוננו המים הזדונים כי אבד מנוס ממנו וכל עם הארץ אשר עמדו על שפת הנהר לראות המראה הגדולה

⁽¹⁾ Wiesbaden

⁽²⁾ Biebrich

הזאת אמרו כלנו מתים ואין מציל מהם כי לא היה זמן בכדי הצלה לעבור אצלינו
 אמנם בחמלת ה' עלינו אשר ממכה עצמה מתקן רש"י גור אומר לחיותינו ולהצילנו
 ברוב חסדיו וינהג הספינה ותלך ותבוא ותתהפך ותעבור מול צד הרחים ותעמוד
 שם ברוחב הרחים והלאה לאופנים ואז נתן כח לאין אונים ודלגנו כלנו מן
 הספינה ועלינו אל הרחים ותהי נפשנו לשלל. ברוך ה' אשר הצילני משטף מים
 הזרונים לא נתנני טרף לשניהם גם החרדה לא הויקה אותי ובאתי לביתי וספרתי
 להם ולאזהבי כל חסדי ה' הנאמנים ויבכו ויתנו תודה לה' ויהללו אותו וכיום ה'
 ברכתי ברכת הגומל בעלייתי לתורה בקהל עם ה' גם יום ט"ו תמוז הנ"ל קבלתי
 עלי לחובה להתנהג בו בתענית עד לאחר מנחה גדולה ולהתבודד בו כל היום
 כשם שלא מצאתי אותו היום כ"א הקב"ה לבד כך לא אראה אדם כ"א אשב כל
 היום עוסק בתורה ובתפלה ובתשובה ובתודאה ולערב להנהיג בו שמחה [אם לא
 שיהיה איזה סיבה ואונם קצת] וה' הטוב יזכנו ליום שכולו טוב ויגמול עמי ועם
 ביתי חסדו לעולם אכ"י.

חלק רביעי מספר אנרת מחלת.

בעור אל עליון עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות נורא תהלות אדון
הנפלאות, זכני לראות בעיני נסים נוראות, והחיני וקיימי כהיום הזה למען ספר
אותותיו לשיח בכל נפלאותיו להודיע עלילותיו אם שהשניה על עמו ישראל
בעינא פיקחא ובהשגחה פרטיית והצילנו ברוב רחמיו וחסדיו מכל המאורעות
והרפתקאות ומכל התלאות אשר מצאונו ואשר קראנו אנשי ק"ק פראג יע"א ובעבור
שמצוה עלינו לפרסם הניסים אודיע בקצרה מעט מוער רק כללי הדברים כהויותן
ולא אכון לכתוב המעשים וסיפורי המלחמה רק הניסים שעשה הקב"ה עמנו.

ביום ו' עשיק ט"ו אייר דהאי שתא תקומה ו'תיקויה' כמו השחר עלה העריכו מלחמה אנשי חיל אדונתנו המלכה הקסרית החסידה יר"ה נגד אנשי חיל המלך פרייסן אצל כפר לוביטץ¹) בערך ב' שעות מפראג מהנה מול מחנה והיתה המלחמה חזקה בנייהם והשערים אשר בצד מקום חדש פה היו סגורים באותו יום ויתחזקו אנשי חיל המלכה יר"ה על אנשי חיל פרייסן והכו בשונאיהם מכה רבה מאד וחללים רבים נפלו מחיל פרייון יותר מכפלי כפלים ממה שנפלו מאנשי חיל המלכה יר"ה ואעפ"כ נסו אנשי חיל איסמרייך כמהומה גדולה מן השמים והמליטו להר הערדלושי²) והר שישקאף סמוך ונראה לעיר פראג ויהי כאשר ראה אדון באראן נעטאליצקי³) עקסלעניץ כאשר הוא שם בתחלת הפאטריא שהמלחמה נעשית חזקה בין שני המחנות המליט ברוב חכמתו את כל הפאקאשי⁴) מהפרתמים ודוכסים גדולים היעגראליטעמען⁵) וקריגס קאסיש⁶) ולקה עמו העם היושבים על הכלים עם ט"ו אלף איש חיל והלך לעיר בעגשווי⁷) אמנם הפרתמים והדוכסים ושרי הצבא ושאר עם חיל המלחמה לא ידעו מזה מחמת טרדת המלחמה וסברו שהכל נאכרו מהם והשונאים בוזו ואחר חצות היום נפתחו השערים הננעלים בצד מקום חדש כדי שיוכלו לבוא אל העיר אנשי המלחמה שניזוקו בעת המלחמה וביום ההוא ולמחרתו בש"ק י"ז אייר באו הניזוקין לעיר פראג וראשם ולבם כל עמם מחמת מכת פצע וחבורה וכמה מאות הלכו והוליכו דרך רחובות היהודים ובאשר שהמה בני רחמנים וגומלי חסדים הטיבו עם חיל הניזוקין ונותנים להם יין שרף ושכר וקפע ומעות ויין למרי נפש וכה"ג דברים מאכלים ועפ"י פקודת וצווי שרי הצבא הוצרכו הרופאים ברבירר מבני עמנו בענין פלעזירמען פרכינדען לעשות תרופה למכתם ולרפאות אותם ונתקדש שם שמים בין האומות והמה ברכו וברך.

ובש"ק הנ"ל עזבו אנשי חיל המלכה יר"ה את ההר הערדלושי הנ"ל ונמלטו לעיר פראג כמהומה גדולה ורבה חיל כבד יותר מחמשים אלף וחסדי ה' נברו עלינו שלא עלה במחשבתם לעשות עמנו רעה ולולי ה' שהי' לנו אזי חיים בלעונו כי במהומה כזאת קיין קומאנדרו ומי יאמר להם מה תעשו וזה הנס הראשון והקבי"ה פותח בהצלה מרומם על כל ברכה ותהלה.

¹ מלחמה אצל פראג ביום ו' לחדש מאי שנת 1757.

² Hrtlorzes Berg.

³ Baron Netolitzky Generallandeskriegscommissär.

⁴ Bagage.

⁵ Generalitäten.

⁶ Kriegskasse.

⁷ Beneschau.

ובו ביום הוצרכו היהודים לנמלם ולנשאם את החולאים והניזוקין על כתפיהם משער העיר לעיר לבתי החולאים ולמלטל ממקום למקום ולהביא להם רפואות ואחר חצות היום באו ד' מאות איש אנשי מלחמה לרחוב היהודים ליתן להם עצי הסקה לבשל לצורכי הניזוקין והיהודים הוצרכו ליתן להם וחכמים התירו כל הנ"ל מפני שיש לחוש לבוא לידי סכנת נפשות ביום ב' י"ט אייר הלכו מעם פרייסן כמו עשרת אלפים איש וכבשו בחוקה את ההר שישקאף⁽¹⁾ הנ"ל שהוא חוץ לשער שקורין שפיטאל ואף שאנשי המלכה יר"ה הכו מהם כמה אלפים איש מ"מ גברו יד אנשי חיל פרייסן וההר מיט שטורמר האנדר איין גנימן והיה לנו לפח ולמוקש באשר שתיכף ומיד בעת ההיא הורו המורים שני שטיק קונלין לרחוב היהודים חד סמוך לבה"כ אנ"ש וחד בבית ר' הירש רא"ב וועהלי ובה"ה אשר לא עזב חסרו מאתנו ולא הויקו כלום. ואנשי חיל המלכה יר"ה נסעו מההר ונמלטו לעיר פראג והשערים סגרו אחריהם אין יוצא ואין בא והיהודים הוצרכו להעמיד מן י"א אייר ואילך מדי יום ביומו ג' מאות יהודים לעשות דיק ולשפוך סוללה. אמנם מ"ט אייר ואילך הוצרכו להעמיד בכל יום ויום חמש מאות יהודים לכל מיני מלאכה לצורך המלחמה ואפי' בש"ק הוצרכו להעמיד סכום הלז למלט ולהציל הפראוויאנט ממקום למקום ואמנם אין צריכין לעשות מלאכה גמורה.

וביום ג' כ' אייר שלח הפרתם הגדול ראש שרי הצבא אדון הערצאנ קארל יר"ה להק' ר' ישראל פרענקיל⁽²⁾ והק' ר' יצחק סגל אוסטערליטץ⁽³⁾ לבוא אליו וכאשר באו אליו בקש מהם ע"י יענראל אדיטנט גראף שטארן בערנעקסלי⁽⁴⁾ באשר שהמה אינם יודעים אם הפאקאשי שלהם והקריגס קאסיש הצילו אם לא ותם כל הכסף אשר בתיבת אנשי המלחמה וגם בתיבת העיר השייכים למלכה יר"ה אפס כסף והמה צריכים לשלם לאנשי חיל המלחמה דבר יום ביומו הקצוב להם בכך יעשו היהודים הלוואה גדולה סך רב ועצום ממש יותר מכדי כל רכושם והונם של בני קהלתנו ובוה ידעו שלבם של אנשי קהלתנו שלם עם המלכה יר"ה ובעת אחר (? ובמעת לעת אחר 1.) ישובו לו תשובה והי' עת צרה לישראל שראינו מה פעל אל כי למחרתו הלך הק' ר' ישראל שיהי' להשר הנ"ל ועמד בפרץ והתפלל בתחנונים וברמעות ומעמד ומצב הגרוע מבני קהלתנו פאר שטעללונג נימאכט והי' נתן את חנו בעיני שר ומושל הנ"ל דש ענטליך על שני אלפים הגרים גבראכט האטי וזה לא הי' חלק ששים ממה שביקש ואתן שני אלפים הגרים נאך בחסד גדול נגד כתב רא"י שתשלם המלכה יר"ה אחר פתיחת המקום אויף אונט אן גנומן ונגד זה לבני קהלתנו אל"ן שוטיץ בחסד גדול פרשפראכטן האט והוא הי' גם נפלא גדול ובקש הק' ר' ישראל שיי' הנ"ל להשתדל אצל הפרתם הגדול ראש שרי הצבא ליתן לבני קהלתנו שוין פאס באשר שהק'

⁽¹⁾ Zizkow

⁽²⁾ ישראל פרענקל היה פרימאס מפראג נפטר ניסן תקל"ב עיי' Hock משפחות צד 289 וזכור בשם קאפעל וואלף פרענקל מאת וואלף. בספר השנתי הנ"ל ח"ד צד 187.

⁽³⁾ יעקב יצחק הלוי אויסטערליטץ בן ברוך נפטר אב תקל"ה בשם טוב אלוף ראש פ"ו ר"ה וראש ח"ק עיי' Hock צד 6 ס"ו 4860.

⁽⁴⁾ Generaladjutant Graf Starhemberg Excellenz

פ"ו ר' יצחק סגל אויסטראליץ נסע איזה ימים מקדם להאדון השר פרינץ קארל יר"ה ויעתר יצחק עבור אותו שוץ פאס ליתן לבני קהלתנו ויעתר ומה' היתה זאת למלאות בקשתו.

ביום (ו') [א'] כ"ה אייר נתן האדון הערצאג קארל שוץ פאס ויצו לכל עמו חיל המלחמה רעגולירטי אלש אונרעגולירטי ולכל עם העיר ודלת העם שלא יפגעו בשום דבר גדול או קטן וצוה לכל שרי הצבא למגדול ועד קטן וכמו כן לפקודי העיר ולעצות ולשופטי העיר בכל המקומות פה שישגיהו על זה בהשגחה מעולה כל מי שיעבור יתפסו ויקנסו אותו בקנס הראוי לו. ויהי כאשר היתה העיר במצור ובמצוק והיקרות הי' מתגבר מדי יום ביומו בכל מיני מאכל העיר הי' את ראש שר הצבא הפרתם הגדול האדון פרינץ קארל ושאר ראשי הצבא לעשות אויו פאל ולנפול בחזקה על עם פרייסן זיך דורך צושלאגן באשר שהיו כאן פרתמים גדולים הערצאג פאן מאדינא¹ פרינץ פאן צווייא בריקן² פרינץ פאן וורטנבערג³ שני קוהר זקסשי פרינצין ואיזה פרינצין ממדינת מאסקוויא פרינץ טורלאך⁴ פירסט עסטהאזוי⁵ ושאר י כמה וכמה פרינצין מלבד דוכסים גדולים ושרים נכבדים הרבה מאד ויצו לכל אנשי החיל להיות מוכנים ומוזינים וצידה לדרך עשו להם אמנם הזמן המונבל לא הגיד להם ודלת עם העיר הסיתו והדירו את אנשי החיל קראוואטין ושאר אנשי המלחמה לבנו את בני קהלתנו קודם נסיעתם וכלומר בלשון צה ובררך עצה טובה דאמיט השונא ניכטש בקומן זאלטי ובא בעל מלחמה אחד אשר קבל טובות מיהודים וגלה הדבר הזה וחיל ורעדה אחותנו וממש אימת מות נפלה עלינו ונתפס האיש המלחמה ההוא והובא למשפט להגיד השרש והמקור ויבוקש הדבר ע"פ חקירה ודרישה היטב ולא עמד בדבריו כי כפר בכל באומרו שאמרו כך בדרך ליצנות היתול ושחוק אמנם לבנו הלל בקרבנו כי ידענו את רוע לבכם של דלת עם העיר להרע לנו והשתרל הקי' ר' ישראל פרענקל בצירוף שאר פרנסי ומנהיגי הקהל מהפרתם הגדול ראש שר הצבא אדון הערצאג קארל סאלווא קווארדיע ויצו האדון הערצאג קארל לראשי הצבא ליתן ברחוב היהודים א' אבר אופיצירר ולמ"ד אנשים רוכבי סוסים קוראסיר ודראגאנר לשמור את היהודים מלבד אנשי המלחמה אינפנטרי' ט"ז עד עשרים איש מה שנתן הפלאטץ מאיאר מדי יום ביומו לשמירה ברחובות העיר היהודים ובנתיים חוקן אנשי צבא המלכה יר"ה את העיר פראג עם סוללות ודיק חווק גדול ובני קהלתנו הוצרכו להעמיד הסכום המש מאות יהודים למלאכת החוקת [העיר] והוצרכו ליתן צמר הרבה מאד לעשיית הסוללות וכמה מאות זקוקים פשתן ושקים מלבד כמה מאות פשתן זקוקי' לכתונת ולרשיי' לחולאים ולניזוקין וכמו כן יותר מחמישים הין יין שרף ושאר דברים הנצרכים לסיועת המלחמה אמנם הכל נגר כתב רא"י לשלם ברמים מאת אדונתנו המלכה יר"ה ואנשי חיל עם

¹ Herzog von Modena

² Prinz von Zweibrücken

³ Prinz von Württemberg

⁴ Prinz Durlach

⁵ Fürst Esterhazy

פרייסן עשו גם המה סביב המקום פראג בהר שישקאף הנ"ל ובגן השייך לכומרים בענדיקטינר¹) אצל גן גלאור ובשאר הרים וגבעות חוץ לשערים אויוער ראמשין אין ווישראל דיקים וסוללות ופארטריען ומינין ויוליכו שמה מכל מיני כלי משחית כדורים גדולים עם פיאר מערשיר וכלי קנים גדולים שקורין קאנאנין וכדומה לזו עם כל מיני כלי השריפה הרבה מאד לאין מספר ולא יוכלו אנשי צבא המלכה יר"ה המונחים בעיר לבוא בחזקה על חיל עם פרייסן בעבור שהמה היו ג"כ בחזקת גדול בבנינם אשר עשו והכינו להם חוץ לשערים ואף על אם הדרך העמידו חיל עם פרייסן כלי קנים גדולים שקורין שטיק כדי שיוכלו לישוב בטח שלא לבא עליהם פתאום ובכל יום ויום היקרות מתגבר והולך בכל מיני מאכל חוץ מלחם ושכר שהיה לרוב ובמקח הממוצע.

ובשיק ט' סיון גזרו שרי הצבא ושר רעפרעונטציאן יר"ה אדון גראף האצפערלד א"ג פאכטא ואדון באראן דוהאלצקי²) יהד בקומיסיאן על יושבי העיר כומרים שרים בורגר ודלת העם ובהבדל על כל היהודים ליתן את מיני מאכל שיש להם חטים וקמח חטים אורז ודוחן קטניות ועדשים שעורים הנקראים גרויפן ושכולת שועל גרוז שומן בשר ושומן אווזא חמאה בשר מליח ובשר יבש מהיום ההוא תוך ג' ימים והקומיסאריען וגובי אשר הכינו בשלשה בתים גדולים במקום ישן ובמקום חדש ובמקום קטן וכל אחד לא יניח לו ולבני ביתו לצורכם מכל הנ"ל רק צידה לשלשת ימים ואחר השלשת ימים יקנה כל אחד לצורך בני ביתו מהקומסאריען הנ"ל במעות מזומנים דוקא על יום אחד לבר וגלל כן הווקק כל אחד לפרוט ב"ב ע"י שפעציפיקציאן מי ומי המה כדי לידע הקומיסאריען כמה הוא צריך ליום אחד שלא יקנה יותר מכדי צורכו ומי שיעלם דבר גדול או דבר קטן בכל הוננו ולפי המעשה והעברה הצווי דמו בראשו יהי ועל זה עמדו אנשי המלחמה חמחפשים להפוש בכל הד וחד שלא להעלים דבר מכל הנ"ל ועל מה שיתן כל אחד ואחד יתן הקומיסאריי כתב ראיי לשלם בדמים וכו' ביום גזרו הקומיסאן הנ"ל בפקודת הפחת הגדול ראש שר הצבא אדון הערצאג קארל יריה על כל יושבי העיר ובכללם היהודים שכל מי שיש לו מעות מזומנים יותר מכדי צורכו לצורך השעה שיתן בתורת הלוואה לקרינש קומיסאריי נגד כתב ראיי לשלם כשנפתח העיר כדי לספוק אנשי חיל המלכה יר"ה ובוה יודע שאנשי המקום אוהבים להמלכה יר"ה ולבם שלם עמה והיתה עת צרה גדולה לכל יושבי העיר ובפרט לבני עמנו מחוץ תשכל הרב ומחררים אימה.

ובליל א' נגחי ל"א סיון התחילו המורים מאנשי חיל פרייסן פתאום לירות בכל העיר ע"י כלי קנה השרפות הגדולים שקורין שטיק וקאנונין והתחילו גם לירות ברחוב היהודים לערך כ' שטיק קונלין כל חד במשקל י"א עד י"ב ליטרות ובעזרת העליון ב"ה שלא הזיקו לבני עמנו רק לנגות וקצת בחומות וחלונות והיינו בבהלה גדולה ובמורד לבב וכדי למלט את נפשותנו הוכרחו בני קהלתנו לצאת מהשטחים העליונים והאמצעים ולדרו בשטח הראשון שעל הארץ בתוך הכפות הבנוים כולם מאבנים שקורין געוועלכט ונמצא בחדר אחד יותר

¹ Benediktiner

² Graf Hatzfeld, Graf Joachim Pacht und Baron Duchalsky

ממאה נפשות זה בוכה בזוית זו וזה בוכה בזוית זו ולא נאמין בחיינו מפהר לבבנו מקול תרועות ושברים שבר על שבר והוה על הוה רחמנא ליצלן.

ומיום ב' י"א סיון ואילך ממש אין רנע בלי פנע באשר שהתחילו המורים לירות בכל שלשה המקומות פה בכדורים של אש שקורין בומין והויביצין כל חד במשקל א' ככר ויותר עד ק"ס וב' מאות לשרות ובכלי שריפה שקורין פייארקעסיל המלאים בנצרות וזאת ופולוויר ובכלי קנים גדולים שקורין קאנאנין ובקונלין הליבונין באש ונעשו שרפות גדולות במקום חדש עד ששרפו הרחובות שקורין הענריכיש גאס פארוניש וויינראלש (?) גאס וכרייאר גאס וראס מארק¹) ושאר רחובות העיר ובכל מקום שהיתה שריפה גדולה התאמצו המורים לירות ביותר בכל כלי משחית באופן שלא יוכלו לכבות את השריפה אמנם במקומות שאין נשרף כל כך הוכרחו היהודים לכבות בכל מאמצי כחם כי חוק נתן ליהודים ליתן בכל יום ויום ה' מאות נפשות לכל מיני צרכי המלחמה וברחובות היהודים עמדו כל הבעלי בתים ואנשים הוכרים על המשמר שאם יבוא ח"ו מכל מיני כלי השרפה לבתי ישראל שיהיו מוכנים לכבות את האש והיו היינו תלואים מנגד ופחדנו יומם ולילה בבקר אמרנו מי יתן ערב ובערב מי יתן בקר יקרב ולא יכלו לילך בטח בכל המקום מרוב כלי המשחית שהורו המורים בכל עת ורנע ועם כל זה הלך הק' ר' ישראל פרענקיל שיי עם הק' ר' יצחק אוסטרייץ להשתדל עבור אותה גזירה לגזירה הנ"ל למסור את כל מיני מאכל כי א"א לצבור שיכולין לעמוד בה וקרוב הדבר לבוא לידי סכנת נפשות בכל אופנים. וביום ג' י"ב סיון שהוא יום האחרון מיום המוגבל גזר הרב הגאון אב"ד ור"מ דקהלתנו נר"י²) בצירוף אלופים ב"ד דיני מו"ש נר"ם להתענות תענית ציבור ומרבים בסליחות ותפילות ואבינו מלכנו וכוודו"י ותהלים בכל היום ע"פ משמרות ותפשונו אומנות אבותינו וישמע ה' את קולנו ברחמים ונתבטלה הגזירה ע"י הפרתם הגדול ראש שר הצבא ארון פרינג קארל יר"ה באותו היום לעת ערב וליום המחרת הוכרו בבית הוועד שלהם וברחוב היהודים שע"י חסד הפרתם הגדול נתבטל הגזירה אך על הקמה הישם והיטים בעצמם אורו והמאה והמעות להלוואה הגזירה במקומה עומדת ומי שיש לו מדברים הללו הוכרח למסור אותו לארון קריענסקומיסאר נגד כתב רא"י לשלם אותו בדמים וחסדי ה' גברו עלינו ללמד זכות הוא פונה ובי"ה שלא נתננו טרף לשיניהם והמורים הורו בלי הפסק יומם ולילה לא תכבה אשם. ובליל ה' ננהי ט"ו סיון ויתחזקו לירות בכל העיר בכדורים של אש שקורין בומין הויביצין פייאר קערב ופעך קרעניץ לאין מספר כי חדל לספור ונעשו שריפות גדולות בכמה בתים בפעם אחת במקום ישן ובמקום חדש ובחצר המלכות ובכל מקום שנפל הבומן או הויביצין באופן שלא שרף התריב כל הבית מלמעלה עד למטה על הארץ ג' וד' שטחים והויק הרבה מאינם נימולים ובכקר נפלה בומי אחת לבית ר' הירץ ניש ע"י החלון ושברה האבן מעל החלון שקורין פענשטר פוטר ובאה לתוך החדר אשר ישנים שמה הרבה בני אדם אנשים ונשים וטף ושברה הארץ עם התקרה שתחתיה [והקורה ה' בעובי לערך ג' רביעית אמה]

¹ Heinrichsgasse, Frantischek—Rossmarkt

² האב"ד הוא הרב ר' יחזקאל לאנדוי אשר היה בפראג משנת 1752 והלאה.

ונפלה למטה בשטה על הארץ שדר בו מתתיהו שוסטר וכדור של אש נתפצל לכמה התיכות כפטיש יפוצץ סלע והחתיכות החריבו כל כלי הבית שיש בחדר הלו והפתחים וכלי עץ התחילו לשרוף ועיי ריזות מבני קהלתנו נתכבה בשעה מועטת וגי חדרים בזו אחר זו דורך גשלאגן והחריב כל מה שנמצא שם וחתיכה אחת ווידרום למעלה גשפרונגן לחדר ר' הירץ הנ"ל אונט ווידרום התקרה שיש עליה מעזיבה דורך גשלאגן ובחדרים של ר' מתתיהו שוסטר ושכניו ישנים כמה נפשות מישראל נשים וטפים והנה מפורסם שבמקומות שעמדו מזותיהם וישנים שמה הכלי משחית ניט בריהרט ולא הויקו לנפשות ישראל ואיש ישראל אחר הו' שם הויץ לבית מתתיהו שוסטר לקנות ממנו מנעלים והויק לו ושאר כל כלי הבית החריב לפתים ונס בתוך הנס שנפלה החומה והתקרה מלמעלה על הילדים הקטנים בני מענדל שלילש¹) והפשוט חחת הגל ונמצאו הילדים חיים בלי שום נזק ומי ימלל גבורות ה' והחסד שבו מציל את ישראל והזו ממש מנסי מצרים ובו ביום היו שרפות גדולות בתוך העיר והיהודים הוצרכו לכבות אותן ועין בעין נראה תוקף אהבת ה' על עם סגולתו שבכל יום ויום הולכים ה' מאות יהודים במקומות הסכנה במקום נחש ושרף והמורים הורו בחצים ואבני בליסטראות שקורין געלידיני קונל וקויל שטיין ושאר מיני כלי משחית וערך האש והעצים העלו שלהבתם והקביה ברוב רחמיו וזכר עזו אהבתו ללוקחי דת אש והצילם במצוקה ובמדרות עצים ואש אמנם השרפות היו באותו יום כל כך שחמש מאות היהודים לא הספיקו לכבות אותן וגלל כן באו לרחוב היהודים רכבים ליקח כל הזכרים מבני עמנו והלכו בחזקה לבתי ישראל ויקחו מי שנמצא ביב בחורים ונערים כאמרם שכך הוא הצווי מהפרתם הגדול שר צבא ארון פרינץ קארל יריה ובאמת לא ידע מזה מאומה והבעלי בתים יראו לנפשם ונחבאו על העלויות תחת הגנות ובמקומות שיראו ללכת שם מפני חשש סכנה מכלי משחית שהורו המורים המה הלכו ונחבאו ואמרו נפלה נא ביד ה' וביד אדם אל נפולה והי' עת צרה גדולה לישראל והי' זה אחר חצות היום בשעה ד' והנשים והטף ועקו והתחננו אליהם ונתנו להם מעות שלא יחפשו אחר בעליהן וזה הי' התחלת פלינדרונג עד שבא יהודי אחד ליפראנט ואמר לרכבים להראות לו הצווי משר צבא הגדול פרינץ קארל יריה שיוכלו ליקח היהודים במה שנמצא והמה לא יכלו להראות לו הצווי כי לא בידעת הפרתם הנ"ל עשו והלך היהודי להויבטוואך והפקיד מהשמירה שלה אחריהן וברחו לנפשם אמנם פקיד העיר והעצה דמי' פ"פ (?) חפסו את הק' ר' ישראל פרענקל עם הק' ר' יצחק אויסטרליין להעמיד יהודים יותר מכדי הסכום המש מאות נפשות לכבות את השריפות והמה ישבו בתפיטה עד שעה י"א בליל ש"ק וביום וי' עשי"ק הנ"ל שעה אחת קודם כניסת השבת בא הצווי משרי רעפרעזענצטאין שיטל להסיר הגנות של נסריט ושינדרלן מעל הבתים בכל העיר בקנס כפי" אש וחרב באופן שאם יבוא ח"ו כלי משחית בומי הייבציץ או פעך קרעניץ שלא ישלט האור בבית. ובאותה שעה באו שני גליריני שטוק קוגלין חד בבית ר' זכריה קסוויץ²), והאירך בבית ר' בער טושקא נוכח החצר הגדול ומרוב

¹ אשר מת בטי' שבט תקל"ו עיין Hoek צד 365.

² אודות האיש הזה עיי' וואלק שם צד 169.

וריוות נתכבו בשעה מועטת ובא עלינו יום קרושה ומנוחה ויגון ואנחה ומשבת זו ואילך אף שהורו המורים בלי הפסק בכל מיני כלי משחית בומין הויביץ פעך קרעניץ פיאר קערבל לא היה ביכולתם לעשות שריפה תוך העיר רק בכל מקום אשר נפלה הכלי משחית החריב הבית כמה שטחים אמנם בלי שריפה ובין כך התחילו הגבאים מבני עמנו נגבות מבעלי בתים ההלואה הנ"ל לצורכי המלחמה ויגבו בין כולם מלבד סך שני אלפים הנריי הנזכרים לעיל עד סך ח"י אלפים זהב ואף הכומרים והסוחרים אינם נימולים ואנשי העיר הוכרחו ללות מעות הרבה סך רב אמנם כל זה לא הספיק כדי צורכו כי עז העם וצורכיהם מרובים המה ואין הקומין משביע את הארי וגו' ונלל כן הוצרכו לעשות מטבע של בדיל ויעבור עובר לסוחר שהוכרוו בבתי הוועדות שלהם וברחובות היהודים שכל מי שימרה את פיו נגד המעות בדיל ולא ירצה ליקח דמו בראשו וכל חר וחר מאינם נימולי ונמולים הוכרחו להביא לששה ולארבעה ולכל הפחות שני ליטרות בדיל לצורך המטבע הלו כי כן צוו משרי רעפרעונטציאן אמנם לאנשי חיל המלחמה לא נתנו מהמטבע של בדיל ואנשי העיר אינם צריכין לקחת אותו מהם כי את חוקם נתן להם במטבע של כסף ובתנאי זה טבעו את המטבע של בדיל שלאחר פתיחת המקום יחליפו וימירו אותה במטבע של כסף.

ובליל ה' נגהי כ"ב סיון הורו המורים עם כדורי של אש ונפל בומי אחד לבית ר' וואלף בומסלי¹⁾ והבית הוא בנין חדש חוק מאד ועשה היוקת הרבה אמנם לא היוק לשום בר נש אך מרוב הבהלה הצילו את נפשם והמליטו לביה"כ מיזל ובבוקר נפל בומי א' לבית ר' יעקב מלות ז"ל²⁾ והחריבה שני חדרים ותנורים וכיריים ואצל הכיריים עמדה אשתו של ר' וואלף רעדיש לעשות קאפע ולא היוקה כלום והמורים התאמצו להורות ביותר עם כל מיני כלי משחית ונפלו שמוק קוגלין לרחוב היהודים לאין מספר אמנם לא היוקין כלום ובש"ק בבוקר בשעה ג' נפל בומי א' לבית ר' שמואל בן המנוח ר' קלמן בונדי ברחוב פלא על הגג של אבנים ושיברה את הגג ושני שטחי שתחתיה עם התקרה של שמוקטור והארץ עד למטה בשטח הראשון בחדר הבנוי כולו מאבנים שקורין גוועלכט ובחדרים הנ"ל החריבה הכדור של אש כל אשר מצאה בם עם כל כלי תשמישי ותנורים והלונות ובחדר העליון בשטח השלישי למעלה שכבו וישנו במטה בחור א' ונער א' וכל ארץ מהחדר נפלה תחתיו אמנם המקום שהמטה עומדת עליו קם במקומו ולא היוקין אותו השוככים וגם אותן שלמטה הימנו לא היוקין כלום וזהו ג"כ גם גדול. ובאותה שעה נפל בומי לבית ר' נתן [בן] ר' הירש ווינר³⁾ ברחוב לנג היים ע"י החלון והחריב כל החדר עם כל הפתחים והחלונות ותנור וכל כלי תשמישי ונתפוצץ לנתחים ושתי חתיכות שברו את הארץ בשני מקומות בחדר ותקרת שמוקטור שתחתיו ונפלו לחרר גדול שדר בו ר' אברהם דושני סג"ל⁴⁾

¹⁾ הוא הנזכר אצל Hock צד 35 סי' 929.

²⁾ אולי צ"ל "יעקב מלויץ".

³⁾ הירש ווינער הנזכר פה אולי הוא אשר הביאו וואלף שם צד 186 בשם Herschel

Löbl Wiener.

⁴⁾ שם 228.

ובאותו שעה הלכו להתפלל בהשכמה בחרר א' ניוועלכט ושני החתיכות הנ"ל נחו במקומם ולא הויקו כלום ובשעה ז' נפלה בומי אחת על העלייה דרך הנג של אבנים בבית הק' ר' דוד פרענקל¹) ונשבר לחתיכות והחריבה ספל גדול העומד שם מלא מים עם שאר כלים קטנים מים עד שהמים נוזלים על העפר והובל שהונה שם ונעשית עפר תיחוח ועי"ז פג כחה של הכדור ותנוה שם ולא הויק אפי' לבית כלום ובתוך כך נפלה עוד בומי א' על אותו מקום ותצף נ"כ עי' העפר תחוח ולא הויקה כלום.

ובשעה ח' נפלה כדור של אש לעליית בית ר' יחזקאל²) שלפנים הי' שייך לר' ליב [בן] ר' יונה ייטל ושבר מקצת הנג של אבנים וקצת מהחרר של קנין הבנוי קצת חוץ לרשות הרבים ונפלה למטה על הארץ ברחוב פלאץ ונתפוצץ בארץ לחתיכות ונורקו בכח גדול עי' החלון לבית שכנדרו בשטח הראשון שהי' לפניו שייך לר' מרדכי בראנשוויין שענק ושוכרה הארץ ונפלה למטה במרתף ומכה גדול של קול ההברה נשברו כל החלונות בבית ר' ליב אולמא ז"ל³) אשר דר בו לע"ע הק' ר' ישראל פרענקל⁴) ש"י ונבהלו כל הנפשות הדרים ברחוב פלאץ עד שממש הפילו כל הנשים המעוברות. ולאחר הצות היום נפלה כדור אש על גג הדש כפל של אבנים מלבנים שקורין פלסטור צינל ושיברה את הנג והתקרה שיש עליה מעויבה לערך אמה וחצי עוביה ושיברה את הארץ שתחתיה עד למטה בשטח הראשון והחריבה כל כלי הבית תנורים וכיריים וחלונות וכלים הנמצאים שם. ובשעה ט' לאחר הצות היום נפלה כדור אש שקורין בומי לעליית בית ר' משה איידליץ והחריבה העליי עם הסוכה ונפלה לארץ בחצר קמץ ונתפוצצה לחתיכות וחתיכה אחת נפלה בכח למעלה עי' החלונות לבית ר' שמעון ר"י נייאשטעטל אשר לפניו הי' שייך להמנוח ר' יצחק לאוויטיץ⁵) והחריבה קצת מהארץ עם התקרה שתחתיו ולא הויקה כלום מלבד מה שהורו המורים כמה שטיק קונלין ונגילדיני קיזיל שטיין וכדורים של אש שקורין בומין והויביציין שנפלו לבית העולם ובשבת ההוא ברחו ממש כל הדרים בית⁶) מרחוב פלאץ ושמו כל [העם] ולקטו מקומות בטוחים למצוא מרנוע לנפשם וילכו לבית המרחץ דקהלתנו הנקרא באד הויף ובהשחית ראה ה' וינחם ויחמול על עמו ישראל ומי ימלל תוקף מפעלותיו ששפך חמתו על עצים ואבנים ולא נפקד ממנו איש רק איש אחד בשמו ר' ברוך בן ר' בער שעפטל⁶) שהלך לצורכו לשוק במקום ישן הנקרא אלטשטעטער רינג ופגע שטוק קונל ונפל למשכב ואחר ג' ימים הלך לעולמו ושקב לנו ולכ"י החיים השם יגדור פרצותינו ופרצות עמו ישראל כרחמים ונשמתו תהיה צרורה בצרור החיים. אמנם מאינם נימולים נהרגו כמה וכמה מאות נפשות

(1) David Simon Frankel שם צד 186 וצר 223.

(2) אשתו היא הנזכרת מאת Hock צד 320 סי' 603 וסי' 5574.

(3) עי' עליו Hock צד 9 סי' 92/5063.

(4) עי' עליו וואלף שם צד 226.

(5) עי' Hock צד 181 סי' 6724.

(6) צ"ל שעפטעלם.

והמורים הרבו לירות בלי הפסק יום ולילה לא ישבתו אמנם כל כלי המשחית שהורו לא עשו שריפות כפעם בפעם בשבוע הראשון הנ"ל ובשבוע שבפרשת קרח נחו המורים קצת ואף שהורו ביום ובלילה אמנם אינו כל כך בתכיפות כמו בימים הראשונים אך בליל ה' כ"ח סיון הוסיפו המורים לירות בתוקף בכל מיני כלי משחית הנ"ל. וביום ו' ער"ח תמוז בבוקר נפל בומי אש בבית מורי בומסל צורף על הגוועלב ובאשר שהניח שם עפר וזבל לערך אמה וחצי בעובי על הגוועלב נלל כן הותר כחה של הבומי ולא הויקה הגוועלב רק עשתה גומה גדולה ונתפוצצה לחתיכות ונפל. חתיכה אחת לרחוב מיזל במים עכורים על הארץ ומרוב כח ההמימה רתחו המים לערך רביעית שעה ובאותו רגע שנפלה על הארץ הלך שמה הישיש מרדכי שטאל והמים שעל הארץ ניתזו על בגדיו והבומי לא הויקה לו.

ובו ביום לעת ערב נפלה בומי אחת לחורבה בהכ"ג ר' בונם איגר וזרקו כמה חתיכות אחת לחצר ר' בערמן פרענקל ואחרת לפני בית ר' יצחק אויסטרליץ ובאותו רגע הלך בנו הבחור אהרן ונפלה סמוך לרגליו ולא הויקה לו בע"ה. ובליל ש"ק ולמחרתו ביום ש"ק התאמצו המורים לירות בכל העיר בתכיפות בלי פסק בכדורות של אש בומין והויביצין וגם לרחוב היהודים הוסיפו לירות בכדורים של אש הנ"ל הרבה מאד לאין מספר כי חדל לספור והקב"ה השגיח עלינו בעינא פיקחא וחמלה ולא נתן רשות למשחית לבוא אל בתינו ומכ"ש להיוק חר מישראל כי כל הכדורים של אש נתפוצצים באויר הרקיע ולא הויקו כלל אמנם סמר בשרינו מפחד האש הגדול היוצא בעת זריקת הכדוריי ובמוש"ק הוסיפו המורים לירות כלי משחיתים הויביצין בכל העיר ולרחובות היהודים לנקום נקם כי המה יודעים מנצוח המלחמה אשר נצחו חיל המלכה יר"ה את אנשי חיל עם פרייון במדינה איזה פרסאות מכאן ואנשי חיל המלכה יר"ה הכו בשונאיהם מכה רבה מאד עד אשר חיל עם פרייון נתנו עורף לחיל המלכה יר"ה ונסו מפניהם ואנשי העיר פה לא ידעו מזה והיתה מורך בלבבם ולא קמה עוד רוח בקרבנו. וביום א' ב' דר"ח תמוז התאמצו המורים לירות בכלי קנים גדולים שקורין קאנאנין עד שעה ג' אחר הצות היום ולא יספו עוד לירות בכדורים של אש ובקנים גדולים הנ"ל רק לעת ערב הורו ב' או ג' פעמים מכלי קנים קטנים הנקראים פעלד שלאנגין ובאו המבצרים ואומרים שאויבים הוליכו את כלי המשחית שלהם מההרים שבנו שם הפאטרעין ויצילו אותם לברוח מעל המקום ובו בלילה נסוגו אחריהם וכל מה שאינו ביכלתם להוליכו עמהם הוכרחו להניח שם ומהם חפרו בקרקע הארץ והוכרחו להניח כמה אלפים בומין ורבבות שטוק קונלין פולוויר סך רב ועצום והרבח רוח והצלה לפני המקום ב"ה. אך מהר הלכין חוץ לשער ראמשין לא הלכו עם פרייון ועמדו שם בחיל גדול מאד וביום ב' תמוז נפתחו השערים ורדפו מקצת החיל אשר היו בעיר אחרי עם פרייון. וביום ג' אחר הצות היום הלכו כל אנשי חיל עם המלכה יר"ה להר הלבן וירדפו אחרי עם פרייון וישגו אותם והכו בהם מכת הרג רב וישבו מהם חיל גדול ובוזו מהם

¹ אשתו ובנו נזכרים מאת Hock צד 11.

הרבה כלי קנים גדולים וקטנים וברחו מעם פרייון כמה מאות איש מידי יום ביומו ואז ישבו עם המלכה יריה בשמחה וינס יגון ואנחה כי היתה הרווחה וכל בני קהלנו פתחו פיהם בשיר וברננים לשומע תפלות ותהנונים ואנקת אבינוים על כל הניסים אשר פעל לעם עמוסים ויושועם למען שמו וינאלם מצרתם הוא יושיע ציון בימינו ויבנה ערי יהודה ובהם יושיבנו וזרע עבדיו ואוהבי שמו בהם ישכנו אמן.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

צרות וירמישא

בשנת שצ"ו

העתקתי מתוך כתב יד

אני

יהודה המכונה ליב לאוונשטיון.

הערות המו"ל.

הצרות והמצוקות הרבות שנתהוו לרנלי „מלחמת שלשים שנה“ השיגו ביחוד את העיר ווירמיישא. — בשנת שצ"ו (1636) חנו בעיר הזאת שתי מחלקות חיל צבאות הקיסר, ועל תושבי העיר היה לכלכלם די צרכם. עת צרה היתה אז לעדת ישראל דק"ק ווירמיישא, כי היהודים הוכרחו לשאת בעול המסים אשר הושמו על העיר הרבה יתר מכפי אשר עלה על חלקם. רבים מנכברי היהודים נתפשו בפקודת בית מועצות העיר במאסר וחופשה נתנה להם רק אחרי אשר נפדו בכסף רב. — ע"י מכתב הקיסר אשר הגיע ליהודים ביום 16 מאי 1636 היתה להם מעט הרוחה. (המכתב הזה נדפס בספר השנתי „געשיכטע דער יודען אונד דעם יודענטהומס“, לייפציג 1860 צד 284; 1861 צד 377. עי' עוד: בעקקער, „ביטרֶאָנע צור געשיכטע דער פרייאַד אונד רייכסשטאדט ווארמש“, ווארמש 1880 צד 182 והלאה).

העלים האחרים אשר הנני נתן בזה לפני הקוראים המה העתקה נאמנה מנוף הכ"י הנמצא בבית העדה ליהודים דק"ק ווירמיישא, כאשר רשם אותם על הספר עד ראייה בעת ההיא. הסופר הזה יתאר לנו כתארים נאמנים את התלאות הגדולות אשר סבלו היהודים, כי דרשו מאתם מסים וארנוניות יתר מכפי יכלתם.

היום י' ה' י"ז שבט שצ"ו לפ"ק הבין עירוניס בכאן דען אוברשטמן ראנפט אוברשטער לייטן אמפט¹⁾ ביא הערצוג פ'לורעניץ איבר ווישן אום ד' אלפי' והובי' רו ער זול ביא יהודים איין נעמין, אונז אים איין דיקרעט גשיקט זול אלי עקסקוציאן מיט איין פור נעמין, או אך תכף דען אוברשט רנפט תכף מיט גיוומי' נוראים מיט איין קוואטירן, קהל יצ"ו אויף גיליינט אין צווישן שבת צו ביצאלין אונז דיא ד' אלפים והו' ריכטיג צו . . . אנוא הבין קהל יצ"ו אין איינר אייל ניש קענן ערכות מכין וויא מן עש גובה זול זיין נייארט הבין זיך מ'רצה] גיוועזן דז איין אימליכר בעל בית זול געבן וויא מן איין איבר שלאג איצונדרט מאכט, אליינט עש זול איין הלוואה זיין אויף דען גייאן ערך דען מן בקרוב מכין וויל אונז וויא עש על ידי דין אויס נימאכט ווארט זול עש פור חשבנת ווארדן אוב איינר צו פיל אודר צו וועניג געבן זול עש [אויס] נימאכט ווארדן.

אחיב איז רילי גאננען צום ראש הנ"ל אונז יהודי' ווידר אויף ב' אלפי' פור וויזין בשם העירוני', דיא עירוני' הבין עש ניש גישטיין וואלין דאן דען פשר צווישן קהל אונז עירוני' איז אויף ד' אלפי' והו' גוויזן, הבן קהל דוך יום א' כ"א²⁾ שבט דורך גרושי השתדלות נוך אלף והו' מוויזן ערלייגן, איז ס"ה ה' אלפי'. יום א' כ"א שבט הנ"ל הבין עירוני' דען אוברשטי וואבל³⁾ אך אויף ה' אלפי' והו' אויף יהודי' פור וויזין, הוט מן ווידר איין אנדרי נתינה גובה גיוועזן, וויא דא הינטן דיא נתינות פור צייכניגט זיינן.

אחיב הוט מן גיוועזן דז מן ניש גינגיין הבין קאן מיט דער אנדר נתינה הבין דעש ווענין קהל יצ"ו י' ג' ה' אדר ראשון נימאכט דז מן זול משלים זיין די אנדר נתינה אז וויא דיא ערשט נתינה אך.

י' ה' ה' אדר ראשון שצ"ו צווישן צווייא אונז דרייא אויער, הבין עירוניס נוך קהל גשיקט אונז אין פור גיהאלטין אונז איין גיציניגט קהל יצ"ו זולין אלי וואך געבן לסיועת הריקים אלף ר"ט, אודר וואלן אנדרי מיטיל פור נעמין (איז קיין ביישייד פון קהל דרויף גיווארדן)⁵⁾.

י' ג' י"ג אדר ראשון הבין עירוני' ווידר נוך קהל גשיקט אונז אין איין אנדרי ביישייד אן גיציניגט זולין מהיום אן כל שבוע געבן ב' אלפי' ר"ט פור ב'

1) Lieutenant.
 2) Wahrscheinlich hier, wie beim folgenden Datum, Schreibfehler für d. i. 27. Januar 1636.
 3) Oberst Webel.
 4) Soll wahrscheinlich ב' heißen.
 5) Die mit ( ) versehenen Stellen sind von anderer Hand geschrieben.

רענימענט אונ' כל חדש זול מן דען . . . איבר ב' רענימענט נעבן ב' ארפי' ר"ט אונ' עשרה פודיר יין (קהל זיך ניקש מרצה גיוועזן).

הבין קהל יצ'ו דורך ר' זעקלי נייבורג¹⁾ אונ' ר' אנשיל אופנהיי²⁾ גשיקט דען עירוני' אויף איין חש[בון] וויא זיא ווארדן אים סך מיט אין צו פרידן ווארדן תקפ"א זהו' ו' צלמי', איז דעם לעטר קרעמיר גילפירט ווארדן וועגן דען עירוני', אויף ר"ע³⁾ גיהייש, יום ב' י"ט אדר ראשון שצ"ו איין פט[קא] דריבר געבן ווארדן. איז יו' ב' י"ט אדר הנ"ל דעם ר"ע אויף השתדלנות געבן ווארדן איין פור גילטי בעכור, דעם ערן רילי איין חצי טוציש לעפיל.

יום ג' כף אדר הוט מן דעם פפיל בעקיר געבן וועגן פסח מעל איין כסף לעפיל.

יו' ו' כ"ג אדר ראשון שצ"ו הבין עירוני' איין שומר היריין גשיקט אן קהל אונ' איין זקיסרייא פון דעם אוברישטי לייטן אמפט ראנפט מיט זיך גיברויכט, מן זול אים אן זיהנליך געבן ה' מאות ע"ה זהובי', אז מן תיכף ער ליגן מוויג, הוט מן ה' מאות זהובי' אויז שטרומרש יין מעות גינומין דרצו.

יו' ד' כ"ח אדר ראשון הוט מן וועלין געבן דעם ר"ע מעות הוט עש ניש נעמין וואלין הוטש ווידר אן זעקיסרייא גיוויזן, אונ' ב' פעמי' שומר דעש וועגן היגן גיהבט, לעת ערב איז דער זעקיסרייא היריין קומן אונ' מקבל גיוועזן אלף זהובי'.

יו' ו' ר"ח אדר שני, הבין הפרנסים מענדלן⁴⁾ אונ' דוד אופנהיי⁵⁾, גומפיל שמש⁶⁾ מיט גאננן, גילפירט עירוני' אן געלט קס"ה זהובי' י"ב פיג וחצי, אן פור גילטי בעכור אונ' גלעזיר פים י"ט מרק י' לוט דיא מרק מ' טליר טוט רס"ד זהובי' י"ד פיג, אן ברוך פור גילט ג' מרק י"ג לוט וחצי, דיא מרק ח' טליר טוט מ"ו זהובי' וחצי רביעית זהוב, איז ס"ה ד' מאות ע"ו זהובי' י"ג פיג ו' פשיטי'.

באותו פעם הוט דען עירון פולין בשם עירוני' קהל פורגיהלטיין אונ' אן ניצייגט אין דער פאר שטוב, דז מן זיך זול ניפאסט מכין אונ' נעבין אלי וואוך ב' אלפי' זהובי' אונ' זול גירעכניט ווארדן פון דעם כ"ה נובעמבר ווש גון צום הויף שטאב גיהערט זול איצונדרט ניש גימעלט ווארדן.

יום א' ב' אדר שני הוט מן קהל יצ'ו ווידר בישקט אונ' ר"ע פולין אין פור גיהלטיין, זיא זולין שריפטליכי חשבון ברענגן וואש מן אן געלט אונ' וואר געבן הוט, אונ' היום מושמין עירוני' כמה אלפי' נעבן דער הלבין זולין זיך קהל מיט געלט ניפאסט מכין, דאן וויא מן זיא פרעסין ווארט, זא וואלין זיא קהל אך פרעסין אונ' די פראטאי . . . אך מיט אין פור נעמין.

¹⁾ Vgl. Sammelband III S. 26 Z. 31 u. IX S. 21.

²⁾ Vgl. das. III S. 27 Z. 27 u. IX ibid.

³⁾ ראש עירון.

⁴⁾ Vgl. das. III S. 16 Z. 25 u. IX S. 16.

⁵⁾ Vgl. das. Z. 35 u. IX ibid.

⁶⁾ Vgl. das. III S. 15 Z. 12 (IX S. 15 falsches Datum).

יו' הנ"ל הבן עירוני איין ביט בריב אן אוברשטן וועביל גישריבן מן זול
אין מאה ריקי' אונ' בינעבן דיא אופיצירן צו געבן דו זיא יהודי' כופה זיין איר
געלט צו געבן, איז איין העתקה דא מכתב ההוא.

יו' ג' ד' אדר שני הוט זיך דער ראש מרצה גיוועזן אין דיא ריקים צו
געבן אונ' הבין עירוני אים איין דיקרעט איבר געבן אויף ה' אלפים זהובי' דו
מן אויך הוט מוזין דען דיקרעט, יעקב¹⁾ אונטר שרייבן בשם הקהל, זא הוט מן
צום דריטן מול מוזן די נתנה אויף היבן דען ראש צו ביצאלין.

יו' ו' פורים שצ"ו לפ"ק הוט מן דעם זעקסטריא בשם עירוני געבן אויף
דיא י"ב מאות זהו' דיא מן אין אין שאצונג חייב איז, ג' מאות ר"ט, הוט קוויטונג
געבן אויף דיא ג' מאות ר"ט אונ' דיא אלף זהו' אונ' תקע"ה זהו' דיא ער מקבל
גיוועזן בשביל העירונים כנוכר לעיל בראש הדר.

יום ב' י' אדר שני שצ"ו הוט קומיסריא פול פשרה גימאכט מיט קהל יצ"ו
מחמת פיזיריטן תבואה אין דער גס היט מן אים מרצה גיוועזן תשעי' פור דגן,
הוט מן פון בעלי בתים נוך צעטיל נוך דיא ערלי' פיזיריטן הבין אויף גיהובן הצי
רביעי' מכור, איז יום ג' אונ' יום ד' י"ט אדר שני גיהולט ווארדן ס"ט מלטי'
יו' א' כ"ג אדר שני ווידר ט' מלטי' אויף דעם ברייט הויו גיהולט ווארדן.

יו' ה' כ"ז אדר הוט דער פפייל בעקיר ריקי' גיברוכט אין דוד בית אונ'
אין גימפלש בית, הוט מן מוזין נוך געבן י"ב מלטי', איז אויז דעם מעשר גינומן
ווארדן אונ' איין טייל אויז דעם הצי וירלינג דען מן ווידר נוך דעם פיזירי'
צעטיל אויף היבט.

יו' א' כ"ג אדר שני זיינן ב' ועלד שרייבר היריין קומן בשם הזעקסטרייא²⁾
ווייש, הוט מן אין געבן מוזן אן אב שלאג דען י"ב מאות זהו' דו מן עירוני'
שאצונג געלט חייב איז, שצ"ג זהובי' בינעבן דיא ג' מאות ר"ט דיא דער זעקסטרי'
ווייש זעלברט אס פורי' אן גינומין הוט, איז ס"ה תתמ"ג זהו', הבין דיא ועלד
שרייבר קוויטונג דריבר געבן.

עוד הוט מן יו' ג' י"א אדר שני דעם סיניאר³⁾ אין בייא זיין פולין אונ'
ר"ע קארניליוס אין דער אוידענין געבן אן אבשלאג דען י"ב מאות הנ"ל איין
קוויטונג פון פפעניג מיינשטר פון שפיידר, דו קהל פור עירוני' אויז געבן צ"א מלך
מליר וחצי, עו' הצי ר"ט מוינה דעם וועניל שליה דער דען חילוף גימאכט הוט.
יום ב' כ"ד אדר שני שצ"ו זיינן השתדלני' הפרנס כהר"ר יעקב גינגן שיי'
וכהר"ר עקיבא⁴⁾ שיי' אנוועק גיריטן אויף דער פושט נוך היילברון צו.

יום ב' כ"ד אדר הבין ר' שמעון אונ' אייוק גילפרט דעם רעגיימינט שולטין,
פון ראש וואביל אן דער נתנה ה' אלפי' זהו' דיא מן מרצה הוט גיוועזן יו' ג'
ד' אדר שני, י"ט מאות ארבע"י זהו'.

יו' ג' כ"ה אדר הוט מן דען ראשי' בכלל אצל הראש וואביל גילפרט דו
כסף בערך ב' אלפים איז נוך גיש גיחשבנת.

1) Jakob Ginz oder Günzburg; vgl. unten und Sammelband III S. 17 Z. 14.

2) Sekretär.

3) Signore.

4) Vgl. Sammelband III S. 17 Z. 86.

יום ד' ר' ניסן הוט מן דען רענימענט שופט ביצאלט דו עש צו זאמין הי אלפי' און, ביו אויף חמשי' זהו' און מן אים הייב בליבן און אביר דעש רענימענטש שופט זיין זילבר נוך ניש גירעכנט, דיא חמשי' זהו' אך ביצאלט ווארדן.

יו' ב' כ"ד אדר שני הבין עירוני' דעפוטירטן פולץ אולמר קלימניט ווידר נוך פרנס' גישקט אונ' איין חשבון פון און ביגערט, זא הוט מן איין חשבון גיברויכט אל דו מעות דו בקרוב און דען ראשי' אירנט וועגן אונ' אך אין זעלברש גיגעבן ווארדן, בתוך הדבר' זיא גזנט מן זול נוך מ"ד אלפי' געבן קושט שון ד' פעמי' מאה אלפי' זולין דו שביעי' פון מקום געבן השיבו הפרנס' דוד יעקב ר' מיכל' מיר קענין ניש אונ' געבן ניקש ווייטערש, הבין עירוני' בתוך הדבר' גירוכט ווארום מאיר הוניק זיין בן ניש זיין איין קויף געבן השיבו זייא ניש עירון היא, הבין זיא משיב גיוועזן, ווער אין הייש אנוועק ציהן ווען ער ניש אב ניקופט ווער דער לייב אייגן שאפט וועגן, דורף קיינר קיין קינר אנוועק געבן ביו ער ניקופט ווער, השיב יעקב, מיר גישטיין דיא לייב אייגן שפט ניש, און אך אנזא ניש מיישט, בתוך הדבר' הבין יהוד' מוכיר גיוועזן וויא ר' יעקב אנוועק זיין השיבו ווער אין הייש אן רשות דער עירוני' אנוועק ציהן.

יו' ד' כ"ו אדר שני הבן עירוני' ווידר איין שומר היריין גישקט מן זול אין נוך פורמיטטג ברענגן אויף חשבון הי' מאות זהובי' השיב דוד פ"ה²⁾ מן קאן קיין געלט גריגן אונ' ווישן קיינש צו גריגן מיר קענן ניקש געבן.

יו' ה' כ"ז אדר שני הבין עירוני' נוך פרנס' גישקט זייגן קומן דוד ר' מיכל יעקב היאלט³⁾, הוט איהנן פור פורגיהלטן מן העב אין אופטר מול פור גיהלטן אונ' איין גיציגט איר זולט דו שביעית פון מקום געבן, זייט אלצייט ארבעי' אלפי' ויותר הייב, דער הלבן זולט איר נוך היום ב' אלפי' געבן אונ' מחר ווידר געבן ב' אלפי', וואו ניש הב אך ביפעלך אייך צו תפסן, זיא משיב גיוועזן מיר קענן ניקש געבן און ניש מיגליך מיר זיינן דעם וואביל נוך חייב, לסוף הוט ער ר"ע גזנט איך זול אייך אלי' ח' תפסן זונדר ב' ווידר היימן צו שיקן, נון זיין ניש מער אז ד' קומן, וייל איך דוד ווידר היימן גיין לווין, אונ' דיא אנדרן גיתפסת.

יו' הגיל הוט דער פפייל בעקיר ריקי' גיברויכט אין דוד בית אונ' גומפיל בית, וועגן דיא י"ב כור דגן דיא מן הייב און אן דען צ' כור דעם קומיסריא, אונ' גומפיל וועלן אין אייזן שליסן לווין.

כהיו' יו' ו' כ"ח אדר הוט מן זופליצירט אן עצה וועגן דו זיא פרנס' גיתפסת הבין, און דער בישייר דרוף ער גאנגן, בוו השעה מכין עירוני' איין זופי' ליקאציאן אן אובירשטי ראנפט דו מן עירוני' ריקי' פור פולגן לווין יהוד' צו פרעסין, אונ' דער ראנפט און ניש היא גיוועזן נייארט צו שפיאאר, זא און מן צום אובירשט וואכט מיינשטר גאנגן, זא הוט ער דיא איבר וויישונג פון עירוני' גיוויזן, אויף ד' אלפי' שציג זהו' וואל זיא דעם הערציגן ברענגן, וואל דוך דו בעשט דר

¹⁾ Vgl. Sammelband III S. 14 Z. 29.

²⁾ פרנס החדש.

³⁾ Vgl. das. III S. 19 Z. 16 u. IX S. 18.

בייא טון, לעת ערב איז דער ראנפט קומן, למחר אם שבת קודש איז מן צום וואכט מיינשטר ווידר נאנגן הוט ער גיואגט העב געשטרן מיט דעם הערציג גירעט אונ' דיא איבר ווייוונג גיוויזן, הב ער משיב גיוועזן וועל ניקש מיט יהודי צו טון הבין, וועל ניקש פון זיא איין נעמיק, זול דוך דיא איבר ווייוונג בייא זיך הלמן ביו דער ראנפט קומט, ער זייא געשטרן קומן מן זול צו אים גין, אלוא הוט מן אם יו' י' איין וזפליקאציא אן הערציג מכין לזוין אונ' אם שבת קודש אן געבן, דער הערציג זיא תכף דעם ראנפט איבר געבן, איז מן בייא דעם ראנפט גיוועזן, אונ' אין דעם דו יהודי זא בייא אים זיין איז רילי אגיין גילופין אינש חדר אן רשות אונ' זיך זער דער בלאכט, אונ ר"ע אונ' אולמר נוך קומן, זיין יהודי הירוי קומין אונ' אויף גיווארט ביו זיא אנוועק גיוועזן, הוט ער מבטיח גיוועזן, דיא איבר ווייוונג ניט אן צו נעמין אונ' עירוני אך קיין ריקי' צו געבן.

(כאן חסרו איזה דפיין)

יו' ג' ח' אייר הוט וואביל גישיקט נוך פרנסים אונ' אינג פור גיהלמן, דער ווייל דיא קצבי יהודי חייב זיין פור אוקסן ג' מאות ר"ט דעם פרונקן (יש אומרי' ער וואביל העב חלק דראן) אונ' קצבים הבין דעם הערציג פלארענין דיא אקסן געבן, הוט זיא דער הערציג אן עירוני גיווישן זולן זיינט וועגן דיא ג' מאות ר"ט צאלין, אונ' עירוני הבין אויף פרנס' גיווישן מן זייא אין חייב, זולניש ביצאלן, דער האלבן זול מן אין ביצאלין, וואו ניט וועל ער תיכף ריקי' אין דיא גס שיקן, גלייך דעם אובירשט וואכט מיינשטר ביפולין, הוט מן מחמ' יראת הריקי' מוויזן פור שפרעכן קהל יציר' גוט צו מכין אונ' תכף דאש הבית ב' ר"ט אויף גיהובן דר צו, זיינן יו' ב' י"ד אייר גיצאלט ווארדן, זא הוט מן קצבי' פור גינומין, הבין ת"כ¹) געבן אונ' אן בני ישיבה גישמעלט איר טענות אב צו הערין דער געגען ווש נון בני ישיבה דרויף ערקענט וואלן זיא נוך זעצן.

יו' ו' י"א אייר בהשכמה צו תהלים קאם דער טער מיט ד' קאפראלא²) ב' פון ראנפט ב' פון וואביל, אונ' תכף אין דוד פרנס החדש בית מן זול אים ז' פודיר יין געבן פור דיא ב' ראשים, דיא נכט דער פור סמוך ללילה הוט דער ר"ע עז אן גצייגט, למחר תכף דו דרויף, איז מן צום ראנפט גאנגן, ער זייני ב' קאפראל הולין לזוין, ער ביגער קיין יין פון יהודי ניט, זא איז דער טער צום וואביל גאנגן אונ' זיין רשעת גרעט הוט ער יהודי גיזנט ווייל דער ראנפט זיין שענקן בין איך וואל צו פרידן, וויל אביר מיין וויין פון אייך הבין, ביני ביני הוט דער קומיסריאן צו עירוני גישיקט זולין יהודי צופרידן לושן מיט וויין וכל דבר, זיא אביר ניקש דרויף געבן אונ' שיף הניזוכן³) קומן בשם העצה מן זול נוך י"ג פודיר צו דען ז' געבן, מן הוטש ניט וועלין טון אליין דיא ג' פודיר וחצי דעם וואביל הוט מן צו אנגדר גיואמילט, לסוף הוט שיף הניזוכן עירוני ריקים מיט גיברוכט עש וועל בכח אין קעליר אונ' אן גיהובין אן ווסמן בלין⁴), ער זיין בית

¹) תקיעת כף.

²) Korporalen.

³) Schief Hannes'chen.

⁴) Vgl. Sammelband III S. 14 Z. 25 und IX S. 14.

צו גישלאסן, הבין אים דען פענשטר לאדין אויף גיברוכן, זא הוט זיך דער קווארט אין דער גס דריין גיליגט אוני נישט לייך וועלן דו דיא איין כח שונק, ביני ביני איז דער קומיסריא אוני אך דער דאלבורגר צום ראנפט גאנן אוני בדיעה גיהבט דיא ריקי בכה הינויז צו שלאגן, הבין די עירוני איר ריקי הולין לויין, וויא מן שולין גין וועלן קאם דער טער ווידר מיט איין קאפיטין אוני י"ב ריקי פום וואביל אין דוד בית מן זול דעם וואביל דיא ג' פודיר וחצי יין געבן, יהודי גיוגט, מן העב זיא דוך הייט געבן, לסוף דער טער מודה גוועשט זיא העשן אין אין דאו קאמיס גיפירט העשן גימיינט וואלן בייא יהודי נוך ג' פודיר וחצי הורני ברעסקין, דער קאפיטין ברונז גיווארדן איבר טער דו ער אין מיט שקרי ביריכט הוט אוני תכף מיט די ריקי הינויז גאנן.

יום ש"ק הבין עירוני ווידר שיף הניוכן בדרך בקשה גישיקט מן זול אין דוך דיא ג' פודיר וחצי נוך געבן, קהל עש ... ביז יו' א', יו' א' דער קומיסריא היריין גישיקט קיין טראפין צו געבן, זיין עירוני צו אים גאננין אוני גיבעשן ער יו' ב' ווידר היריין גישיקט מן זול אין ב' פודיר געבן הבין עש אך טון מוויין.

יו' ב' י"ד אייר זיינן עירוני אויז דעם עצה בית איר פלאקירונג¹⁾ אויף גיטון ווארדן אבר למחר דעם ר"ע ריקי אין בית גיליגט אוני אין דריין משמר גיוועזן נישט דורפן אויז גין אז וויא איין חפום אוני ניקלים וואלטייר בייא דעם ר"ע . . . אוני רילי אין זיינס בית ג"כ אנוא אוני יורדיו בייא אים, אוני דער רוש עירון ג"כ אין זיינס בית.

יום ו' כ"ה אייר זיינן דיא עירוני אויז פרייא גאנן ווידר אוני לעת ערב ג' אויער דער ראש עירון קארנילוש אין זיין גארטין אין בייא זיין רילי, נוך פרנסי גישיקט אינן אן גיציגט, זולן ווידר ה' אלפי זהו געבן, פרנסי ניקש מרצה גיוועזן, אם ש"ק הוט זיך דער ראש ראנפט גענען היים ורנקבורט עטווש מראה פנים גיוועשט אז ווען ער יהודי יוא וואל איין נעמין מיט איינר איבר ווייונג זא איז מן יו' א' צו אים גאנן אוני גיבעשן הוט נישט רעכט יוא גיוגט, איז אפשר אויף עטווש אויזין גיוועזן, זא הוט יעקב פרנס דען זעלבן גנצן יום בבית הערציג אויף גיווארט דו עירוני ניקש ערלאנגין מעכטי בייא אים, אז אך רילי קומן איו, הוט יעקב גיווהן, איז נישט פור קומן, זא הוט מן דען דלבורגר ער בעטי איו צום ראנפט גאנן אוני יהודי הלכן גיבעשן אין מבטיח גיוועזן וועל זיא נישט איין נעמין, לעת ערב איז דער הערציג אנוועק דעם מלך אנטגיגן זול נוך צו וולירשטיין זיין, יו' ב' איז מן ווידר צום ראנפט גאנן, ער מבטיח גיוועזן וועל יהודי נישט אן נעמין אוני עירוני קיין ריקי צו געבן וויא זיא פון אים בינערט הבין, דער הערציג העבש אים אך אנוא ביפולין, אליין דער וואביל מעכט זיך יוא מרצה זיין אוני יהודי אן נעמין זא מעכט וואביל מעות גריגן אוני ער נישט, דו מעכט אין יוא פיר דרישין, זא איז דער דלבורגר צום וואביל אך גאנן אוני וואביל אין אך מבטיח גיוועזן נישט אן צו נעמין, אונ דער ראנפט עירוני איר איבר וויישונג ווידר גישיקט וועל מיט יהודי ניקש צו טון הבין, זיא זולן אין צאלין, זא הוט קהל איין מוסכם

¹⁾ Blockirung.

נימאכט, יעקב אונ' ווייבש אושטהובן¹⁾ צום מלך צו שיקן, זיא זיך אך גערישט
 מחר יו' ג' אויף צו זיין, למחר יו' ג' הוט מן צו טון גיהבט דו מן מאה טליר
 גיוזאמילט הוט צידה לדרך, איז כל היום דרויף גאנגן, ביום ד' ר"ח סיון בהשכמה
 הבן עירוני אירי ריקי ווידר גישיקט אין דיא רחוב אונ' דיא ספורטן פלאקירט²⁾
 דו קיין ב"י אין יוצא, אום ד' ח' אויער הוט שינגמן גישיקט נוך פריישבך, דא ער
 קומן איז אים ביפולין צום מ"ל³⁾ צו גיין אונ' אן צייגן, איז עבין מ"ל דיא
 נכט דר פור פון שפיאר קומן, דען יום ו' שעבר הוט ווילמרוט נוך מ"ל
 גישיקט זול צו אים גען שפיאר זא הוט מן אים דיא וזפליקאציאן אן מלך יריה
 מיט געבן, אונזר זכין בעשר מחוק צו זיין, הוט אין אביר ניש צו שפיאר אן
 טראפין דען ווילמרוט⁴⁾ גם יעניראל גאליש זיינן אס שבת צו נאכט אנוועק דעם
 מלך גען ווילרשטיין אנטגעגען, אס שבת הוט בול איין שליח מיוחד צו מ"ל
 גישיקט וועגן דער וויזונג איין כתב אן מ"ל גישריבן אונ' איין כתב אן ווילמרוט
 גישריבן וויא עירוני ניקט אויף זיין ציווה געבן אונ' ווידר ה' אלפי היישן, זא
 הוט מ"ל דיא כתבי דעם ווילמרוט נוך גישיקט אונ' אים דער בייא גישריבן
 וועגן ב"י דעש בעשט בייא דעם מלך יריה צו טון, נון דא מ"ל אונזר פלאקירונג
 גיהערט תקף צום בול גאנגן אונ' אין מורו גיוועזן זיינן כתב אונ' ביפעלך נוך צו
 קומן, אונ' מיט אננדר צום דלבולנר גאנגן, ט"ט ווילנדרוף זיין נוך ניש היא, אונ'
 תקף אלי ג' צום ראנפט גאנגן וואביל אונ' אך הין גיברוכט, זא הוט וואביל תקף צום
 דלבורנר גיונט, ברודר הב איך דיך דען יודין דורך דען קווארטן⁵⁾ ענטבישן איך
 וויל דעם קומיסרי געבן ריקי זא פיל ער וויל אונ' זול זיא היגויו שלאגן אונ'
 אויז ציהן, אונזא הייבט ראנפט אן, ברודר ניש זא שטרענג וואלן דרויו רידן, הבין
 נושא ונתן מיט אננדר גיוועזן דיא ראשי אונ' דער דלבורנר אונ' מ"ל אונ'
 קומיסריאן, ביני ביני איז מיטשג גיוועזן, איז איטליכר צו זיינר אכילה גאנגן,
 לאחר אכילה זיין זיא ווידר גאנגן הוט עבין דער וואביל וואלן אנוועק רייטיק, זא
 זנט דלבורנר צו אים ברודר ווער ווארט מייני יודין העלפין, הוט וואביל משיב
 גיוועזן ברודר איך הב שון איינס קאפיטין ביפולין מיט דיר צו גיין אונ' ריקי
 זא פיל דוא ווילשט, לסוף זייני זיא צום ראנפטן ביחד קומן אונ' נושא ונתן
 גיוועזן, הבין נוך דעם ר"ע גישיקט זול צו אין קומן, ער ווידר אנטבוטן זייא עצה
 קען ניש אב קומן, דוך וואן עס נוש זייא, זא וואל ער קומן, זיא ווידר גישיקט
 וואן ער ניש קומן וויל זא וואלן זיא צו אים קומן, הבין עצה תקף איר מלומד
 אוישוואלד⁶⁾ גישיקט אונ' זיין בקשה גישון, פור הוף⁷⁾ ניש דו מן אין דיא מיטיל
 נעמין וואר, דיא ווייל דיא יודין מיט לייב אונ' גוט דער שטט פור האפט אישט,
 זא היבט דער מ"ל צו אים אן בפני הראשי מן גישטייט ניש איין האר, עש

¹⁾ Vgl. Sammelband III S. 16 Z. 28 und IX S. 16.

²⁾ blokirt.

³⁾ משנה למלך?

⁴⁾ Wallmerode (war Kriegskommissär).

⁵⁾ Garde.

⁶⁾ Oswald.

⁷⁾ Verhoff.

שמיט דרינגן דען אימערעירטן ניקש בינומן, וואן זיא אנזא פור פארין וואו וועלמן זיא איר אינטרעווי גרינג, זא נאם דער דאלבורגר דען בישייד דער מהקיסר זול גיפערטיגט ווארדן אונ' זנט צום עירוני' מלומד וויא ווארט אייך דו שמעקין וואן דו רעכט פור פערטיגט ווארט ויין, וויר ווארן אייך וויישן ווער איבר יהודי' צו גיביטן הוט איר אודר מיר, לסוף ווער דער שלום ער זול עירוני' זיין זול דיא ריקי' אב הולין אודר ווארדן עטווש אנדערן ערפארין, געגן ג' די אויער הבין עירוני' איר ריקי' אב הולין לוויין הבין דען יום פור צערט י"ג ר"ש מן הוט אין מוזין איטליכס אפילו דען ריקי' דיא זיא אונטר דער מינין ביהלמן הבין, איטליכס איין ליט' בשר ב' ליט' לחם ב' מדות יין געבן, אונ' ד' קאפראל אונ' ועלד וואביל¹⁾ כפל — יום ד' ר"ה סיון לעת ערב אזו יעקב מיט אייזק בן מענדלן אונ' שעל²⁾ ר' אהרן³⁾ צום מלך יר"ה אונ' הבין אייער זופליקאציאן למלך יר"ה אויף גלחות אונ' יהדות מיט גינומן, אונ' עירוני' הבין איר מלומד קלימינוס אונ' מרשטאליר אך הינוף צום מלך גישיקט — יום ב' כ"ג סיון אזו יעקב ווידר קומן.

י' ראשון של שבועות זיין דיא וואבילישי רענימענט אנוועק גיצונין אויף שפיאר צו.

י' ו' י' סיון אזו דעש הערציג פלארענין זיין רענימענט אך אנוועק גיצונין אויף שפיאר זיין און גיפער ב' ג' מאות אים מקום בליבן.

דער ווילט לעדיר קרעמיר הוט פליטה גימאכט, הבין עירוני' דען ראש אויף קהל פור ווישן ג' פעמי' ס' ר"ש מוזין דעם ראש געבן וועגן לעדיר קרעמיר וואוכן געלט פור קווארטיר.

י' ב' כ"ף הבין עירוני' הבטמן מן אויף יהודי' גוויזין עטליכי חולי' לחם ויין צו געבן, הוט מן אין מוזין געבן פור ג' ימים ו' מאות ליטרי' לחם אונ' יין. י' הנ"ל הוט הבטמן . . . עירון פולין ריקי' אינש בית גישיקט מחמי' ער עירוני' ד' כור דגן גלייך (?) פור לנג, ער פולין דיא ריקי' אינש פרנס החדש בית גישיקט אונ' איין דיקרעט מעצה יהודי' זולין זיא ביצאלן, הבין מוזין ע"ז זה' דר פור געבן.

י' ה' אונ' י' ו' ווידר בכל יום ב' מאות ליטרי' לחם געבן אונ' יין.

י' ב' כ"ז סיון ווידר ב' מאות ליטרי' לחם געבן מעי' דר פור אונ' יין.

י' ג' י' די י' ה' ר"ח תמוז בכל יום ק"ן ליטרי' לחם געבן.

י' ו' ר"ה י' ש"ק ווידר מעות פור לחם בכל יום ק"ן ליטרי' געבן.

י' א' י' ב' י' ג' געבן ג' כור קמח.

י' ג' י"ב תמוז שצ"ו דיא ולפי קווארדיי) דורך קמיר שליח אן גישלאגן אונ' לעת ערב דוך לסיועת הפולאקן מוזין ה' מאות כ"ה ליטרי' לחם געבן הבין

¹⁾ Feldwebel.

²⁾ der schielende.

³⁾ Vgl. Sammelband III S. 28 Z. 26 und IX S. 23.

⁴⁾ Sauvagarde.

פור גיונט מוז ש"ו אלפי ליטר נעבן, וול קהל אלף ליטר דרך הלוואה הערבגן, וול אין ווידר ביצאלט ווארדן, זא הבין זיא משקר גיוועזן הבין נורט ה' אלפי ליטר, זולין נעבן, הבין עש הכל ווידרגריגט יהודי דוך ניקש ווידרגעבן.

יו' ש"ק פרי פינחס י"ו תמוז שצ"ו הבין עירוני היריין גישיקט ב' יונג עירוני אונ' ב' כופרי אונ' אויף גישריבן אלי בעלי בתי אונ' אירי נשים אונ' אירי קינדר דיא י"ב שנים אלט ויין אונ' משרת בחור פלצול אפי געשט אונ' נכריים דיא הין וואנגן.

יו' ב' כ"ה תמוז עירוני ווידר גיהיישיין כור תבואה א' אום¹⁾ יין בכל יום גיהיישיין אפי לשעבר, מן זול אים מחר תשובה זגין.

יו' ג' כ"ז תמוז הבין עירוני ווידר נוך תשובה גישיקט, אין משיב גיוועזן מן קען ניש מער נעבן, הבין זיא לאחר הצות בלעטין גימאכט אונ' עטליכי ריקי אין ריא רחוב לאזורט איז מן צום קומיטאנט²⁾ גאנגען אונ' אים ניקלאגט, ער חקף זיא הולין לוזין.

יו' ד' זיא ווידר בלעטין גימאכט אונ' פור מיינט קומיטאנט צו איבר ריידן אין ריקי נעבן איז ניש גישעהן, אום ד' אויער דער פפיל בעקיר מיט שלוסיר אונ' זק טרעניר ריקי פור לייט³⁾ קומן וואל כ"ף כור דגן הולין בכה, איז אך דורך קומיטאנטי ועלד וואביל גיווערט ווארדן.

יו' ה' איז דלבורג מ"ל וריישבך ביא זמין גיוועזן אונ' פרנס' ביא אינן אונ' דען קומיטאנט רופין לוזין אים דיא כתבי גיוויזן, הוט ער פור היישיין קיין כה גמרי צו לידן פון עירוני ביז זיא אנדרי כתבי מעכטי ברענגן, אונ' פריישבך דען עירוני איין כתב מקיר"ה אינוירט⁴⁾.

יו' ו' אב דען זעליגמן בן מענדלן פרנס צום מלך גישיקט אונ' אן אין זופליצירט זול ניש אויז קיר"ה כתבי גיין אונ' דען עירוני ניש כתבי אויף ב"י נעבן.

איז ווידר קומן יו' ד' י"ב אב אום ג' אויער צייט, זייא דעם מלך זעלברט לידו קומן.

יו' ז' אב דיא קומיסרי גועשן אונ' יהודי אין איין צעטיל נעבן וויא פיל הויגיוועש אין דער גס זיין אונ' אלי ערכות אין דער גס אויף גיהובן צו זייהן עד כמה יגיה (so) בערך.

יו' ח' אב איז הגדה קומן דו קומיסרי בול איין בריב וולימרוט צו גישריבן אונ' זיין בידונקן גיועצט יהודי דו י"ד ש"ו חלק אים מקום צו נעבן לסיועות המלחמה, וועלכש ב"י פיל צו שווער גיוועזן ווער, אונ' הוט עש גישון בלא ידיעת חברו קומיסרי מאלצין, אונ' יענר זיין רצון ניש דער ביא גיוועזן אך ניש אונטר חתמנט, זא הוט מן תשעה באב בהשכמה ליב אופני צו וולימרוט גישיקט מיט איינר זופליקאציאן, זיין פסק ניש אן צו נעמין אונ' ניש פור גוט

¹⁾ Ohm.

²⁾ Kommandant.

³⁾ Fuhrleute.

⁴⁾ insinüirt.

הלטן, איז יו' ו' י"ד אב ווידר קומן, איין כתב אן בול זול יהודי' אין שוין
הלטן אויף בעשט אונ' דיא קומיסיאן נימן רירן נייארט דעש קיר'ה כתבי'
נך צו זעצן.

יו' ב' י"ז אב איז יעקב תופס ווארדן.

יו' ג' כ"ה אב זיינן מענדלן אונ' ר' מיכל גען מעין אונ' כתבי' מיט גינמן
זול דער הנמון התמנן לקיר'ה שיקן. באותו יום לאחר חצות עירוני' קהל
ווידר להם ויין גיהיישין, איז אביר בתיקו בליבן, זיינן יו' ו' הירנדך ווידר קומן
אונ' הכתב ברצונם גיברוכט.

נוסח אמ"ר אשר לפנינו בא לירי מאת החכם ד"ר גרונוואלד בעיר האמבורג, והכ"י אשר נעתק ממנו היה לנגד עיני, והוא העתקה חדשה שנכתבה במאה הזאת. גזירת ק"ק לונזשיטץ נזכרה בס' מיט היון שנרפס מחדש באוצר הספרות ח"ד צד 426 ועוד הפעם בקונטרס לקורות הנורות על ישראל מאת חיו"ג, הוצאת ר' דוד כהנא (אדעסא תרנ"א) צד 26, וקצת פרטי החורבן אשר לא נודעו עד הנה, כמו יום ההריגה, שהי' ביום ראשון של חג הסוכות, ושמות הקדושים הנהרגים בו ביום, נלמוד מתוך דברי השיר הזה. — השיר מיוסד ע"פ א"ב כפול בראשי החרוזות וסוף כל חרוז פסוק אחד או מאמר תלמודי אחד בשינוי קצת כפי צורך מעשה החרוזות. ועתה הא לכם השיר ככל אשר בא לידי רק מלות החסרות והמשובשות תקנתי כפי אשר ידי מנעת.

מרדכי בראנן.

בעזיה לזכרון הרוני¹ שוייד בעיר לונמשעץ שנת תי"ו².

אל מלא רחמים, מי כמוד באלמים, שומע ושוקק למענימים, הצור פעלו תמים. אבותינו ספרו לנו, כל המובות אשר גמלתנו, לא לנו ה' לא לנו, שמחנו כימות עניתנו.

ביום ראשון לחשבון עונות³, רגזה⁴ מבטחות ומשכנות שאננות, לא האוין לתפילות ולא הקשיב לתחינות, כי נסתמו החלונות במעונות. ביום השני [ככה⁵], לנורא עליה תבכו בכה, כי עמק הברכה, נהפך לעמק הבכא. גת דרכו וינקפו כנוקף זית, את כל בני הבית, כנגע נראה לי בבית, מי יתנני שמיר ושית, גם הקריבו לעולה, מגורת זהב כולה, אחר סיימו שבה ותהלה, למעביר יום ומביא לילה.

ד' ורשי קלות וחמורות, אמרות ד' אמרות מהורות, מהוץ שכלה חרב ואימה מחררות, עד מתי ד' תביט רואה כל נסתרות, דבק לחיך לשון יונק, וארי גורותיו לחנק, ורם נפשי יונק, היפה בנשים הריקו פניהם כדונג. ה כינו לפעמי רשת, שמענו קול ענות חלושות, נלקחה המצנפת והנברשת, והיינו לחרפה ולבושת. הצירו על עיר קדשך, שלחו באש מקדשך, שרפו אש דת נתונה מימינך, נורא אלהים ממקדשך.

ו יצא מאתנו כל הדרה, היו ואבוי אבירי התורה, נהרגו ונשחטו בתער השכירה, ד' ענה בי קראו לי מרה, ותנוח משלום נפשי, צפו המים הודונים על ראשי, ישראל עמד כל יבושו, הלא אתה מקדם אלקי קרושי.

ז בחים ושלמי צבור הכינו, וטף ונשים לטבח הזמינו, בכל מיני מיתות אותם דנו, ולו חכמו ישכילו זאת לאחריתם יבינו. זקנים וזקנות בחרב הרנו, על בחורים ובתולות כארי עלי טרף שאנו, עוללים ויונקים יחדיו נמוגו, כעצי היער ינועו ויחוגו.

חדלו שאון עליוות, כי חרות ד' מעוות, הייתי מקדם ועתה לביוות, העיר הקדש והמהוות, חג הסוכות, נהפך לצרה וצוקות, ספרו והילילו על בניס המורות ובנות השוקות, כי השליכום מאיגרות⁶ רמות לבורות עמוקות.

טף ונשים יחד, השלימו נפשם בלי פחד, ליחד שם המיוחד, ה' אלהינו ד' אחר, שרפו כפירים שה פזורה, הצם השכירו מדם עניה סוערה, מהר חמוץ בגדים מבצרה, כיום מועד עליהם תקרא.

¹ בכ"י הריגה. — ² בכ"י תתנ"ו. — ³ הוא יום א' דסוכות עיין בתחומא ס' אמור, הוצאת באבער, דף נ"א ע"א. — ⁴ להיכ ישעיה ל"ב י"א. — ⁵ מלה זאת הוספתי ע"פ ההשערה. — ⁶ פי' גגות והיה לו לומר איגריין וכתב איגרות ע"מ גגות.

ו ללה נשמע במרומים, כי באה מאת ה' גחלי רתמים, ובערו נבונים וחכמים, יונק עם איש שיבה עלמות ועלמים. יקד יקוד אש בלכבי אישימה, יום זה נהי ארימה, היפה בנשים בחוצות השליכו ערומה, אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה?⁷

כ ליל עיר השמימה עולה, וזבחי צדק כליל ועולה, את חמתו ה' כלה, כי שמעתי נחרצו וכלה. כוס ביד ה' כוס התרעלה, שתיתי אף מציתי שמרים כלה, ובאו במעי לשמה ולקללה, כבוד ישראל גלה.

ל ילה ההוא יקחנו אופל, כי שם וגדול בישראל בו נופל, איחלה⁸ לאור ויבא אופל, יום בו לקינו בכפל. לקול צלצול חרבות שנונים, חשך תארם וקדרו כל פנים, לשבח כרעו יחד בחורים וזקנים, ברם מתבוססים אבות ובנים.

מ לאכים ואראלים צעקו חוצה, היום הזה יום תוכחה ונאצה, יפה רעיתי⁹ כתרצה, איך היתה בקמיהם לשמצה, מי ראה כזאת ומי שמע, הבן נשחט ואביו צעק במהומה, והבת נשחטת בחיק אמה, עיני עיני תרמע רמע.

נ נוקם ד' ובעל חימה, יפתח אוצרו ויוציא כלי ועמו לנקמה, על יום מבוסה ומבוכה ומהומה, כי נפלו הגבורים ואבדו כלי המלחמה. נתתני ה' בידי זרים ארורים, גוי עז פנים לא יחנן פני זקנים ונערים, מרחוק באו עלינו חיש נוהרים, [כאשר¹⁰] יראו הנשרים.

ס כותה בענן לך מעבור תפלה, ונסתמו החלונות מלעבור דרך מערת המכסלה, וכבו הנרות ביום הכפור בשעת התפילה, והיתה סימנא מילתא מאל נורא עלילה. סמר בשרם מפה, בראותם כי משמים נגורה הנורה בלי לכחד, קיימו וקבלו עליהם כולם בלב אחד, ופתחו וענו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ע יני תרמע דמע מאין הפוגות, על בחורים ובחולות שקפצו למים ולבורות עמוקות, כי אמרו פן תעלוזנה בנות הערלים ובילדי נכרים משפיקות, אמר ה' מבשן אשיב ממצולות ים ומצוקות, עיניהם נושאים לך השמים ושופכים לב כמים, להיותם עם קדושי עליון חלקם בחיים, ועם רבי עקיבא (והבריו¹¹) בעלי טבחים.

פן יאמרו אויבנו ידנו רמה, שלח בהם המארה [והמהומה¹²], יחריו יכליון לא יותר בהם כל נשמה, והיו דומן לאדמה. פרי קודש הלולים, שפכו דמיהם נוזלים ושוטפים כנחלים, יותר משלשת אלפים חללים, יחשבו לפניך כקרנן פרים ואלים.

צ זרה ה' ליעקב להוריד עדי עדים, בגאון עוזם אמן שעשועים חלו בה ידים, וישרפו שש מאות ספרי תורה מחמדי עינים, והאותיות עלו בלבת אש השמים. צדיק ה' וישר משפטו ודינו, תתן נקמתך באדום ביד ישראל בני ב...נו¹³), כי רבים אנחותינו ויגוננו, נקום נקמתנו וריב ריבנו.

⁷ ב"ב ע"ה ע"א. — ⁸ בכ"י אוחלה והוא לה"כ אויב ל' כ"ו. — ⁹ בכ"י ראיתי עיין שה"ש ו' ד'. — ¹⁰ איננו בכ"י והוא מלה"כ דברים כ"ה מ"ט. — ¹¹ עיין פסחים דף ב' ע"א. — ¹² איננו בכ"י והוא מלה"כ דברים כ"ה כ"ו. — ¹³ בכ"י המלה מטושטשת וכעת אין בידי לתקנה.

קראתי למאהבי המה רמוני, שכני¹⁴) הרעים אשר סכבוני, טמנו פה לי הכוני פצעוני, בנפשנו באו אוכלי לחמנו. קרוב אתה לכל קוראיך באמת, קנא לשמך הנדול אשר מחולל בין האומות, באמרם איה אלהיכם יצילכם מחרב נוקמת, ואתה יושב ודומם לנפשות הענומות.

רוח אפינו נלכד בשחיתותם, כוס הרעלה השקוני בחמתם¹⁵). . . . .
 ר. . . . . גם עליך יעבר כוס יום קראתי, כי רבות יגוני ואנחותי.

שמעו זאת כל יושבי תבל, מוליכים בניהם לשבת כמוליכים לחופה בכינור ונבל, נהפך הגי לתונה ואבל, אתה ה' תשמח אבל. שחטו מן החלונות ומן החומות, ויונק דם כנחל שוטף בתוך המימות, עד היום הזה קו ירוק נראה לאות אמה, אל נקמות ה' אל נקמות.

תורה תורה עד מתי תשכון בקרן אופל, תספור ותכנה פני שוכן בערפל, היית אומן שעשועים ובאור תורתך מאיר לכל מאפל, זעתה את בזויה ביד עם¹⁶) בזוי ושפל. תורה תורה התפלשי בעפרים, מי יפליא נזירים מי יגלה מסתרים, הוי הוי רעי אבירים, איך נוקרו ונגזרו¹⁷) איברים אברים.

נר אלהים אסף וכבה את נשמת הקדוש והטהור מוריני הרב ר' צבי אברהם בן הרב צבי חמיר ורגיני מוי צבי, ומוריני הרב ר' יוסף, ומוריני הרב ר' שמואל ובנו, והישיש מוריני הרב ר' יוסף בן מ"ו הרב ר' מרדכי, ואת נשמות הקדושים והטהורים מ"ו הרב ר' בצלאל ור' אלי בנו, ואת נשמות הקדושים ר' שמרי' בן ר' שמרי' וא"נ ר' יואל והקדוש ר' משולם, וא"נ הקדוש ר' בנימין זאב בן מ"ו הרב ר' משה [וא"נ¹⁸)] הקדוש החבר ר' אביגדור ביה ר' עזרא ור' אלי, וא"נ הבחור ר' צבי בן החבר ר' אברהם [וא"נ¹⁸)] הטהורים שנשחטו ונהרגו ונשרפו על קדושת השם וא"נ הנשים הטהורות והחסידות מרת . . .¹⁹) ומרת רחל ומרת גנענדל וא"נ הקדושים הבחורים והבתולות ילדים וילדות בעבור וכו'.

¹⁴) בכ"י שכנו והוא לה"כ ירמיה י"ב י"ד. — ¹⁵) ב' שורות אחרונות של חרוז זה ובי הראשונות של חרוז שלאחריו חסרות בכ"י והמעתיק הראשון לא הרגיש. — ¹⁶) בכ"י בזוי ביד אומה. — ¹⁷) בכ"י יוקרו נגזרו. — ¹⁸) איננו בכ"י. — ¹⁹) כן הוא בכ"י.

שני מכתבים להרב ר' זכריה פרנקל ז"ל.

אחד מאנשי קהלתנו מסר בידי אמתחת מכתבים כתבי יד, אשר הריצו כמה גדולי ישראל מדור שעבר איש לאחיו. המכתבים האלה, רובם ככלם כתובים גרמנית, יכילו פרטים חשובים וראויים לדעת בנוגע לתולדת ישראל בארץ גרמניה, ובפרט על דבר המחלוקת לשם שמים, אשר היתה מצד הרבנים שומרי תורה נגד קצת רבנים חדשים מקרוב באו. בין האגרות האלה מצאתי גם כמה ועשר בכתב יד הרב ר' זכריה פראנקעל ז"ל, אשר הריץ לאוהבו ומכברו הפו"מ ומוקיר רבני ר' יוסף מוהר מברלין, אחיו של השתדלן הנכבד ודורש חכמה ר' אברהם מוהר אשר בעיר פליס במדינת שלזוואה. ר' יוסף מוהר היה בשנת תקצ"ד בעיר טעפליטין, לעסוק שמה ברפואות, ונתודע אל הרב ר"ז פראנקעל ותדבק נפשו בו ויאהבהו. מני אז היה כל ישעו וחפצו להושיב את ר' זכריה על כסא הרבנות בתור אב"ד בברלין, וכנודע נבחר ר"ז בקיץ שנת תר"ב לאב"ד בבירת פרוסיה, אך לא אבה לעזוב את עדת דרעזדען ולבוא לעדה הגדולה של ברלין. טעם הסרוב הזה לא הוברר בעתו, ואולם על ידי האגרות אשר פרסמתי במ"ע „Allg. Ztg. des Judenthums“ שנת 1898 נתבררו כמה פרטים חשובים מאד. וביהוד נדע על ידיהן את מדותיו התרומיות של הרב ר"ז פראנקעל וקנאתו לאלהיו ולדת מורשה. והנה נמצאים אתי גם שני מכתבים כתובים בלה"ק באצבע הרב ר"ז פראנקעל, וגם אלו יקרים בסגנונם ומליצתם ותוכנם רצוף אהבה לישראל ולקבלת אבות, מלבד שנמצאים בהם חרושים, אשר ימתקו לחך מוקירי תורת ישראל, ולמען ישאר זכרם בישראל אמרתי לחוק אותם פה על ספר. כגוף המכתבים לא שניתי אפילו קצוץ של יו"ד, אלא העתקתים כלשונם וככתבם.

שמעון ברנפלד.

ברלין בירה מרחשוון תרנ"ט.

ב"ה טעפליטץ יום ה' י"ג תשרי תקצ"ה.

שלום לאיש נבון בעון, בה' לו משגב ומעון, יעשה חיל ויגוב בשיבה, יציץ ויפרה ויעשה פרי תנובה, כה לחי ה' עמו גבור החיל, ה"ה איש חי רב פעלים, טוב עם אלקים ואנשים, נכבדות מדובר בו, היקר והנעלה מויה יוול נ"י!

הנה מאז הפרד ירד נפשי הנכבד ממני אמרתו שמרה רוחי ואקו מיום אל יום לאגרתו ולילה ללילה יחיה דעת לאמר: מתי יפקדני אהובי היקר לשלום? כי מדי דברי זכור אזכרנו ואקיצה ועודי עמו. ועתה כשמחת בקציר כן הרבה לי הששון במכתבו הנעים, ומה מאוד תגל נפשי וישמח כבודי כי לא שכחני אהובי ולא השליך זכרוני אחרי גוו. הלוא בימים האלה אשר חדלו אנשי שם מישראל והורד לארץ כבודו, מה נעים להך הטועם למצוא איש יראת אלקיו בלבבו ותרועת מלך בו, ולכן כבכורה בתאנה בראשיתה מצאתי ירדתי, בכורה אותה נפשי, ורוחי שאפה לו כל היום. והנה עוד אחת היא אשר אליה אשא את נפשי, וזאת היא בקשתי, נא אל ימנע אותה אדוני ירדתי ממני, להודיעני אם מצא לו רפואות תעלה במרחץ דעיר טעפליץ! הלוא לזאת התפללתי מיום דעתי את ירדתי, כי ימצא פה מרגוע לנפשו וישוב לימי עלומיו: הלוא נפשי תשמח עמו ותגל בשלומו.

והנה אהובי כתב לי השערורה אשר נהיתה בישראל, והעבודה אשר כבדה על שכם המורים, הדורשים בלא לב ולב את שלום אחיהם, וגם אנכי אם זכרתי ונבהלתי ואחו בשרי פלצות: מתי קץ פלאות! מתי יערה עלינו רוח ממרום; עד מתי עת בלהות? הלוא לזאת אשא משל נהי וקינה:

שה נדחה ישראל, שה פזורה! מי ירחם עליך? הן היית מאז מאכל אויביך, טרף שונאיך, ועתה ישבות מעיר, מצאת מעט מנוחה ממשא מלך ושרים, והנה אוהביך נהפכו לך לאויבים, ידיהם חלו כך, מי ירפאך, מי יגהה מזוהך, מי ינהלך? כי בכית ישראל רבתה עתה האש, ותבער בו להבת שלהבת לא תכבה; נה הצאן הוי משוש פראים, מבחר הלבנון נהפך ליער וערבה, כבוד ישראל נהפך לאבל, וכל מחמדיו הורדו לארץ.

הלוא הלוחמים בעד עמי המה בעוכריו, אשר כם בטחו אבותנו המה היו לנו למשענת קנה הרציץ; הוי מי יעמוד בפרץ ומי יעצור חיל ליום תוכחה, עת יבוא ה' במשפט עם זקני עמו ומוריו? הנה אלה התעו את אחיהם באמרם זה הדרך לכו בו, בהדבקכם במעשי אבותיכם. — וגם השקר אשר נחלו, גם הסינים המה לכסף בעיניהם (יען הוא מימים קדמוניות) גם בקוצים אשר עלו על אדמתנו כם כחרן, לבלתי שום לב כי הקוצים יבואו כם ועצמותיהם יגרמו. — אך גם מזה

הדיחו אנשי כזב את בית יעקב ושיפו לו דברי שקר ורוח לאמור: הסירו מכם את קרוש אבותיכם, ואנחנו נבחרה לכם הדרך ונתור מנוחה להדריך אתכם במעגל הטוב. והנה המה בנוים היין וטחים אותו שפל: לא שמו על לבם עני עמי, הכבירו אזניהם משמוע הריב אשר ינדל בשערי בת עמי; גם לא זכרו אחריתם, כי בהרסם נדר כרם ה' צבאות גם הכרם יושת בתה, לשמיר ושית יהי, קיץ ודרדר יעלו על פניו.

הלא כאלה נובלת עליה עמי, מי ינחמך? בת יהודה! קרחי וגווי על בני תענוגין העוברים אותך ללכת אחרי אלהים אחרים ולא יאבו להקרא בשמך: וזכונך להם לחרפה וימירו את כבודם, למען היו יהיו כגווי הארץ, למען לא יזכרו עוד בשם ישראל! הכלה יעשה ה' את שארית יעקב? אם נפלה ולא תוסיף עוד לקום? אך זאת תהי נחמה בעינינו, כי הדור האחרון בנים אשר יולדו המה ייטיבו את דרכם וה' ברחמיו יהפוך הנעצוץ לברוש, ומהסרפד יעלה הדם: אם גם הדור הזה הפר ברית עולם, אך בניהם ישליכו סיגי אבותיו ויבחרו באמת; לא יאמרו עוד אלהים למעשה ידיהם ולכובי רוחם וגם לא יעוּבו את קרוש ישראל. —

על זאת הקיצותי ושנתי ערבה לי: ה' בעתה יחישנה לשפוך את רוחו על נערי בני ישראל ולהפוך את לבם לאהבה את ה' אלהיהם, אך כל איש השוחר טוב עמו ילחם בערו, לא יכהה ולא יערוץ, עד כי ישים כבוד לה, ומפי עוללים ויונקים ייסר עור, לסקל להם המסלה, לפנות את הדרך, למען תחינה העצמות היבשות, ותבוא בהן הרוח, רוח ה' רוח חכמה ובינה, רוח דעת ויראת אלקים.

ועתה יען כי זאת היא מנמתי, לכן מה נכבד אהובי בעיני, העומד על משמרת הקודש, לנהל את נערי בני ישראל בעירו. הלא או כאשר נדברנו בין שנינו את שאהבה נפשי מצאתי, איש אשר רוח בו לעמוד בפרץ ולשקוד על צעירי הצאן. וה' יהי תמיד בעזרו למען לא יכלמו החוסים בו; כחורש מצל, בסעפותיו יקוננו ענף השמים ובצלו ישכון העובר ויחי את נפשו, כן ידירי בין הבנים מגן הוא לילדי עיר בערלין. וה' יוסיף ימים על שנותיו, למען יהי לאות ולתפארת לעמו רצוי לאחיו ודורש שלום לזרעם, ה' ירים את קרנו ויתן לו עוז ותושי.

כאות המחפל בשלומי

הק' זכריה פראנקעל הלוי.

חונה בק"ק הנ"ל והגליל.

והנה עוד אעיר אהובי ידידי על דברי רשי או איזה תלמיד של רשי בדה"א, ה' ל"ו, כי הם קשה להולמם עד מאוד. ימחול לעיין שם במה שכתב ועוד איזה אמריה היו בימי יהושפט וכו'. והדברים המה כחידה בלא פתרון: (א) במה שכתב והוא אמרי' בן עזריהו וכו', הלא גם לדברי המפרש בעצמו לא ה"א אמרי' בן עזרי' כי אם עזרי' בן אחימעץ. (ב) היאך העלה על דעתך שהוא אמרי' בן עזריהו כיון דלנירסא י"ה או ה' כה"ג שימשו יש לפרש הוא אשר כהן כמשמעו, כל' שהי' הכהן הראשון בבית אשר בנה שלמה, וא"כ עזרי' הנאמר כאן הוא בודאי אינו עזריהו שהי' בימי עזריהו? לכן נראה דצ"ל, ועוד איזה עזריהו הי' בימי עזריהו, ומעתה יבוא הכל על נכון. בתחילה מקשה המפרש איזה אמרי' הי' בימי יהושפט

כלי את"ל הוא אשר כהן בבית הוא כמשמעו שהי' הכהן הראשון במקדש ראשון קשה איזה אמרוי הי' בימי יהושפט, דאין לומר אמרוי בן עזריהו הכה"ג הראשון דהיך האריך ימים כ"כ, ואת"ל שהי' כהן אחר מוסב שם, זה דוחק, דע"כ צ"ל איזה דמיון בין ב' השמות כגון עזריי, עזי, אמרוי. אבל לומר למשל שצדוק הוא אמרוי אינו מקובל על הדעת כלל, ועוד מי הוא עזריי ששימש בימי עזריי שהי' אחרי יהושפט, כיון שתאמר שאמרוי שימש בימי יהושפט ואביו שימש בימי שלמה. ויעיין עוד בתו' יומא ד' ט' ע"א, ד"ה ולא שימשו בו אלא י"ח כה"ג, שהביא ג"כ בשם ר' יקותיאל קצת דעת רש"י דפה, אך הדברים שם צריכין לי עיון גדול ואין פה המקום להאריך.

ב.

ב"ה מעפליין יום א' ד' דכסא לעשור תקצ"ו לפ"ק.

ה' יחדהו בשמחה את פניו, ישקוהו מנחל עדניו, למען ינוב בשיבה, יפרח כמקדם ויעשה פרי תנובה, כה להי, הוא שלום וכל אשר לו שלום מאלקי שמים לאיש שלומי ובריתי ה"ה המפואר לשבח נודע בשער בת עמי כמ"ה יוול מוהר נ"י! מרם אענה אטה למשל אוני ואפתח ממורשי לבי תודתי על אמרותיך אמרי שפר אשר כתבת לי כפעם בפעם. מה אשוה לך ארוני ירדתי הנכבד! ומה אדמך? הלא כטל על צחיח סלע כמעין מים חיים בציון כן היו דבריך לנפשי; קראתי ויגל לבי, שניתי ושלשתי וכליותי תעלוונה על אשר מצאתי הן בעיניך ותדבר עלי מרחוק. הלא זאת תורת האדם כמוך ומדברותיך מה נעמו, הוצק הן בשפתותיך, ומברכתך תניף נשם נדבות על אחיך, תחיימו באור פניך. אם מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, דברייך יקרו לי ובכל זאת נפשי עלי תכאב כי אבין לרעי אך למרחוק. מי יתן וילין כבודך עמי ובצל אהבתנו תשכון סלה, כמו חלב ודשן תשבע אז נפשי, אהנה תמיד כך ואשתעשע בהוד פניך לעד. — והנה עבר קציר כלה קיץ, עוד מעט והנה ימי החשך יבואו, ושבו העבים אחר הגשם ופני השמים קדרו; עתה יקרבו הימים אשר אין לי חפץ בהם, ימים אשר אין דורש בהם ואין מבקר לעירנו וימי הסתיו ימי קרח ושלג; הלא עתה נפשי תשתוהה אם אוכור ימים מקדם אשר ישבת בתוכנו והייתי לי כגן רוה; לכן נא אל תמנע טוב מבעליו להריק לי ברכה באגרותיך הנעימים, אשר המה למשיבת נפש לי ולכלכלני בימי הקדרות הבאים. —

והנה איי*) נא אל האשים אותי כי אחרתי לבוא עד עתה אחרייך ולהשיב על דבריך הנעימים, נא אל תחשוב כי השלכתי אחרי גוי דבריך; מי יאמין לזאת, הלא כל הבאים בשער עירי ועירון וינידון מה מאד נכבדת בעיני ותמיד תהלתך בפי. אך ידעת גם ידעת כי הימים האלה המה לעבודה והלילות למשמר להאנשים

(*) אהובי ירדתי!

העומדים על משמרת אחיהם; לתור להם הדרך ולהורות להם המשפט; ואנשי עדתי כי ישימו סכרם להזהיר אותם את המעשה אשר יעשון ואדרוש להם אנדחא הריפתא וכו' כאשר חנני ה'; כי מי אנכי ומי בית אבי כי אעצור כה לעשות חיל לעמוד בראש עדת ישורן? אך בה' עזרתה לי והוא ישנבני להורות דבריו. ואף גם היום לא קמה בי רוח ונפשי קצרה מעמל הימים אשר עברו; אך איך אשביה רגשי נפשי באשר חתנך איש יקר רוח האדון ארנאלד בא אלינו? נפשי יצאה בדברו עמי, הלוא כראות פניך ששתי, ובדבריו שמחתי, ולכתוב לך עתה השתי: קח נא את הברכה הזאת אשר הובאת לך בתחלת השנה, ועיני אלקים תמיד בך, למען תשמח ותגל ביראתך ובכבוד ביתך. —

והנה א"י! ענותך תרכך לשאל ממני איוו חידושי דאורייתא, מה מצאת בי, כי תנסוף לדברי ותבקש לעצתי? אך יען שאלת איך אשוב פניך? והטוב בעיניך עשיתי, ואדבר עמך כמאז בדקדוקי המדרש ובעל הערוך.

כבר העירותי לך א"י! על המאמר מדרש איכה: ר"י אומר על סילוק דעת וכו' איפשר פ"י צדקי' רואה וכו' ולא הי' לו דעת להטיח את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו וכו'. והנה בשם בההיא פסיקא (על אלה אני בוכי') יוספר דבר זר ומכוער מההוא ערבא שאמר ליהודאי, כי באותה שעה נחרבה הבית ובאותה שעה נולד משיח; אך אשר הוא לי לזרא ולמרות את נפשי הוא מאמר באיכה לא מצאתי לרוע כמוהו: והוא ההיא ערבתאה דהוות מישתמשה בשם המפורש וכו'. השמעת מימך חירוף וגידוף כזה? ביד בעל המאמר הזה הי' שם המפורש כמעשה אוב וידעוני, עד כי אשה ערבית תשמש בו?! ומי לא ידאג על זאת כי באו דברים כאלה (אשר מבטן ההבל ומרחם התווה יצאו) בתוך דברי חז"ל? אין זאת כי אם מכה טרי' אשר ידי איזה טיפש אחרון חלו בהם. אך ראה זה הוא פלא בעיני. — בכראשית רבה פ' א' איתא: בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלשין במקום הביבין וכו' אינו פוגם, כך כל מי שהוא בא לומר העולם הזה נברא מתוך תהו ובהו אינו פוגם אתמהא ע"כ. — והנה בעל המאמר הזה ירה חציו כנראה נגד דעת אפלאטון אשר אמר חומר מצא ובו עשה ה' את כל אשר חפץ ומכ"ש נגד דעת אריסטו שאמר שגם הצורה היתה מתחלה והקב"ה לא הי' אלא המניע, הם מלהוכיח! ודברי הפילוסופין אלה כבר נעחקו לרוב בדברי המורה. — אך מה מאוד תמוה בעיני המאמר אח"כ: רבי הונא בשם בר קפרא אמר אילולי שמקרא כתוב א"א לאמרו בראשית ברא וכו' מיניין והארץ היתה תהו ובהו?? והרמב"ם שהביא במ"נ פ' כ"ו מח"ב מאמר ר"א הגדול שהביא אשר מורה על קדמות העולם ותמה עליו יעו"ש אמאי לא הביא המאמר הנ"ל שהוא פלא יותר? ואי אפשר שכוננת בעל המאמר לדעת הכוזרי במאמר רביעי אשר הביא הרמב"ם בביאורו וצ"ע.

ואנכי בעברי על פני המדרש מצאתי כמה דברים אשר לא שערום הראשונים, ויש לי בעיני חקור ועיון בזה, והוא לברר מתוך סגנון המאמר אם הוא ישן או מחודש מתחת איזה פוסל, וגם לדעת איך היה מעמד הידיעה בחכמות ובפרט בפילוסופיא בימי האומר הזה, וידעתי גם ידעתי כי עבודה כזאת היא קשה עד מאוד, ומי יאמר באתי אל קצה? הן החכם הגדול רש"ל רפאפורט והחכם ד' צונץ כתבו שבעל הערוך לא הביא כלום ממדרש אסתר והמדרש זה לא הי' לפניו ומאוחר הוא, וכאשר עבר החכם הנ"ל על פני הראיתי לו שבערך זטוי טום

מביא הערוך מדרש מגילת אסתר יעו"ש. — אך באמת גם בערוך יש לפעמים נוסחאות שונות והר"ש בפירושו למס' כלים מביא על הרוב לשון הערוך משונה מאשר הוא לפנינו, וכן הוא בדברי הראב"ד פי"ח מה' כלים ה' ו' יעו"ש. והנה מדי דברי בו אעיר לב א"י על ערך פרוטה (פרט ה') שכתב שם הערוך וז"ל בפ"ד דכלים ר"י מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות פי' טיפה אחר טיפה ע"כ. והנה כבר אמרתי לידודי, כי לדעתי שם אחד הונה לחלקי הלה והיבש בלי ארמי, וזוה רסיסי טל, וגם והכה את הבית הגדול רסיסים, וכן הוא ניכ בש' פרט שעיקרו הוא כמו פרווד בל"ע וזה הוא פי' המאמר ר"י מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות כליו שהוא הטיטרא מוציא לבד חלקים קטנים והם יעכבו זה את זה והוה מוכן לקבלה לכן אינו יוצא מטומאתו. — והנה באמת בהיא טיטרא יש סכרא שיקבל טומאה וגם יש סכרא להפך. יש כאן צד שיהי טהור כיון שהוא נקוב בכונס משקה אך יש ג"כ צד לטומאה כיון שהוא מוציא לבד חלקים קטנים והם יעכבו זה את זה וכו'. ובוה מיושבת השנת הראב"ד, ודאי במשנתנו דאתי ר"י לחלוק על ר"א ב"ר צרוק שמטהר הטיטרא מפני נקיבותו שפיר קאמר שהוא טמא מפני שהוא כמוציא פרוטות, אבל הרמב"ם שאמר לבד הרין ולא הפלוגתא שפיר קאמר אע"פ שהוא אפ"ה טמא וכו'.

וכן נתרץ במה שתמה הכ"מ שם ה' י"ג במה שפסק הרמב"ם כר"י ולא כר"ע ע"ש. ובאמת לא קשה מידי דכנראה מדברי הרמב"ם בפירושו להיא משנה ר"ע ור"י לא פליגי כלל אלא דר"י אמר המדה ור"ע אמר אני אשער בכלים. וכן כתב שם הר"ש. והנה בימי הרמב"ם שהכלים לא נודעו שפיר נקט המדה וק"ל. והנה ידודי! נפלאתה אהבתי לך ומי יתן ואוכל להשתעשע עמך תמיד כי בעה"י יש לי דברים בעניני התלמוד והמדרש והערוך ולחזות דבר. לדעתך הרחבה אנכי נכסף, כי עמך רוחב לב ומעין החכמה — אך עתה עת לחשות ואגמור בדרישת החיים והשלום, ה' יגמור בעד ידודי.

באות המתפלל בשלום

הק' זכר"י פראנקעל

חונה בק"ק הנ"ל והגליל.

B

722.

1066 = 1072

3 Reigen
4
5a
6
7
8
9
10
11
12
13
15
16
18
21
22

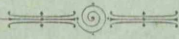
SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Band VIII.
Jahrgang XIV (1898).

Berlin.

Druck von H. Itzkowski, Gips-Str. 9.

1898.

10 Schleich
 11 Belak
 12 Brinnen
 12 Approsche
 13 Anthonion
 15
 16 n.
 18
 21 Partance
 22 Faldmen
 23
 25 P 34
 26
 27
 29
 31
 55 - 32 Schützgen
 34
 34
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 45
 46
 47
 48
 52
 58
 59
 62
 67
 70
 72

Handwritten notes at the bottom of the page.